

ONTWIKKELINGSVISIE EEMSDelta 2030

STUURGROEP ONTWIKKELINGSVISIE EEMSDelta

ONTWIKKELINGSVISIE EEMSDelta 2030

Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030

Samen denken, samen doen

Datum september 2013

Status vastgesteld door raden en staten

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding voor de Ontwikkelingsvisie	7
1.2 Doelstelling van de Ontwikkelingsvisie	8
1.3 De reikwijdte en de details	9
1.4 De beleidsmatige context	11
1.5 Leeswijzer	12
1.6 Samenvatting	15
2. Wat komt op ons af en hoe staan we ervoor?	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De gebiedskarakteristiek	14
2.3 De Eemsdelta, op weg naar een groene economie en energievoorziening	19
2.4 De Eemsdelta en de trek naar de stad	23
2.5 De Eemsdelta en het veranderende klimaat	25
2.6 Conclusie	27
3. Waar gaan we naartoe?	
Lange termijn perspectief Eemsdelta 2030-2050?	29
3.1. Inleiding	29
3.2. Eenheid in verscheidenheid	30
3.3. Veerkrachtige dorpen en centrumplaatsen	32
3.4. De grootschalige productieclusters	37
3.5. De rijke Waddenzee	42
4. De Eemsdelta op weg naar 2030. Wat willen we, wat gaan we doen?	45
4.1 Inleiding	45
4.2 Wonen en leefbaarheid	46
4.3 Economie en Ecologie in evenwicht	61
4.4 Energy Port	82
4.5 Bereikbaarheid en internationale positionering	90
4.6 Klimaatadaptatie	95
5. Op weg naar de uitvoering?	113
5.1 Inleiding	113
5.2 Denken van klein naar groot	114
5.3 Planjuridische borging: Intergemeentelijke Structuurvisie	114
5.4 Investeringsagenda Eemsdelta	115
5.5 Financiële borging: Eemsdeltafonds	116
Bijlage I: Uitvoeringsagenda	
Bronnen	117

Eemsdelta een leefbare regio

VOORWOORD

Voor u ligt de Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030.

Deze visie is tot stand gekomen in samenwerking met een groot aantal partijen: provincie Groningen, de gemeenten Delfzijl, Eemsmond, Appingedam en Loppersum, de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's, het Rijk, LTO Noord, Milieufederatie Groningen en Groningen Seaports. We kijken terug op een goede samenwerking en willen deze graag doorzetten.

*1): Waar in deze visie over wij wordt
gesproken bedoelen we de overheden.*

Deze visie gaat over de Eemsdelta en vooral over de mensen die daar wonen en werken. Wij¹⁾ vinden het belangrijk dat zij dat op een prettige manier kunnen doen; nu en in de toekomst.

Dat betekent in de eerste plaats dat zij hier aangenaam, gezond en veilig kunnen verblijven en recreëren. Dat betekent ook dat er volop mogelijkheden zijn om binnen de regio brood op de plank te krijgen. Maar dan wel op zo'n manier dat activiteiten niet ten koste gaan van de omgeving, zodat onze kinderen en kleinkinderen in de toekomst diezelfde mogelijkheden hebben.

De Eemsdelta is een regio vol kansen en uitdagingen. Kansen en uitdagingen die het lokale te boven gaan en om een regionale aanpak vragen. Wij zijn als overheden trots op wat wij samen met de regionale partners tot stand hebben gebracht. Wij zijn ervan overtuigd dat wat we in onze visie schrijven ook werkelijk kunnen laten neerslaan in de regio.

*William Moorlag, voorzitter van de Stuurgroep Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030 en
Gedeputeerde van de Provincie Groningen*

1 ■ Inleiding

1.1 AANLEIDING VOOR DE ONTWIKKELINGSVISIE

“De Eemsdelta is volop in beweging”

De laatste jaren is in de Eemsdelta sprake van een duidelijke toename van de economische bedrijvigheid. Die is vooral zichtbaar geworden in de Eemshaven en de haven van Delfzijl. Energie, havenlogistiek, chemie en agribusiness zijn de belangrijkste groeisectoren. Er liggen goede kansen om die positieve economische ontwikkeling in de toekomst door te trekken. Dat vereist ook dat het gebied in- en extern goed ontsloten en bereikbaar is.

Het is een grote uitdaging om deze economische ontwikkeling samen te laten gaan met substantiële groei van de werkgelegenheid en die op een duurzame wijze vorm te geven. Met behoud en versterking van de identiteit en de ruimtelijke kwaliteit. We onderscheiden daarbij een vijftal opgaven:

- we willen de leef- en omgevingskwaliteit in de dorpen en de centrumplaatsen op peil houden en naar een hoger niveau brengen. De afname, vergrijzing en ontgroening van de bevolking in het gebied vragen om een duidelijke visie en maatregelen. We spelen in op de toekomstige ontwikkeling van wonen en voorzieningen, zodat de leefbaarheid, een goed woonmilieu en een gezonde sociale ontwikkeling gewaarborgd blijven
- we willen omschakelen naar een duurzame energievoorziening omdat fossiele grondstoffen steeds schaarser en duurder zullen worden en het milieu teveel belasten
- we willen omschakelen naar een economie die duurzamer is en meer gebaseerd is op groene grondstoffen ('biobased economy'), omdat de economie kennisintensiever wordt en grondstoffen schaarser worden
- we willen de economische ontwikkeling en de ecologie met elkaar in balans brengen. In verband daarmee willen we de milieudruk terugbrengen en de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren. Dat is voor de Eemsdelta urgent vanwege de ligging aan het Natura 2000 gebied (Waddenzee; Eems-Dollard estuarium) en de diagnose dat het ecologisch systeem van het Eems-Dollard estuarium er slecht voor staat
- veranderingen in het klimaat vragen om oplossingen in het kader van het Deltaprogramma. Dit, om de veiligheid van de kustverdediging op orde te houden, om te voorzien in de toenemende vraag naar zoet water, om de boezemveiligheid op peil te houden en ten behoeve van de productie van gewassen

Het gaat hier telkens om opgaven met een bovengemeentelijke omvang en een sterke onderlinge samenhang. Dergelijke opgaven vragen om passende, samenhangende, bovengemeentelijke antwoorden. Daartoe hebben wij als provincie Groningen, gemeenten Delfzijl, Eemshaven, Appingedam en Loppersum, waterschappen Noorderzijlvest en Hunze & Aa's, Rijk, LTO Noord, Milieufederatie Groningen en Groningen Seaports de handen ineen geslagen. Met deze Ontwikkelingsvisie als resultaat.

1.2 DOELSTELLING VAN DE ONTWIKKELINGSVISIE

Op basis van de Ontwikkelingsvisie willen wij werken aan een veilige en duurzaam ingerichte Eemshavenregio in 2030. Een regio met een aantrekkelijk woonklimaat en een goede balans tussen de economie en de ecologie.

Deze Ontwikkelingsvisie moet daarbij twee functies vervullen:

1: het aanjagen van ontwikkelingen en functies in de regio

2: het sturen en ordenen hiervan

Het aanjagen van ontwikkelingen en functies

De Ontwikkelingsvisie dient bij te dragen aan het stimuleren van gewenste ontwikkelingen in de regio. Door in deze visie focus te leggen, keuzes te maken en samenhang aan te brengen, willen we inspirerend, stimulerend en richtinggevend zijn voor initiatiefnemers uit de markt en de maatschappij. We willen partijen uitnodigen om te komen tot slimme combinaties van functies om daarmee meervoudig- en efficiënt ruimtegebruik te stimuleren.

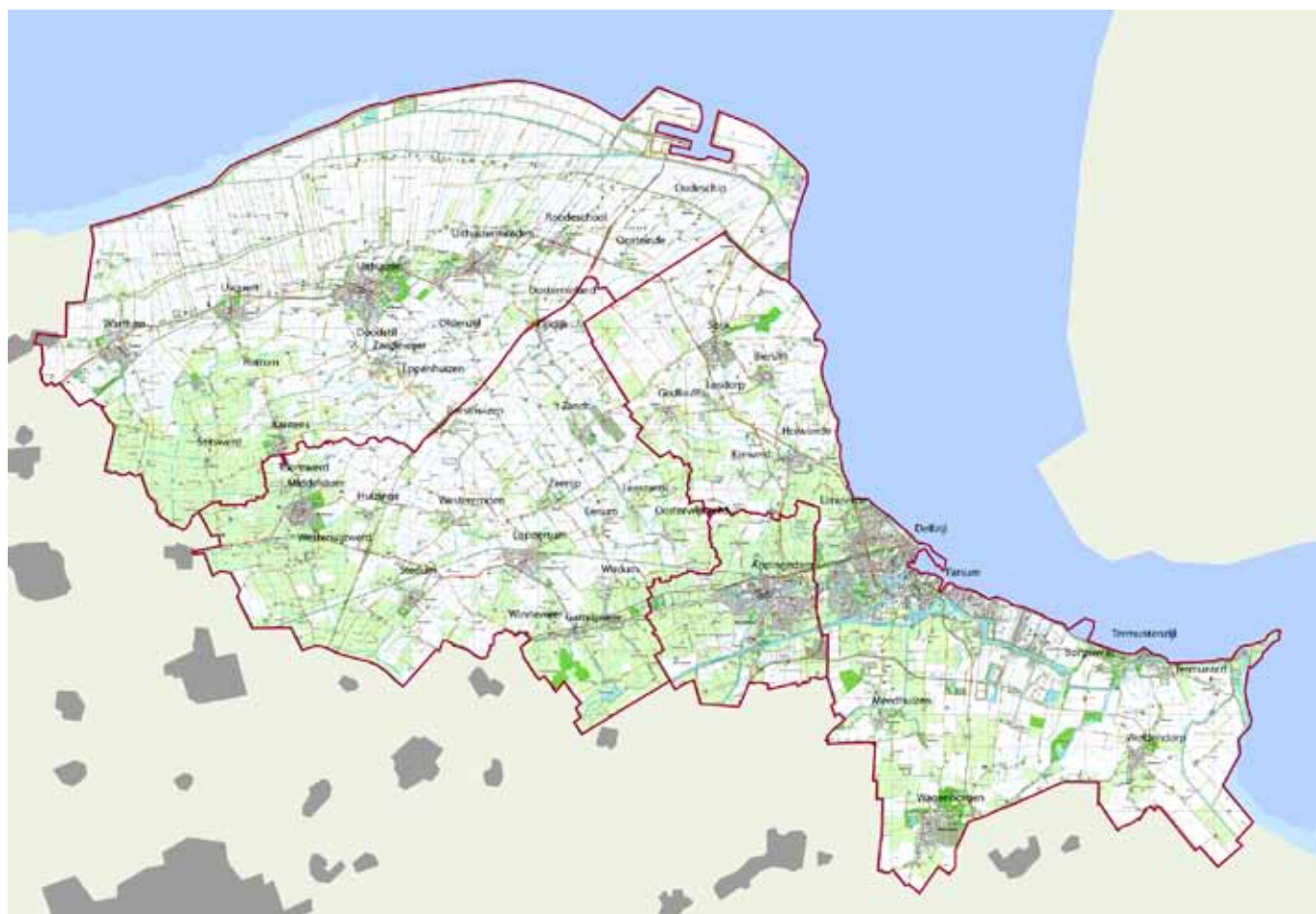
Het sturen en ordenen van ontwikkelingen en functies

Het rijk, de provincie Groningen en de gemeenten dragen verantwoordelijkheid voor het reguleren van ruimtelijk-economische ontwikkelingen. De Ontwikkelingsvisie biedt een kader om ontwikkelingen die op de regio afkomen tegen elkaar te kunnen afwegen. Aan de hand hiervan kunnen keuzes voor de verdere ontwikkeling van het gebied worden gemaakt. Daarbij gaat het naast het stimuleren van ontwikkelingen soms ook om het ontmoedigen of blokkeren van niet gewenste ontwikkelingen.

De DEALgemeenten en de provincie hebben een convenant afgesloten en daarin afgesproken hoe de vastgestelde Ontwikkelingsvisie gaat doorwerken in plannen van de overheden. De Ontwikkelingsvisie is daarmee een voor overheden zelfbindend kader geworden. Gemeentelijke planvorming en uitvoering van initiatieven zullen daarin dan hun basis vinden. Tevens is het een uitwerking van het POP en wordt de Ontwikkelingsvisie doorvertaald naar het POP.

Kortom: de Ontwikkelingsvisie brengt samenhang aan, geeft richting en vormt een beleidskader. Daarin worden keuzes over de gewenste ontwikkelingsrichtingen van het gebied gemaakt.

Met betrekking tot de uitvoering ervan gaan we in 2013 een Uitvoeringsprogramma maken. Dit, om de bovenlokale opgaven gezamenlijk tot uitvoering te brengen (zie verder hoofdstuk 5 daarover).

Kaart plangebied

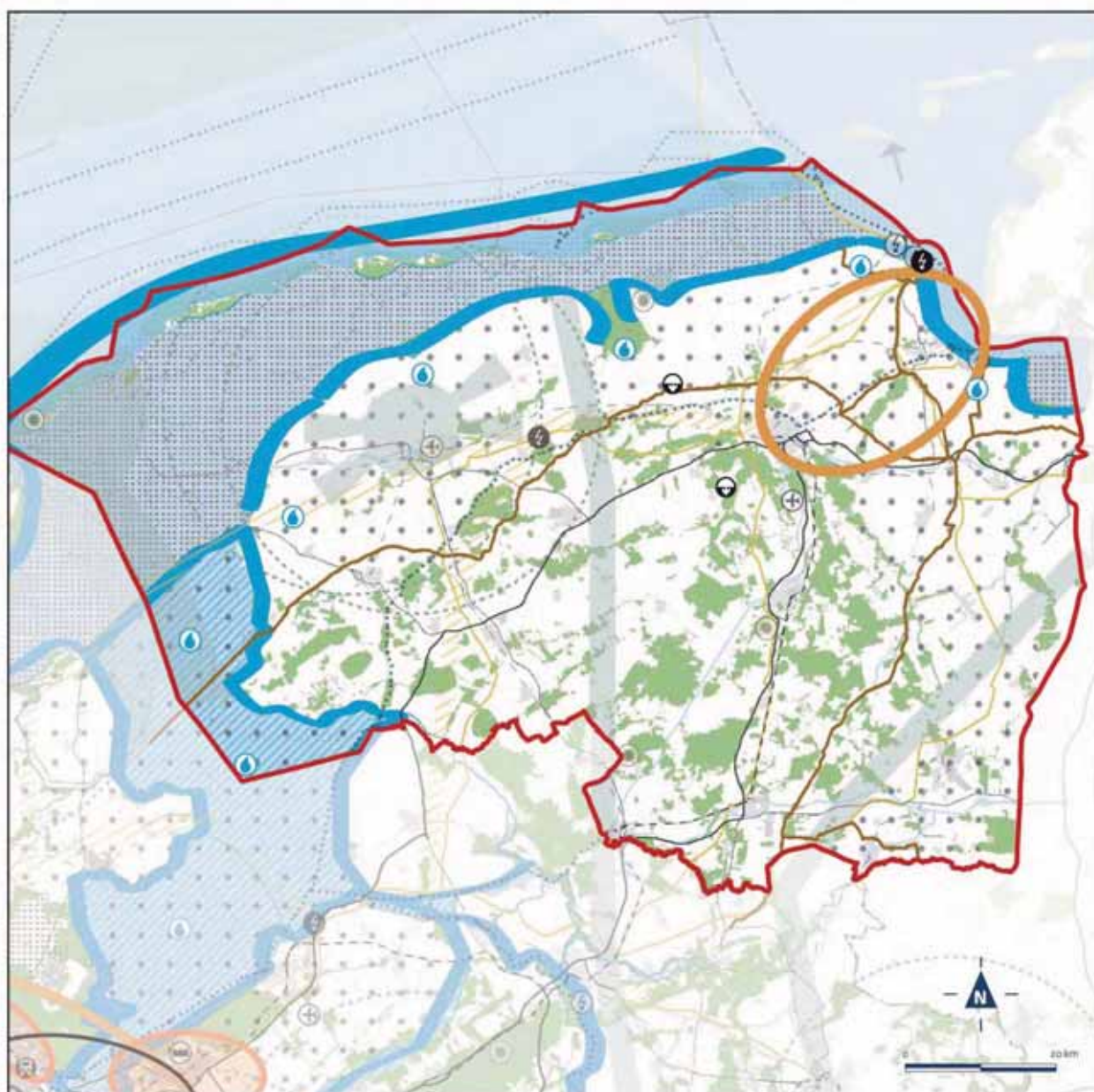
1.3 DE REIKWIJDTE EN DE DETAILS

In deze visie wordt met de regio Eemsdelta bedoeld op het grondgebied van de volgende vier gemeenten:

- Delfzijl
- Eemshaven
- Appingedam
- Loppersum

Deze worden samen de 'DEAL-gemeenten' genoemd. Hierbij gaat het om zowel het binnendijkse territorium, de kustzone, als om de buitendijks gelegen Waddenzee en de Eems-Dollard. We richten ons met de visie in de tijd op 2030, met een doorkijk naar 2050.

Daar, waar cruciale, regionale thema's de grenzen van de DEAL-gemeenten overschrijden, kijken we ook over die grenzen heen. Zo houden we in deze visie nadrukkelijk rekening met ontwikkelingen in het omringende gebied (de buurgemeenten), met het nabijgelegen stedelijk netwerk Groningen-Assen en met het Duitse gebied aan de overzijde van de Eems. Tevens vindt afstemming plaats met ontwikkelingen en beleidsuitwerking voor de Waddenzee, de Eems-Dollard en het Deltaprogramma. Dan gaat het om zaken als natuurbescherming en ontwikkeling, kustverdediging en klimaatverandering, de offshore ontwikkelingen en de aanlanding van kabels en leidingen

GEBIEDSGERICHTE NATIONALE BELANGEN EN OPGAVEN

(Uit: Structuurvisie infrastructuur en Ruimte)

Noord-Nederland

- Stedelijke regio met topsectoren
- Reservering energiecentrales Eemshaven
- Tracé hoogspanningsnetwerk
- Aanwijzen ondergrondse opslag
- Aanwijzen leidingenstrook buisleidingen
- (Herijkte) EHS incl. Natura 2000 gebieden

Aanpak wateropgave:

Ontwikkeling van een robuust kustlandschap

Waarborgen zoetwatervoorziening

Kaart onderlegger: nationale ruimtelijke hoofdstructuur

Sinds de publicatie van het eindrapport van de visitatiecommissie “Bestuurlijke toekomst Groningen” is het duidelijk dat er een andere bestuurlijke indeling komt. Ook dan is de Ontwikkelingsvisie het leidende visiedocument voor de regio. Als de gemeentegrenzen zich gaan wijzigen dan bezien we op dat moment hoe zich dat gaat vertalen in (inter)gemeentelijke structuurvisies en/of bestemmingsplannen. De verwachting is dat de nieuwe bestuurlijke indeling uiterlijk in 2018 operationeel is. De “DEAL-gemeenten” en de provincie kiezen er voor om tot die tijd samen met maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven krachtig te werken aan de uitvoering van de Ontwikkelingsvisie. De opgaven waar we voor staan zijn immers urgent. We kunnen ons niet veroorloven met de uitvoering daarvan te wachten tot de nieuwe bestuurlijke indeling operationeel is.

1.4 DE BELEIDSMATIGE CONTEXT

Het overkoepelend beleidskader voor de toekomstige ontwikkeling van de regio is vastgelegd in:

- de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) van het rijk
- het Omgevingsplan (POP) van de provincie Groningen 2009-2013 (inclusief de provinciale verordening)
- het Bestuursakkoord Eemsdelta

In de nieuwe Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) kent het rijk een nationaal belang toe aan Noord Nederland als ‘Energy Port’. Daarbij is een belangrijke energieproductierol weggelegd voor het Eemsdeltagebied. Verder ziet het rijk de Eemsdelta als stedelijke regio met een concentratie van economische topsectoren en twee havens van nationale betekenis (zie kaart). Ook ziet het SVIR een rijksbelang om te komen tot een robuust kustlandschap en dito zoetwatervoorziening in het kader van het Deltaprogramma. Met het rijk is afgesproken dat het concept ‘Energy Port’ samen met de regio zal worden uitgewerkt op basis van de volgende opgaven:

- het versterken van het gebied als internationaal energieknooppunt en kenniscentrum voor energievoorziening- en transitie
- het aanwijzen van locaties voor vestiging van energiecentrales in de Eemshaven
- het robuust en compleet maken van het internationale hoofdenrgienetwerk, waaronder de 380 Kv verbinding Eemshaven-Ens
- het aanwijzen van leidingstroken voor buisleidingen
- het aanwijzen van voorkeursgebieden voor windenergie

In het Bestuursakkoord Eemsdelta hebben de gemeenten en de provincie afspraken gemaakt over een vernieuwde aanpak van de gebiedsontwikkeling. Daarbij bundelen overheden en maatschappelijke organisaties hun krachten. De samenwerking is geconcentreerd op economie, wonen en voorzieningen, klimaatadaptatie en samenwerking van de vier gemeentelijke organisaties.

In het Provinciaal Omgevingsplan (POP) heeft de provincie Groningen een ontwikkelopgave voor de regio opgenomen. De provincie zet in op de ontwikkeling van de Eemsdelta als duurzame, grensoverschrijdende havenregio. De belangrijkste ambities zijn:

- het op orde brengen van de energie-infrastructuur
- het verkennen van oplossingen om een veilige kustverdediging te garanderen
- de ontwikkeling van de glastuinbouw
- de ontwikkeling van een integrale regionale visie op wonen en voorzieningen.

Verder heeft het rijk het Eems-Dollard estuarium bij de EU voorgedragen voor N2000. Implementatie daarvan is gelijkwaardig rijksbeleid als het SVIR. Naast dit reeds geformuleerde beleid wordt ook nieuw beleid ontwikkeld. Zoals bijvoorbeeld een nieuwe ruimtelijk-economische visie voor Noord-Nederland. De Ontwikkelingsvisie is voor de ontwikkeling van het Eemsdelta gebied in die zin een bouwsteen.

Tegelijkertijd met- of kort vooraf aan de totstandkoming van de Ontwikkelingsvisie spelen nog tal van projecten en activiteiten met ruimtelijke betekenis voor de Eemsdelta. Deze hebben oplossingen voor dilemma's en keuzevraagstukken geleverd die als bouwsteen zijn benut. Zij zijn tegen elkaar afgewogen en verwerkt in de Ontwikkelingsvisie in de vorm van ruimtelijke ontwikkelingsrichtingen en keuzes van regionale betekenis.

Om de belangrijkste projecten te noemen:

- [Economie en Ecologie in Balans](#)
- [Economische Visie Eemsdelta](#)
- [Energieprogramma provincie Groningen](#)
- [Regionaal Woon-en Leefbaarheidsplan Eemsdelta](#)
- [Integrale Klimaatadaptatie Eemsdelta](#)
- [Ontwikkelingsperspectief Appingedam-Delfzijl 2030](#)
- [Ontwikkelingsperspectief Landelijk Gebied Eemsdelta 2030](#)
- [Programma naar een rijke Waddenzee](#)
- [Natura 2000 Beheerplan Waddenzee en het Integraal management- en beheerplan Eems-Dollard](#)
- [Meebewegen met de Natuur; visie van de Coalitie Wadden Natuurlijk](#)
- [Eemsdelta Green](#)
- [Havenvisie 2030](#)
- [Buizenzone Eemshaven-Delfzijl](#)

1.5 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 geven we een analyse van de Eemsdelta. We beschrijven welke belangrijke thema's er spelen in de regio en plaatsen die in een bredere context. En we geven aan hoe staat de regio ervoor staat. Vanuit die analyse doen we in hoofdstuk 3 uitspraken over hoe de Eemsdelta er over zo'n 40 jaar uit zou kunnen zien. We zetten hiermee een stip aan de horizon. Niet als blauwdruk maar als wenkend perspectief en in de vorm van streefbeelden. In hoofdstuk 4 geven we aan waar we de komende tien tot twintig jaar actief aan willen gaan werken. En ook welke ontwikkelingen we juist niet in deze regio willen. Om het wenkende toekomstperspectief te kunnen bereiken gaan we scherpe keuzes niet uit de weg. Tot slot benoemen we in hoofdstuk 5 hoe we de visie gaan verankeren en uitvoeren. Paragraaf 1.6. geeft een samenvatting van de Ontwikkelingsvisie en bijlage I bevat een compacte weergave van de maatregelen en ambities die we willen realiseren.

I.6 Samenvatting

Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030

INHOUDSOPGAVE

1.	Toekomstbeeld van de Eemsdelta in 2030.....	5S
2.	Ambities en maatregelen vanaf 2012.....	7S
3.	Uitvoering en borging van de ontwikkelingsvisie.....	9S
4.	Bijlage I: uitvoeringsagenda.....	11S
	1. Thema Wonen en Leefbaarheid.....	13S
	2. Thema Economie en Ecologie in evenwicht.....	15S
	3. Thema Energy Port	19S
	4. Thema Bereikbaarheid	21S
	5. Thema Klimaatadaptatie	23S

I. TOEKOMSTBEELD VAN DE EEMSDDELTA IN 2030

De Eemsdelta is een regio geworden waar het aantrekkelijk is om te wonen en te werken en waar de leefbaarheid goed is. We streven ernaar dat de Eemsdelta in 2030 één van de Europese koploper regio's is voor groene economie en een duurzame energievoorziening, samen met het aangrenzende gebied in Duitsland. Het is dan tevens het belangrijkste groene haven- en industriegebied van Noord-Nederland. De Eemshaven heeft zich daarbinnen ontwikkeld tot Energyport en datahub voor Noordwest-Europa. In Oosterhorn bloeien een krachtige, biobased chemie- en recycle sector.

In 2030:

- heeft zich een nieuw evenwicht in de bevolkingsontwikkeling ingesteld. Onderwijs-, winkel-, commerciële- en zorgvoorzieningen zijn robuust geworden en zijn geconcentreerd in de drie regionale centra en in de centrumdorpen. De kwaliteit van de woningvoorraad en de woonomgeving is sterk verbeterd ten opzichte van 2012.
- is de economie 40% groener en kennisintensiever en innovatiever dan in 2012, en is de toegevoegde waarde met 50 % gegroeid en de werkgelegenheid met 20 %.
- wordt de ca. 10.000 Mw elektriciteitsproductie duurzamer opgewekt dan in 2012 dankzij de realisatie van windparken op land (850 Mw), de bijstook van biomassa in elektriciteitscentrales (500 Mw), de realisatie van groen gas hubs en groen gas (ca. 120 Mw) en talrijke decentrale initiatieven (ca. 150 Mw).
- produceert de landbouw grootschaliger, kennisintensiever en duurzamer voor de wereldmarkt en zijn aanvullend daarop nichemarkten tot ontwikkeling gekomen. Verder produceert de landbouw groene grondstoffen voor de chemische industrie.
- is de bereikbaarheid van de regio verbeterd en het gebied beter aangesloten op de (inter)nationale hoofdinfrastructuur doordat:
 - de N33 is verdubbeld tot Appingedam
 - de spoorlijn Groningen-Roodeschool voor personenvervoer doorgetrokken is naar de Eemshaven
 - de vaarweg Lemmer-Delfzijl is ingericht als klasse Va vaarweg en de zeesluis in Delfzijl is vernieuwd
 - de vaargeul naar de Eemshaven is verdiept tot 14 meter
 - de N360 verkeersveiliger is ingericht
 - er een dagelijkse veerverbinding is tussen Delfzijl en Emden
- is de regio veiliger geworden door dat ze zich heeft aangepast aan de klimaatverandering door:
 - versterking en verhoging van boezemkaden
 - de aanleg van vooroevers en het herstel en de ontwikkeling van kwelders
 - dat in het kader van het Deltaprogramma voor de verschillende kustzones locatiespecifieke oplossingen gerealiseerd zijn
 - dat het project Marconi is uitgevoerd
- is de kwaliteit van het Eems-Dollard estuarium verbeterd doordat samen met het rijk en Duitsland maatregelen zijn getroffen waardoor de natuur zich verder kan ontwikkelen. Dat is samengegaan met een daarop afgestemde sterk groene groei van economische ontwikkelingen.

2. AMBITIES EN MAATREGELEN VANAF 2012

We hebben aan het begin van het proces om de Ontwikkelingsvisie te maken een zevental dilemma's geformuleerd :

- de economische dynamiek (ondermeer uitbreiding Eemshaven en Oosterhorn) versus behoud en versterking milieu, natuur en landschapswaarden en leefbaarheid/ruimtelijke kwaliteit.
- het begeleiden van de gevolgen van de krimp ((bevolkingsdaling; ontgroening, vergrijzing en afnemend voorzieningenniveau) en daarbij voorkomen dat de krimp leidt tot aantasting van de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit van de bebouwde omgeving.
- de groei van de (energie)infrastructuur versus behoud kwaliteiten landschap, natuur en de beschikbare milieuruimte
- de realisatie van een duurzame, toekomstbestendige kustverdediging versus behoud landbouwgrond, kweldergrond en natuur- en landschapswaarden.
- steeds extremere droge en natte perioden versus een toenemende watervraag
- versterken van de bereikbaarheid en ontsluiting van het gebied versus de gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit (inclusief landschap)
- landelijk gebied: groen houden met landbouw als hoofdfunctie of meer ruimte bieden voor economische activiteiten en andere functies

Voor deze dilemma's hebben we op grond van een intensief proces van samenwerking met overheden en maatschappelijke organisaties in de Ontwikkelingsvisie keuzes gemaakt. Keuzes die we in de Ontwikkelingsvisie hebben uitgewerkt in ontwikkelingsrichtingen (het hiervoor geschetste toekomstbeeld voor 2030) en in ambities en maatregelen met het accent op de periode 2012-2020.

We gaan met de Ontwikkelingsvisie de volgende ambities realiseren:

1. versterken van de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit
2. versterken van de economische structuur
3. verbeteren van de aansluiting van het gebied op het internationale (vaar)wegennet en versterken van de interne ontsluiting en bereikbaarheid van het gebied
4. versnellen van de vergroening van de economie (we streven naar 40% groener in 2030)
5. versnellen van de verduurzaming van de energievoorziening
6. borgen en bewaken van de balans tussen economie en ecologie
7. verbeteren van de veiligheid zowel binnendijs als buitendijs
8. voorzien in de toenemende zoetwater vraag
9. behouden en versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten

In de uitvoeringsagenda (bijlage I) geven we aan met welke maatregelen en acties we deze ambities gaan realiseren.

3. UITVOERING EN BORGING VAN DE ONTWIKKELINGSVISIE

We gaan de Ontwikkelingsvisie juridisch verankeren door met de gemeenten een convenant te sluiten waarin we afspreken de Ontwikkelingsvisie door te laten werken in het POP, gemeentelijke structuurbestemmings en beheerplannen van de waterschappen. Zodra ook de keuzes m.b.t. kustveiligheid, infrastructurele projecten, verbetermaatregelen van het estuarium en emissiereductiedoelstellingen zijn gemaakt werken we de Ontwikkelingsvisie uit tot een (inter)gemeentelijke structuurvisie. Doorwerking ervan kan plaats vinden in het POP en de gemeentelijke bestemmingsplannen. De waterschappen vertalen de visie voorzover van toepassing in hun beheerplannen, in het bijzonder als ruimtelijke ingrepen daartoe aanleiding geven.

Vanaf het moment van vaststelling van de Ontwikkelingsvisie voeren we die uit in de vorm van concrete projecten. Daarvoor stellen we een investeringsprogramma op met bovengemeentelijke en regionale opgaven. We financieren het investeringsprogramma uit eigen bijdragen van de overheden, bijdragen uit (Europese) subsidieprogramma's en cofinanciering van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Gezien de economische crises en de bezuinigingen die de overheden moeten doorvoeren verwachten we dat we in het investeringsprogramma nadere prioriteiten moeten stellen en dat we niet al onze ambities integraal kunnen uitvoeren.

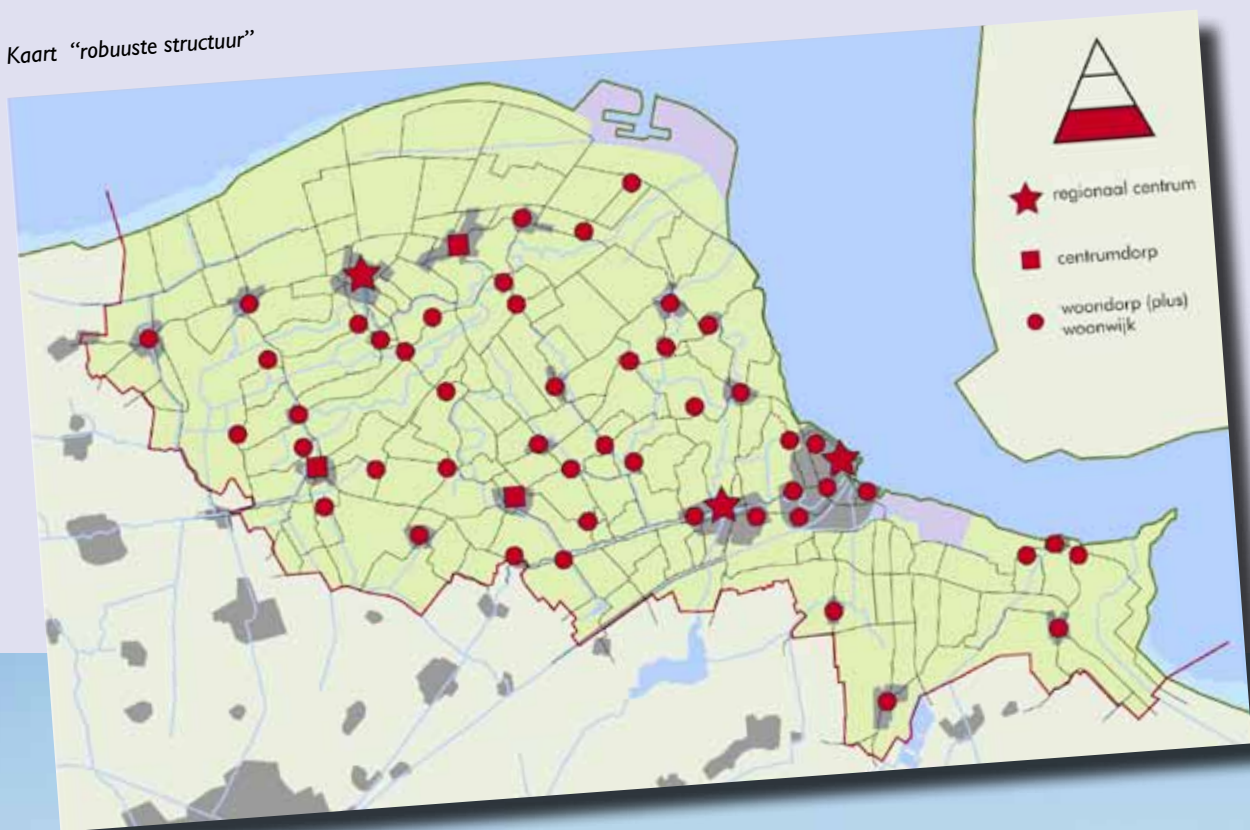

BIJLAGE 1: UITVOERINGSAGENDA

Maatregelen en acties om de Ontwikkelingsvisie uit te voeren.

We gaan de Ontwikkelingsvisie programmatisch uitvoeren op basis van 5 thema's:

Kaart "robuuste structuur"

Thema Wonen en Leefbaarheid

Voor dit thema gaan we het volgende doen:

Versterken van de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit door:

- bovenlokale voorzieningen (intramurale zorgvoorzieningen), niet dagelijkse detailhandel en woningbouw te concentreren in de drie regionale centra (Appingedam, Delfzijl en Uithuizen) en de centrumdorpen (Middelstum, Uithuizermeeden en Loppersum), zoals aangegeven op de kaart “robuuste structuur”. We streven naar behoud van de dagelijkse detailhandel in de centra van de regionale centra en in de centrumdorpen, bij voorkeur in combinatie met zorgvoorzieningen en woningen voor ouderen.
- te investeren in een kwaliteitsimpuls voor de centra van de drie regionale centra en de centrumdorpen.
- te kiezen voor sloop van verouderde woningen (zowel koop als huurwoningen) en vernieuwbouw om een kwaliteitsslag te maken. Verder bieden we ruimte voor nieuwbouw in de regionale centra, vooral om ouderen passende huisvesting en zorg te kunnen bieden. In de kort na de oorlog gebouwde woonwijken en dorpsuitbreidingen en in de jaren 20/30 buurten in Delfzijl en Appingedam nemen we maatregelen als sloop i.c.m. nieuwbouw van levensloopbestendige woningen, samenvoeging en renovatie van woningen en voorkomen van leegstand van beeldbepalende panden. Zo voorkomen we dat dit ‘rotte kiezen’ worden. In deze wijken en de centra investeren we in groen en verbeteren we de kwaliteit van de openbare ruimte. We ondersteunen de corporaties in hun streven om binnen 10 jaar geen bouwkundig slechte woningen meer in hun bezit te hebben.
- de overcapaciteit voor bouwplannen te saneren, te faseren of neerwaarts bij te stellen.
- het uitgangspunt dat mensen zo lang mogelijk in hun eigen woonomgeving moeten kunnen blijven wonen te omarmen. Om dat mogelijk te maken ondersteunen en faciliteren we welzijns- en zorgorganisaties bij het versterken en stimuleren van de sociale cohesie, sociale infrastructuur en een informele zorgsteunstructuur in de steden en dorpen. We stimuleren dat huisartsen praktijk blijven houden in de centrumdorpen en concentreren daar zorgvoorzieningen die aansluiten op de woonfunctie zoals dagopvang en dagbesteding. We bevorderen actief dat verzorgingshuizen worden omgevormd naar verpleeghuizen om het tekort daaraan weg te werken. We streven naar een voorziening tussen huisarts en ziekenhuis in waar ondermeer kleinere medische ingrepen verricht kunnen worden. We stimuleren de levering van diensten gericht op woonondersteuning.
- 13 geïntegreerde kindvoorzieningen in centrumdorpen in het landelijk gebied van Delfzijl, Loppersum en Appingedam te realiseren en ca. 6 brede scholen in het stedelijk gebied. Het voortgezet- en beroepsonderwijs te concentreren in de regionale centra, Warffum en Woldendorp.
- ruimte te bieden voor woon-werkcombinaties in vrijkomende agrarische gebouwen of karakteristieke panden die de komende jaren hun functie verliezen. Daartoe gaan we gebouwen in het buitengebied meervoudig bestemmen.
- beperkt ruimte te bieden voor woningbouw in het buitengebied, waarbij de totale woningvoorraad in het buitengebied niet mag toenemen.

2. Thema Economie en Ecologie in evenwicht

Voor dit thema gaan we het volgende doen:

I. versterken van de economische structuur door:

- ruimte te bieden voor nieuwe bedrijvigheid op de regionale bedrijventerreinen
- bestaande bedrijventerreinen te herstructureren en niet ruimtelijk uit te breiden. Alleen voor de Eemshaven bieden we uitbreidingsruimte voor ondermeer glastuinbouw, datacentra en agrificatie/biobased bedrijvigheid. Geen ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen. De spoorlijn aan de westkant en de Middendijk aan de zuidkant zijn harde begrenzingen voor de Eemshaven
- de havenvisie uit te voeren. Dat doen we door in te zetten op:
 - clustervorming binnen- en tussen sectoren om zo ketens te sluiten, productieprocessen te vergroenen en emissies te reduceren
 - de haven geschikt te maken voor de ontwikkeling van offshore wind (heliport; testlocatie; kadeverzwaring Beatrixhaven)
 - zuinige en schone scheepvaart te stimuleren en daartoe alle kades te voorzien van walstroom en LNG bunkercapaciteit. Verder streven we er naar een 'midscale' LNG terminal in de Eemshaven te krijgen.
 - versteviging van de samenwerking met de Waddenhavens en de Duitse havens
- het recreatief medegebruik van de haven te versterken, ondermeer door de beleefingswaarde en de ruimtelijke kwaliteit van de 'toegangspoort' te vergroten.
- ruimte te bieden voor verduurzaming, verbreding en schaalvergroting van de landbouw in het algemeen. Verder maken we vergroting van bouwblokken mogelijk (mits goed landschappelijk ingepast) door de maatwerkmethode toe te passen conform de spelregels zoals die in de Provinciale Omgevingsverordening worden opgenomen.
- de toeristisch-recreatieve ontwikkelingskernen (Appingedam-Delfzijl, Eemshaven; Delfzijl en Termunterzijl) te versterken. Ook ondersteunen we een aantal kernen die een specifiek toeristisch product bieden (Noordpolderzijl; Warffum; Middelstum en Uithuizen). We completeren het netwerk van recreatieve hoofdroutes en realiseren ontbrekende schakels daarin. Het betreft ondermeer het Wadwandelen en de vier meren vaarroute en het fietspad Kiek over Diek over de zeedijk en daarmee verbonden lussen het binnenland in. We gaan de beleefbaarheid en de toegankelijkheid van de kustzone op een beperkt aantal plaatsen vergroten en de regiopromotie (inclusief arrangementontwikkeling) versterken. Door deze maatregelen genereren we meer overnachtingen en nemen de bestedingen van dagtoeristen toe.

- het ondernemerschap, de export, het stuwende karakter en het innovatief vermogen van het MKB te stimuleren door:
 - ze een gericht stimuleringsprogramma aan te bieden
 - ons aan te sluiten bij regionale en internationale ondernemersnetwerken
 - het project MKBgoing gericht op ondersteuning van kleine MKB bedrijven door te zetten
- te stimuleren dat er voldoende arbeidsaanbod in de zorg en de techniek is en het opleidingsaanbod daarop af te stemmen door:
 - de integrale werkgeversbenadering uit te voeren
 - de instroom vanuit MBO, HBO en universiteit te verhogen
 - de migratie van de ene sector naar de andere te stimuleren
 - de arbeidsparticipatie van kwetsbare groepen te vergroten
 - de regio als het werkgebied van de toekomst te promoten
- de aanleg van snel internet in het landelijk gebied te stimuleren. Hoogkwalitatief breedbandinternet is in een straal van 1500 meter rond de centrales op korte termijn beschikbaar. Voor de tussenliggende gebieden onderzoeken we hoe de verbindingen op een acceptabel niveau zijn te krijgen in relatie tot de activiteiten van de gebruiker.
- een strategische agenda op te stellen en uit te voeren in EDR verband om samen met de aangrenzende regio in Duitsland koploperregio te worden op het gebied van de biobased economy en duurzame energie.

2. **versnellen van de vergroening van de economie (40% groener in 2030) door:**

- emissies te reduceren op grond van nader te bepalen milieukwaliteitsdoelen voor stikstof, fluoride, geur, geluid en CO₂ (40% reductie in 2030 t.o.v. 2015). Voor stoffen waarvan de emissie in de regio zal toenemen gaan we beter presteren dan de rest van Nederland. De prestaties op dit gebied monitoren we en leggen we vast in een jaarlijks samen met het bedrijfsleven te maken emissieverslag.
- via de vergunningverlening bedrijven te stimuleren om de schoonst mogelijke technieken toe te passen. Daarbij vergunt het bevoegd gezag aan de ondergrens van de Integrated Pollution Prevention Control (IPPC) richtlijn. We richten een E&E tafel in om vroegtijdig afspraken te kunnen maken over de vergunningverlening aan bedrijven, op basis van economische en milieueffectrapportages voor potentiële nieuwvestigers. Daarmee willen we juridische procedures zoveel mogelijk voorkomen.
- ruimte te bieden aan bedrijven die (rest)warmte en/of CO₂ van bestaande bedrijven hergebruiken en/of die gebruik maken van reststoffen van bestaande bedrijven of de landbouw; Verder streven we ernaar het niet nuttig gebruik van restwarmte in 2030 met ten minste de helft te reduceren.
- afvangen en hergebruik van CO₂ te stimuleren en ruimte te bieden voor opslag van CO₂ op zee. Opslag van CO₂ op land staan we niet toe zolang het maatschappelijk draagvlak daarvoor ontbreekt. We stimuleren de toepassing van 'Carbon Capture and Storage' (CCS) voor de grote emittenten.
- ruimte te bieden voor realisering van de buizenzone tussen de Eemshaven en Oosterhorn en mee te investeren met het bedrijfsleven in de aanlegkosten daarvan. De buizenzone wordt bij voorkeur gebundeld aangelegd met de rijks-buizenzone.
- een leidingenringnet voor warmte, groene stroom, syngas en water in de Eemshaven en Oosterhorn aan te leggen.
- samen met de landbouw, de agribusiness en kennisinstellingen de hoogwaardige verwaarding van restproducten te stimuleren.

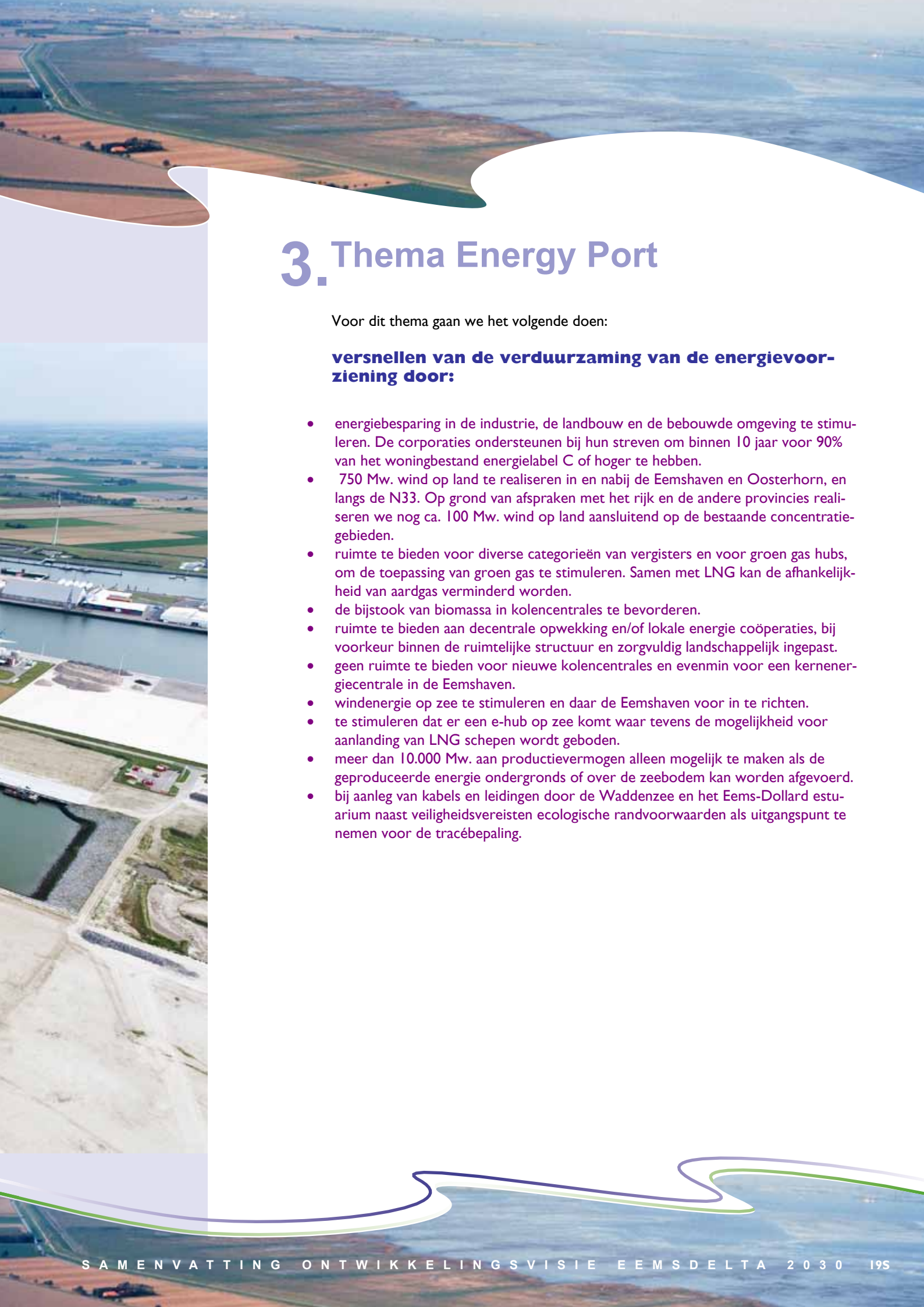
3. borgen en bewaken van de balans tussen economie en ecologie door

- te kiezen voor een verbeter doelstelling voor het Eems-Dollard estuarium.
- een verbeterprogramma samen met Duitsland op te stellen in het kader van het Integraal Managementplan (IMP) voor de Eems-Dollard en zelf vooruitlopend daarop nader te bepalen kleinschalige ‘no regret’ verbeterprojecten uit te voeren.
- met ingang van de bestuurlijke vaststelling van de Ontwikkelingsvisie treffen we geen maatregelen die tot verslechtering van de toestand van het estuarium kunnen leiden, zolang er nog geen overeenstemming is over inhoud en financiering van een verbeterprogramma van het Eems-Dollard estuarium. De voorgenomen vaargeul-verdieping is wat ons betreft de laatste.
- de nader te bepalen milieukwaliteitsdoelen juridisch te verankeren in het provinciale toetsingskader. Daarin werken we ook uit wat een natuurinclusieve aanpak inhoudt in het kader van de Natuurbeschermingswet en hoe vorm kan worden gegeven aan een gebiedsgerichte benadering in het kader van de Omgevingswet.

4. behouden en versterken van de landschappelijke kernkwaliteiten door:

- verder te gaan met de uitvoering van het LOP Noord-Groningen op basis van de daarin opgenomen thema's wegbepantingen, dijken, watergangen, dorpen, historische terreinen, groene erven en wandelen.
- bij realisering van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen die zodanig uit te voeren dat de kernkwaliteiten worden versterkt of nieuwe kwaliteiten worden toegevoegd.

3. Thema Energy Port

Voor dit thema gaan we het volgende doen:

versnellen van de verduurzaming van de energievoorziening door:

- energiebesparing in de industrie, de landbouw en de bebouwde omgeving te stimuleren. De corporaties ondersteunen bij hun streven om binnen 10 jaar voor 90% van het woningbestand energielabel C of hoger te hebben.
- 750 Mw. wind op land te realiseren in en nabij de Eemshaven en Oosterhorn, en langs de N33. Op grond van afspraken met het rijk en de andere provincies realiseren we nog ca. 100 Mw. wind op land aansluitend op de bestaande concentratiegebieden.
- ruimte te bieden voor diverse categorieën van vergisters en voor groen gas hubs, om de toepassing van groen gas te stimuleren. Samen met LNG kan de afhankelijkheid van aardgas verminderd worden.
- de bijstook van biomassa in kolencentrales te bevorderen.
- ruimte te bieden aan decentrale opwekking en/of lokale energie coöperaties, bij voorkeur binnen de ruimtelijke structuur en zorgvuldig landschappelijk ingepast.
- geen ruimte te bieden voor nieuwe kolencentrales en evenmin voor een kernenergiecentrale in de Eemshaven.
- windenergie op zee te stimuleren en daar de Eemshaven voor in te richten.
- te stimuleren dat er een e-hub op zee komt waar tevens de mogelijkheid voor aanlanding van LNG schepen wordt geboden.
- meer dan 10.000 Mw. aan productievermogen alleen mogelijk te maken als de geproduceerde energie ondergronds of over de zeebodem kan worden afgevoerd.
- bij aanleg van kabels en leidingen door de Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium naast veiligheidsvereisten ecologische randvoorwaarden als uitgangspunt te nemen voor de tracébeplanning.

4. Thema Bereikbaarheid

Voor dit thema gaan we het volgende doen:

verbeteren van de aansluiting van het gebied op het internationale (vaar)wegennet en versterken van de interne ontsluiting en bereikbaarheid van het gebied door:

- de N33 zo spoedig mogelijk na 2020 te verdubbelen tot Appingedam.
- de spoorlijn Roodeschool-Eemshaven eind 2015 te realiseren.
- de vaarweg Lemmer-Delfzijl voortvarend uit te blijven voeren en ruimte te reserveren om rond 2030 of zoveel eerder als mogelijk is de zeesluis bij Delfzijl te vervangen.
- het sober nulplus-alternatief voor de N360 voor 2018 uit te voeren.
- diverse andere infrastructurele projecten op haalbaarheid te onderzoeken.

5. Thema Klimaatadaptatie

Voor dit thema gaan we het volgende doen:

1. verbeteren van de veiligheid zowel binnendijs als buitendijs door:

- een MKBA analyse uit te voeren in het kader van het Deltaprogramma om kosten en baten te bepalen van verschillende landinwaartse en zeewaartse vormen van traditionele en verbrede kustverdediging voor het gebied tussen de Eemshaven en Delfzijl (=uitvoeren pilot kustverdediging Eemsdelta). Keuze en uitvoeren van een model vanaf 2020.
- voor 2020 'no regret' maatregelen uit te voeren:
 - vooroevers aanleggen waar mogelijk in de vorm van kwelders en/of biobouwers en met toepassing van baggerslib
 - versterken stabiliteit dijken
 - slaperdijken waar mogelijk afsluitbaar maken
 - gefaseerd ophogen van buitendijkse gronden in de Eemshaven
 - ruimtelijke reserveringen in de vorm van zoekgebieden opnemen voor:
 - > een nieuwe slaperdijk tussen de havens
 - > aanpassing en verbreding van de zeedijk (uitvoeren na 2020)
 - > een gemaal bij Delfzijl en voor het verplaatsen van het waterafvoer punt naar Oosterhorn/pier van Oterdum
- het project Marconi fasegewijs uit te voeren, waarbij gedacht wordt aan versterking van de schermdijk i.c.m. kwelderontwikkeling(vooroever) en aanleg van windmolens op de dijk
- verhoging en verbreding van de primaire en secundaire zeedijken in de Eemshaven. Dit op basis van een door het waterschap en GSP te volgen maatwerkbenadering
- boezemkaden te verhogen en de spui- en lozingscapaciteit te vergroten
- de maren te verbreden voor het vasthouden en bergen van water en dat te combineren met de aanleg van natuurvriendelijke oevers en recreatief medegebruik

2. voorzien in de toenemende zoetwater vraag door:

- vast te houden aan de aanvoer van IJsselmeerwater.
- waterbesparing door de landbouw en de industrie te stimuleren.
- een industriewaternet in de Eemshaven aan te leggen.
- het effluent van de RWZI Uithuizen en Delfzijl daarvoor te benutten
- een zoekgebied te reserveren voor een spaarbekken in de Eemshaven en een waterleiding van het Eemskanaal naar de Eemshaven.
- een pilot "proceswatervoorziening industrie" samen met het rijk uit te voeren in het kader van het Deltaprogramma en in dat verband nadere keuzes maken.

2 Wat komt op ons af en hoe staan we ervoor?

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk maken we een analyse van kansen, problemen en belangrijke ontwikkelingen die spelen in de Eemsdelta. We geven tevens een korte karakteristiek van het gebied. We plaatsen de ontwikkelingen vooral ook in een bredere context. Ontwikkelingen van nu hebben hun wortels in het verleden. Zij hangen ook samen met processen die op regionaal, nationaal, Europees en mondiaal niveau gaande zijn. Door hier oog voor te hebben kunnen we onze visie beter vormen.

We constateren dat er veel ontwikkelingen spelen in het Eemsdeltagebied, met name op de volgende terreinen:

- . de economie
- . de bevolkingsontwikkeling
- . de klimaatverandering
- . de energietransitie

Die ontwikkelingen kunnen deels samengaan maar kunnen ook strijdig met elkaar zijn. Het gaat er om de kansen te benutten en minder gewenste ontwikkelingen af te remmen of te weren. Dat werken we uit in hoofdstuk 4. De vraag is hoe de ontwikkelingen kunnen samengaan met behoud en versterking van de (ruimtelijke en milieu) kwaliteit en het toevoegen van karakteristieke nieuwe kwaliteiten.

Voor het antwoord op deze vraag onderscheiden we drie hoofdthema's:

1. de (mondiale) behoefte aan een groenere energievoorziening en een economie die in balans is met de leefomgeving. De Eemsdelta heeft uitstekende mogelijkheden om hier een sleutelrol in te vervullen.
2. de opgave om tegen de achtergrond van een aantal demografische ontwikkelingen te blijven voorzien in een aantrekkelijke, leefbare en gezonde woonomgeving.
3. het veranderende klimaat en de aanpassingen die dit vergt voor de inrichting van deze kustregio.

Op deze thema's gaan we in de navolgende paragrafen verder in. Daaraan voorafgaand geven we een korte karakteristiek van de regio en een beeld van hoe de regio er anno 2012 voor staat.

2.2 DE GEBIEDSKARAKTERISTIEK

De ruimtelijke kwaliteit en de identiteit van de Eemsdelta worden ondermeer bepaald doordat het gebied deel uit maakt van het Waddengebied en de Noordzeekust van Nederland, Duitsland en Denemarken. Het gebied heeft daardoor een bijzonder karakter, met hoge ecologische, landschappelijke en belevingswaarden. Typerend is dat het gebied niet één dominante centrumplaats heeft maar bestaat uit meerdere elkaar aanvullende centrumplaatsen en dorpen. Het gebied is een kustregio bestaande uit het wierden- en dijkenlandschap met daarbinnen grote contrasten. Juist die contrasten geven het gebied zijn eigen gezicht en identiteit. Het is een plattelandsgebied met veel kleine kernen waar de landbouw domineert met een woonklimaat dat zich kenmerkt door rust en ruimte. Maar het is ook het gebied van havens van nationale betekenis en grootschalige industrieterreinen. Er zijn schitterende authentieke en rustieke dorpen. Er zijn echter ook plaatsen waar nu sprake is van leegstand, waar voorzieningen verdwijnen en waar de woningkwaliteit te wensen over laat. In de robuuste polders die uit bedijkingen zijn ontstaan ligt een kleinschalig netwerk van dorpen. Hier wordt grootschalige landbouw van internationale betekenis bedreven. Bijzonder is ook de combinatie van een sterke economische groei terwijl het bevolkingsaantal afneemt. De bevolkingsafname betekent overigens niet dat er niet meer gebouwd hoeft te worden in de regio. Integendeel, er is sprake van een forse transformatieopgave om de huidige woningvoorraad aan te passen aan de kwaliteitseisen en woonwensen van deze tijd.

Kerkje Heveskes te midden
van industrieterrein
Oosterhorn

Hoe staat het gebied ervoor?

In veel opzichten is het nog nooit zo goed gegaan met het gebied als nu. De afgelopen 10 jaar hebben we vooral op economisch gebied veel bereikt waar we trots op kunnen zijn. Om dat zo te houden gaan we aan de slag om onderstaande kansen en problemen op te pakken:

Economie

De Eemsdelta regio herbergt een haven en industriegebied van nationale betekenis. Het is nu één van de vijf sterkst groeiende economische regio's van ons land. Het bedrijfsleven investeert ca. 6 miljard Euro in de Eemshaven en de haven van Delfzijl. Dat levert tijdens de bouwfase van fabrieken veel extra tijdelijke werkgelegenheid op. Structureel levert het werkgelegenheid bij de bedrijven zelf. Daarnaast ontstaan er kansen voor het midden- en kleinbedrijf. In 2010 boden de havens werk aan 6% van de beroepsbevolking van de provincie Groningen. In de periode 2006-2011 is de groei van de werkgelegenheid lager geweest dan het provinciaal gemiddelde. Het gebied kent een relatief hoge werkloosheid, maar tot 2020 zal volgens de werkgeversenquête 2011 de vraag groeien met ca. 3000 tot 5000 arbeidsplaatsen (voor een belangrijk deel vervangingsvraag). Probleem is dat met name vacatures op MBO(+)-niveau in de praktijk lastig in te vullen zijn. Er is onvoldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar. Jonge mensen trekken weg. In combinatie met de vergrijzing neemt de beroepsbevolking af met ca. 37% tot 2040. Ook het opleidingsniveau van de beschikbare arbeidskrachten in de regio sluit niet altijd goed aan op het gevraagde niveau. De verwachting is dat de komende jaren de arbeidsvraag voor ruim tweederde technische functies betreft. De zorgsector heeft nu een aandeel van ruim 17% in de werkgelegenheid van de regio. Dat zou kunnen groeien, maximaal naar 30% in 2040. Dit, door de sterk toenemende vraag als gevolg van de vergrijzing. In de praktijk kan moeilijk aan die vraag worden voldaan door de afnemende omvang van de beroepsbevolking. Verder kent de regio relatief veel mensen met een lage sociaal-economische status en een lage participatiegraad.

Wonen en leefbaarheid

In het gebied is het over het algemeen plezierig wonen en het beschikt over kwalitatief goede en aantrekkelijke woonmilieus. Toch neemt de bevolkingsomvang sinds eind vorige eeuw af, en in delen van de regio het aantal huishoudens sinds 2003. Dit komt vooral door het tekort aan werkgelegenheid. Ook naar de toekomst wordt voortgaande krimp van de bevolking verwacht: ca. 7% in 2020, oplopend tot ruim 20% in 2040. Dan wonen er nog ca. 52.000 mensen in de regio. De oorzaak is vooral dat meer mensen wegtrekken dan er zich vestigen. Het vertrekoverschot geldt voor alle leeftijdscategorieën maar het sterkst in de categorie tot 20 jaar. Binnen het gebied is sprake van grote verschillen: De bevolking van Appingedam groeit licht, de drie andere gemeenten krimpen, Delfzijl verreweg het meest. Wat betreft de ontwikkeling van het aantal huishoudens zijn er ook grote verschillen in het gebied: Appingedam en Eemsum blijven groeien (Eemsum tot ca. 2030, daarna ook daling verwacht), terwijl Delfzijl en Loppersum krimpen. De kwaliteit van de woningvoorraad voldoet in veel kernen niet aan de eisen van deze tijd. Dat betekent dat er een forse herstructureringsopgave is. Vooral vanwege de vergrijzing zullen er veel levensloopbestendige woningen worden gebouwd/verbouwd.

De ontgroening neemt ook toe: tot 2040 neemt het aantal kinderen af van 14.000 naar 10.000 en het aantal jong volwassenen en jongeren van 13.000 tot 10.000.

Het gebied heeft een gezonde leefomgeving voor mens en dier. De luchtkwaliteit van het gebied is vergeleken met andere gebieden in Nederland goed te noemen; de concentraties van verontreinigende stoffen in het Eemsdeltagebied liggen ruim onder de wettelijke grenswaarden.

Werkgelegenheid

Economisch sterke sectoren zijn al jaren de landbouw, de chemie en de energie. In 2011 werkten in ruim 4000 bedrijven ruim 24.000 mensen in het gebied. De divers samengestelde MKB sector in het gebied is de grootste werkgever. In totaal gaat het om ca. 4000 overwegend kleinere bedrijven: slechts 25 bedrijven hebben meer dan 100 werkzame personen. Het aantal stuwende en innovatieve MKB bedrijven bedraagt meer dan 100. Voor de leefbaarheid is behoud van kleinschalige bedrijvigheid in de dorpen van groot belang.

Eemshaven

We zien binnen het MKB een toename van zzp-rs in allerlei branches.

De werkgelegenheid in de sector toerisme en recreatie is tussen 2005 en 2010 met 6% gegroeid. 16% van de toeristische overnachtingen vond in Groningen in het Eemsdelta gebied plaats. De economische betekenis van de sector groeit dus.

Grote opgave voor alle sectoren is de omschakeling naar een duurzame bedrijfsvoering. Bedrijven vinden hun plek op de verschillende goed ingerichte bedrijfsterreinen in de regio. Op basis van de 762 nog beschikbare hectares hoeven bedrijventerreinen met uitzondering van de Eemshaven niet uitgebreid te worden om plek te bieden aan nieuwe bedrijven, maar wel geherstructureerd. De regio staat als energieproducent en transporteur duidelijk op de kaart. De zogenaamde Europese energie rotonde, waar de regio als energieproducent een grote rol in speelt, stimuleert de vestiging van elektriciteitscentrales. De ligging aan zee stimuleert de opwekking van schone energie (wind, water, zon).

Landschap en cultuurhistorie

De Eemsdelta is een aantrekkelijk cultuurlandschap met een grote rijkdom aan cultuurhistorische elementen die samenhangt met de ligging aan zee. De dijken, landaanwinningen, wierden en oude kreken maken dat zichtbaar.

Een belangrijk deel van het gebied heeft een grootschalig open karakter. Daarentegen zijn er geen grote natuurgebieden op land maar zijn de natuurwaarden sterk verbonden met het agrarisch gebruik van het gebied. De waarden van dit gebied staan onder druk door de economische activiteit op zee en op land, de bijbehorende infrastructuur en de effecten van een teruglopende bevolking. De visuele invloed van de havens en windparken reikt ver het gebied in.

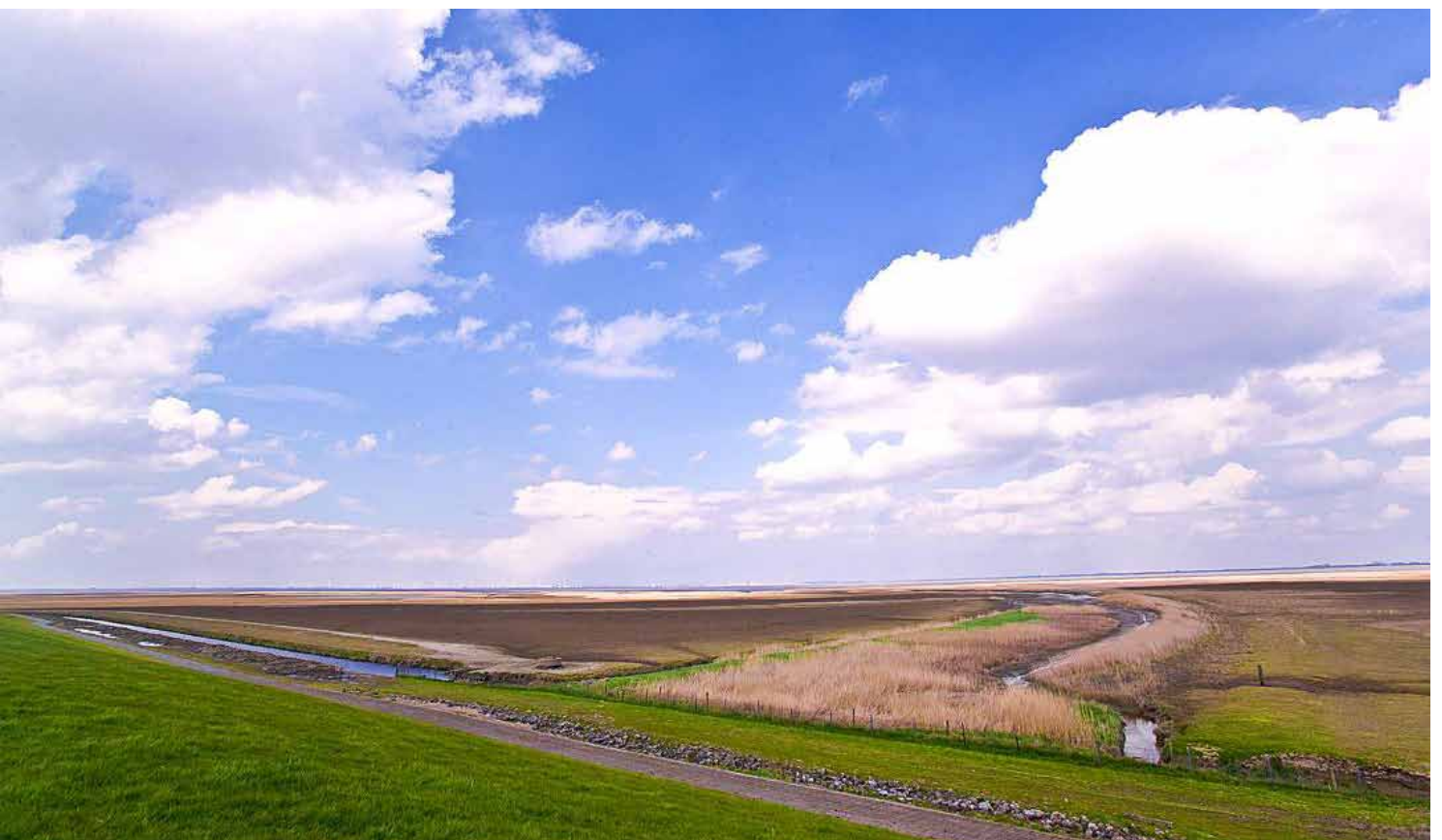
Natuur

Unieke natuur vinden we in de aangrenzende Waddenzee, de kwelders, de onbewoonde eilanden Rottumerplaat en Rottumeroog en het Eems-Dollard estuarium. Die staan ook onder druk, waarbij het estuarium als vrijwel 'ecologisch dood' wordt omschreven. Vanwege (Europese) wetgeving moeten we het gebied op basis van de Natura 2000 regelgeving in "een goede staat van instandhouding" gaan brengen. Dezelfde regelgeving zorgt er voor dat we forse inspanningen moeten plegen op het gebied van mitigatie, compensatie en ontwikkeling van natuur om vestiging van nieuwe bedrijven in de havens mogelijk te maken. De kwelders hebben te kampen met afslag, versnipperd beheer, verslikkende prielen en geulen en een afnemende biodiversiteit.

Eems-Dollard estuarium

In het document 'De ecologische toestand van het Eems-estuarium en mogelijkheden voor herstel' wordt geconcludeerd dat het Eems-Dollard estuarium er slecht aan toe is. Voor het hele estuarium geldt dat het getij door menselijke ingrepen uit balans is, met hoger oplopende vloed en onnatuurlijke vertroebeling. Het getij stroomt veel te snel en het getijverschil is veel te groot. Dat komt ondermeer door het verdiepen en kanaliseren van de getijdengeulen en de rivier. Het water is vooral in de rivier (bovenstrooms van Emden) extreem troebel, de getijdenrivier zit in een te nauw jasje en de waterkwaliteit laat te wensen over. Delen van het estuarium, vooral de rivier zelf, zijn 's zomers bijna dood. Tegelijkertijd wordt geconcludeerd dat de ruggengraat van het estuarium nog grotendeels intact is, omdat de Eems nog steeds in open verbinding staat met de zee. Verbeteringen voor veiligheid en natuur moeten in het gehele estuarium worden gezocht, bijvoorbeeld door slim beheer van de morfologie van het buiten-estuarium.

Dollard kwelders

Dijkdoorgang Eemspolder

N33

De ligging

De Eemsdelta ligt binnen Nederland weliswaar perifeer, echter, in een breder perspectief gezien is de ligging eerder centraal in Noordwest Europa. Vlakbij de A7 en bovendien op de belangrijke scheepvaartroute van West-Europa naar Noord-Europa en de regio's Bremen-Hamburg. Tevens vormt de Eemsdelta een knooppunt in het Europese gasleidingen-net en het glasvezelnet (aanlanding internet kabel uit de VS). Snel internet op het platteland ontbreekt.

De Eemsdelta regio ligt strategisch nabij de A7 en de A31, maar de aansluiting daarop via de N33 is niet optimaal. Ook vormt de Eems een barrière voor de verbinding met de regio Emden. Het gebied is intern redelijk goed ontsloten en is aangetakt op de economische kernzone van Groningen-Assen. Het gebied wordt gekenmerkt door relatief veel vrachtverkeer in de kernen en op wegen die daarvoor niet zijn ingericht. Dit heeft gevolgen voor de doorstroming rond de kernen en is van grote invloed op de leefbaarheid in dit gebied. Op de gebiedsontsluitende wegen is sprake van een lage gemiddelde snelheid.

De waterhuishouding

De zeedijken voldoen op een aantal punten niet meer aan de veiligheidsnormen. Gezien de verwachte zeespiegelrijzing en voortgaande bodemdaling zullen de dijken aangepast moeten worden. Dat geldt ook voor de kaden langs de boezemwateren, temeer omdat de verwachting is dat de veiligheidsnormen voor overstromingen daarvoor op weg naar 2030 zullen worden verhoogd. De gemiddelde neerslag over december, januari en februari ligt rond 2050 4 tot 14% hoger dan in de periode 1976 t/m 2005. In de zomermaanden zal de hoeveelheid neerslag die eens per tien jaar op één dag valt toenemen met 5 tot 27%. Ook zullen droge perioden vaker en extremer voorkomen.

De vraag naar zoetwater zal als gevolg van de toenemende droogte, de sterke groei van de bedrijvigheid en de ontwikkelingen in de landbouw gaan toenemen. Gelijktijdig zal het aanbod vermoedelijk afnemen doordat er minder IJsselmeerwater beschikbaar komt voor het gebied. In de huidige situatie kunnen we eens in de 10 jaar niet voorzien in de water-vraag in de zomerperiode (een tekort van 0,35 miljoen kuub water). De verwachting is dat dit de komende jaren veel vaker en gedurende langere periodes het geval zal zijn. Het tekort, afhankelijk van welk klimaatscenario werkelijkheid wordt, kan dan oplopen van 1 tot 6 miljoen kuub water. Onafhankelijk van de klimaatverandering is de verwachting dat de vraag naar zoetwater voor de industrie zal toenemen door de vestiging van de energiecentrales en diverse andere bedrijvigheid.

2.3 DE EEMSDDELTA, OP WEG NAAR EEN GROENE ECONOMIE

De Eemsdelta kan bogen op een rijk verleden, waarin het oogsten uit de rijk aanwezige natuurlijke hulpbronnen de sleutel tot welvaart van de regio was.

Historisch perspectief

Vanaf zo ongeveer het begin van de jaartelling hebben bewoners volop en vaak zeer letterlijk de vruchten geplukt van de gunstige natuurlijke condities in de regio. In eerste instantie ging het vooral om zelfvoorzienende dorpsgemeenschappen, waarbij mensen als kustbewoners ‘pur sang’ leefden op een gecombineerd dieet van landbouw- en visserijproducten. Vanaf hun beroemde ‘wierden’ aan de rand van de kwelders profiteerden de bewoners van de door de natuur geleverde rijkdommen.

’s Zomers lieten ze hun koeien en schapen grazen op de vruchtbare kwelders die bedekt waren met zilte rus en kweldergras. Voor de winterdag was er zowel op de kwelders als in de nabijgelegen moerassen voldoende voer te vinden waarmee men de beesten tot het volgende seizoen in leven kon houden. De langgerekte woonstalhuizen boden dan ook plaats aan tientallen koeien. Op de wierden en kwelderwallen verbouwde men duivenbonen en zomergerst, aangevuld met andere gewassen als tarwe, gierst, haver, vlas, dederzaad (een oliehoudend gewas) en vermoedelijk ook boerenkool. Voor de visvangst maakten de wierden bewoners gebruik van zogenaamde viswieren: V-vormige geraamten van vlechtwerk die in de stroomgeulen werden geplaatst om de vissen die door het getij werden meegevoerd tegen te houden. Visnetten en strikken werden

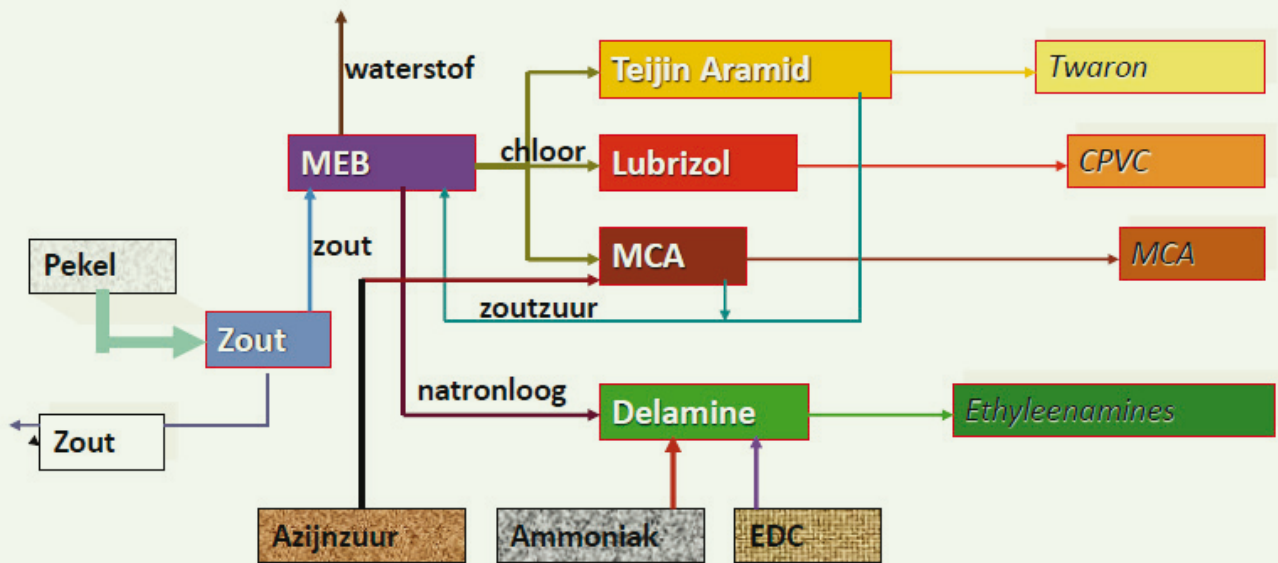
gevlochten uit zeebies. Ook werd er gejaagd op watervogels en werden mosselen en andere schelpdieren geraapt.

In de eerste eeuwen van de jaartelling groeide het wierden gebied uit tot één van de dichtst bevolkte gebieden van Noordwest-Europa. Dat de mensen hier in betrekkelijke weelde konden leven maken we o.a. op uit de botresten die getuigen van een goede lichamelijke ontwikkeling. De ruime beschikbaarheid aan hulpbronnen maakte het bovendien mogelijk om in vreedzaamheid samen te leven. In de volgende eeuwen mondde dit uit in vroege staaltjes van “polderen”. In goede samenwerking werden vruchtbare kleigronden – waaronder de droogvallende Fivelboezem – ingedijkt. Het resulteerde in een zeer bloeiende economie, waarbij landbouwproducten over de kust- en binnenwateren naar het Europese achterland werden geëxporteerd. Dat dit de regio bepaald geen windeieren legde, mag blijken uit voor die tijden indrukwekkende bouwsels die vanaf de middeleeuwen tot het begin van de 20e eeuw in deze regio zijn neergezet: tufstenen kerken met – naar middeleeuwse maatstaven “skyscraperachtige” – torens, bakstenen borgen op omgrachte terreinen, machtige herenboerderijen met chique voorhuizen en slingeruinen, een uitgebreid spoornetwerk met een stationsgebouwtje voor ieder dorp, etc.

(Bron: Cnottnerus 2005)

Sterke economische sectoren zijn nu de landbouw, de havengebonden bedrijvigheid, de chemie en de sterk groeiende energiesector. Ook het divers samengestelde MKB is van belang voor de regio (werkgelegenheid en inkomen). Naar 2030 toe verwachten we dat deze sectoren nog steeds de trekkers van de economie zullen zijn. Andere sectoren die vermoedelijk zullen gaan groeien zijn: de industriële dienstverlening en toerisme en recreatie. Dat de sterke sectoren van nu ook die van 2030 zijn betekent niet dat er niets gaat veranderen. Op weg naar 2030 zal de economie sterk vergroenen en meer in balans komen met de ecologie. Hierin gaat de industrie over van aardolieproducten naar organische of hernieuwbare grondstoffen. De landbouw schakelt na 2020 steeds meer om van alleen voedselproductie naar ‘multipurpose’ productie.

Chemieclusters, voorbeeld: Zout

13 iuni 2012

EemsdeltaGreen

KWT

De meest hoogwaardige onderdelen van gewassen worden benut voor de meest hoogwaardige toepassingen (bijv. farmaceutische producten) en restproducten worden benut voor bijvoorbeeld energieproductie. De haven wordt benut voor aanvullende import van duurzaam geproduceerde biomassa en export van producten. De energie-infrastructuur maakt het mogelijk om opgewekte energie op efficiënte wijze te verspreiden over de afzetgebieden.

In een dergelijke groene economie zijn kringsloten gesloten en worden reststromen hergebruikt. Daarmee wordt bijgedragen aan verbetering van de ecologie en worden mogelijkheden op duurzame wijze benut. Het biedt de sterke economische sectoren in de regio en het MKB in het bijzonder mogelijkheden om nog sterker te worden, hun innovatiekracht te benutten en duurzaam door te groeien. Het biedt bovendien mogelijkheden om binnen de regionale arbeidsmarkt te komen tot een aantrekkelijke diversiteit aan banen. Naast de huidige vooral kapitaalsintensieve activiteiten is er ruimte voor nieuwe activiteiten die uiteenlopen van laaggeschoold productie- en onderhoudswerk tot zeer kennisintensieve R&D-taken. Voor wat dit laatste betreft beschouwen we de nabijheid van Groningen met zijn excellente kennisinstellingen en stedelijk woon- en werkklimaat voor kenniswerkers als een extra troef.

Onze overburen aan de overzijde van de Eems hebben in veel opzichten dezelfde gebiedskenmerken en te maken met vergelijkbare vraagstukken als wij. Te denken valt aan de bevolkingsontwikkeling, de klimaatverandering en de balans tussen de economische ontwikkeling en het milieu. Sterke economische sectoren daar zijn:

- de logistieke sector
- de maritieme sector
- de metaal en de (auto)industrie
- de energiesector
- de sector toerisme
- de landbouw

Zij kiezen eveneens voor een koers die moet leiden naar een groenere economie. We werken op velerlei gebied in de vorm van concrete projecten al met de buur-regio samen. Ook de gemeente Oldambt is daarbij betrokken. We willen die samen-werking verder uitbouwen en zien de kans om gezamenlijk een grensregio met een ijzersterk profiel op de kaart te zetten: koploperregio op het gebied van 'duurzame economie' en groene energie. Door de handen ineen te slaan ontstaat er meer kritische massa en zijn er nieuwe kennisverbanden mogelijk. We streven ernaar om dit uit te werken in een strategische (economische) agenda in EDR verband en de agendapunten vervolgens uit te voeren. Thema's hiervoor kunnen zijn:

- duurzame economie
- uitbouw gezamenlijke economische speerpuntsectoren
- duurzame energie
- kustverdediging
- toerisme/recreatie
- bereikbaarheid
- arbeidsmarkt

Verduurzaming land- en tuinbouw

Voor de agrarische sector is verduurzaming aan de orde. De melkveehouderij en de akkerbouw met grootschalige productie van gewassen als pootaardappelen, bieten en granen zullen naar verwachting ook in 2030 floreren. De rijke zeeklei-gronden, het gematigde zeeklimaat en de efficiënte verkaveling maken het gebied zeer geschikt voor landbouw. Veel bedrijven in de Eemsdelta behoren qua opbrengs-ten tot de top van Nederland. De pootaardappelteelt is de belangrijkste pijler. Als 'kraamkamer' van de aardappelteelt leveren pootaardappelen uit de Eemsdelta een belangrijke bijdrage aan de wereldwijde teelt van consumptieaardappelen. De land-en tuinbouw staat voor de opgave om te innoveren en de technische mogelijkhe-den te benutten om de productie te verduurzamen, emissies te verminderen en reststoffen te hergebruiken.

Gezien de prognoses van een sterk doorzettende mondiale bevolkingsgroei en daarmee gepaard gaande vraag naar voedsel zullen hoogwaardige landbouwgewassen ook in de toekomst een belangrijk exportproduct van de Eemsdelta blijven. Om te kunnen investeren in duurzame bedrijfsvoering is het erg belangrijk dat de land- en tuinbouw economisch vitaal is. Innovaties en technische aanpassingen worden gepleegd als ondernemers deze kunnen dragen en ze voldoende rendabel zijn. Waar dit onzeker is, zal de overheid een helpende hand bieden door innovaties richting duurzaamheid financieel te ondersteunen op basis van bestaande subsidieprogramma's of kredieten.

Als onderdeel van de verduurzaming van de landbouw verwachten we dat zeker na 2020 restproducten optimaal tot waarde zullen worden gebracht. De landbouw zal behalve voedsel steeds vaker groene grondstoffen voor de industrie gaan produceren. Daarnaast kunnen mede onder invloed van de klimaatverandering nieuwe teelten ontstaan zoals algenteelt en net als nu intensievere vormen van groente-teelt. Afhankelijk van het economisch perspectief en de inpasbaarheid in de bedrijfs-systemen komen zilte teelten in beeld. Deels kunnen de nieuwe teelten gericht zijn op de lokale markt, waarmee de economische 'kringloop' gesloten kan worden en geldstromen binnen de regio blijven.

De (melk)veehouderij levert eveneens (rest)producten of componenten daarvan als groene grondstoffen aan de industrie. Het betreft ondermeer restproducten van de melkverwerking (wei, vet, eiwitcomponenten) en de mestverwerking (vaste en vloeibare fracties, ieder met hun eigen mineralensamenstelling).

Havenontwikkeling

In de vorige eeuw is in de Eemsdelta fors geïnvesteerd in de aanleg van twee haven-terreinen. Dit, met de bedoeling hier een impuls te geven aan een meer industriële economische ontwikkeling als aanvulling op de agrarische economie. Rondom de haven van Delfzijl is een sterke chemische cluster ontstaan; na het Rotterdamse Botlek- Pernis het grootste van Nederland waar nog ontwikkelingsruimte is (17% van de Nederlandse chemie). In de Eemshaven heeft het wat langer geduurd voordat de bedrijvigheid goed op gang kwam, maar recentelijk is hier in korte tijd een indrukwekkend cluster rondom het thema energie ontstaan. Meer dan een derde van de Nederlandse electriciteit is afkomstig uit de Eemshaven. Verder heeft de Eemshaven potentie om uit te groeien tot het tweede cluster van hoogwaardige datacentra in Nederland (na Amsterdam). Een bijkomend voordeel van de datahottels (relatief grote energieverbruikers) in de Eemshaven is dat de daar opgewekte stroom deels ter plekke kan worden verbruikt. Hierdoor vermindert de druk op de transportcapaciteit van de elektriciteitsverbindingen.

Bedrijventerrein Oosterhorn

Beide havens kennen sterke logistieke ondernemingen en met reders die tot de grootste van Nederland behoren. Het zijn aantrekkelijke industrieterreinen voor grootschalige bedrijven. In de komende jaren staan in beide havens miljarden aan – voornamelijk private – investeringen in de planning. Met name in de sectoren chemie, datacentra, recycling, energie en offshore wind.

De groei van de havens is van grote betekenis voor de groei en bloei van het regionale bedrijfsleven. Groei van economische activiteiten zal samengaan met het verbeteren van de natuur van de Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium. Dat betekent dat andere functies duurzaam medegebruik maken van de Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium.

2.4 DE EEMSDelta EN DE TREK NAAR DE STAD

De bevolkingsomvang in de Eemsdelta heeft in de afgelopen eeuwen vaak gefluctueerd. Periodes van groei werden afgewisseld met periodes van neergang.

Historisch perspectief

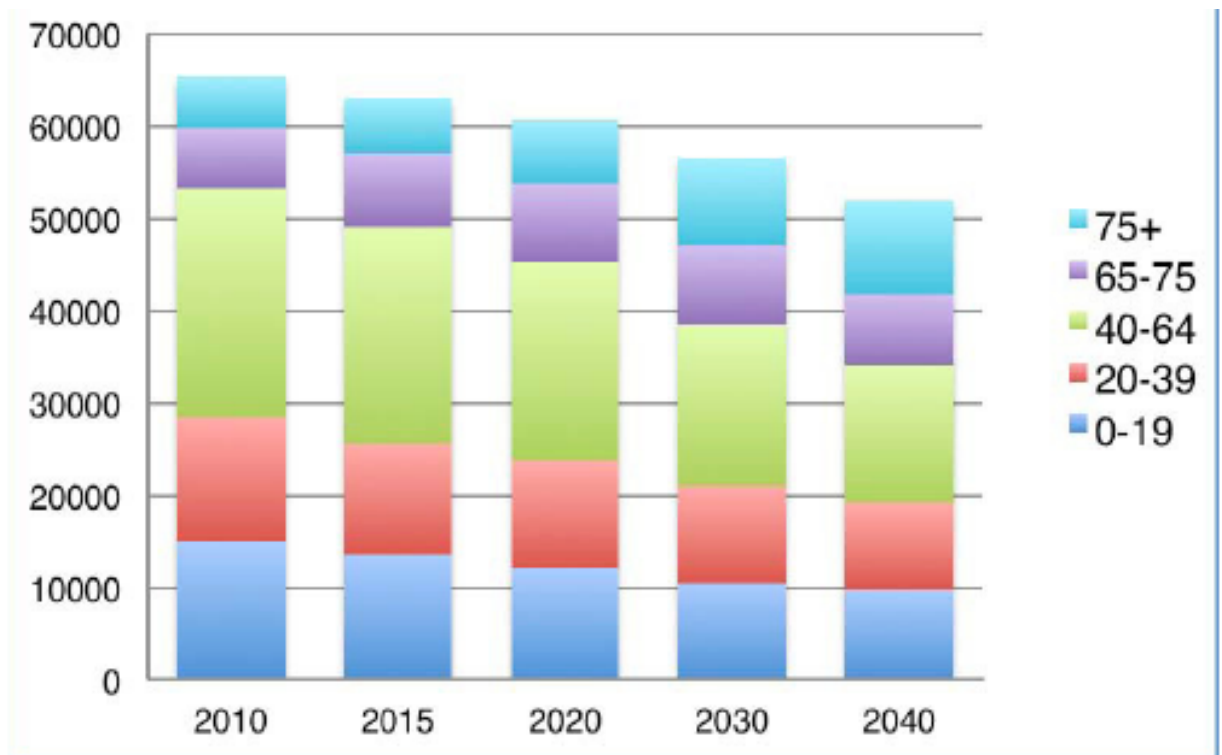
Vermoedelijk hebben er in de Midden-Steentijd (8000-5300 v.Chr.) al mensen in de contreien van de Eemsdelta gebivakkeerd. Jagers trokken hier rond over uitgestrekte vlakten, totdat de stijgende zeespiegel omstreeks 6000 v.Chr. het gebied onder water zette. Omstreeks 3400 v.Chr. vestigden de eerste landbouwers zich in het gebied. Hun woongebied verdronk echter omstreeks 2200 v.Chr. in de veenmoerassen.

Rond het begin van de jaartelling vestigden zich de eerste wierden bewoners. Eerst mondjesmaat. Een sterke zeespiegelstijging in combinatie met politieke chaos en een successie van epidemieën maakte zelfs dat het gebied rond de derde en vierde eeuw nagenoeg ontvolkt raakte. Maar vanaf het einde van de zesde eeuw begon de bevolking weer toe te nemen. De stijging van de zeespiegel kwam tot stilstand, er trad verlanding op en vele hectares aan nieuwe vruchtbare kleigrond konden benut worden voor de landbouw. De kunst van het bedijken en polderen bevorderde dit proces verder. Het wierden gebied groeide uit tot één van de meest welvarende en dichtbevolkte streken van Noordwest-Europa.

De export van landbouwproducten maakt dat er geld de regio instroomde. Dit had zijn weerslag op het dorpsleven. Rondom de kerk ontstond gewoonlijk een klein dorpscentrum, dat niet alleen bestond uit pastorie, school, herberg en molen, maar waar ook een lokale middenstand begon te floreren.

Nu het land van de Eemsdelta veilig achter de zeedijken lag, hing de ontwikkeling van de bevolking niet langer samen met de grillen van het klimaat en de zee, maar met de ontwikkeling van de (landbouw)economie. In tijden van goede oogsten en hoge voedselprijzen groeide de bevolking explosief, in periodes van crisis, mislukte oogsten en epidemieën stagneerde deze of liep ze zelfs terug. De negentiende eeuw is een goed voorbeeld van economische voorspoed. Ten opzichte van een eeuw geleden verdubbelde de plattelandsbevolking toen. We zien dit nog steeds terug in de zeer dichtbebouwde straten en steegjes in de historische dorpskernen in het wierden gebied en de talrijke boerenbehuizingen in het buitengebied die uit deze periode stammen.

Momenteel zien we dat de bevolkingsontwikkeling in de Eemsdelta in een neergaande lijn zit. In de laatste 15 jaar is het totale bevolkingsaantal van de regio afgenomen en volgens de prognoses zal dit in ieder geval in de komende 20 à 30 jaar zo doorgaan, met ruim 20% procent tot 2040. Dan wonen er naar verwachting nog ongeveer 52.000 mensen in de regio, 13.000 minder dan in 2010.

Bevolkingsprognoses regio Eemshaven per leeftijdscategorie 2010-2040

Bron: Provincie Groningen 2011

Los van de onzekerheid over precieze prognoses is de grote lijn duidelijk: de bevolking neemt af, vergrijsd en jongeren trekken weg. Waar deze ontwikkeling snel en schoksgewijs verloopt is een krachtig overheidsingrijpen nodig gericht op herstructurering. Waar de ontwikkelingen organisch verlopen, is de rol van de overheid het begeleiden van die ontwikkeling.

Het zijn ontwikkelingen die goed overeenkomen met trends die op mondiale schaal spelen. Wereldwijd is een grootschalige migratie gaande van het platteland naar stedelijke gebieden.

De trek van het platteland naar de stad voltrekt zich op meerdere schaalniveaus. Zo zien we in Nederland dat er op landsdeelniveau een aantrekkende werking uitgaat van de Randstad op de rest van Nederland. Binnen Noord-Nederland is een trek vanuit de perifere plattelandsdelen te zien richting de stedelijke clusters met de regio Groningen-Assen als snelst groeiende regio. De Eemshaven ligt zowel op nationaal als regionaal niveau decentraal ten opzichte van de belangrijkste stedelijke netwerken en economische kerngebieden. Het 'krimpfenomeen' heeft zich hier voor Nederlandse begrippen vroegtijdig gemanifesteerd.

In de huidige verstedelijkte samenleving zien we dat het platteland naast haar traditionele productiefunctie ook steeds nadrukkelijker een functie als woon- en leefruimte is gaan vervullen. Waar de stad staat voor drukte, hectiek en een zucht naar vooruitgang, daar biedt het platteland rust, ruimte, authenticiteit en geborgen-

heid. Het zijn dit soort waarden die ons ruimtelijk kapitaal vormen. Die waarden bieden ook economische kansen op het terrein van ondermeer toerisme en recreatie. Dit omdat rust, ruimte, duisternis, schone lucht en authentieke cultuur-historisch rijkdom elders in het land steeds minder voorkomen. Dat zijn kwaliteiten die juist in de Eemsdelta ruim voorhanden zijn. Die kunnen het duwtje geven om de plattelandseconomie te versterken en het cultuurhistorische erfgoed op orde te houden en nóg beter beleefbaar te maken.

2.5 DE EEMSDelta EN HET VERANDERENDE KLIMAAT

Klimaatverandering is van alle tijden. De hiermee gepaard gaande stijgingen en dalingen van de zeespiegel ook. Ze zijn bepalend geweest voor de wording van de Eemsdelta als kustregio.

Historisch perspectief

In geologisch opzicht is het kustlandschap van de Eemsdelta zeer jong.

De vorming hiervan heeft zich praktisch volledig voltrokken in het laatste geologische tijdvak: het Holoceen. Dit begon zo'n 10.000 jaar geleden, toen het klimaat warmer werd. De opwarming van de aarde zorgde voor het smelten van de ijskappen, die onder andere Noord-Europa en Scandinavië bedekten. De stijgende zeespiegel leidde onder andere tot het ontstaan van de Noordzee. Met de stijging van de zeespiegel naderde de zee ongeveer 8.000 jaar geleden de huidige kustlijn.

Zo'n 3.000 jaar geleden werd het klimaat koeler en kalmer en zwakte de zeespiegelstijging af. De kustvlakte raakte dichtgeslibd, waardoor het achterland haar water niet meer kwijt kon. Dit resulteerde in de vorming van metersdikke pakketten veen. Veenstroompjes, zoals de Fivel, zorgden voor de afwatering richting zee. Enkele honderden jaren later, toen de zeespiegel weer steeg, brak de zee op meerdere plekken in dit veenpakket in. De Fivel veranderde van een rustig veen stroompje in een brede zeeboezem. Langs de randen van de boezem werden dikke pakketten klei afgezet.

In de daarop volgende eeuwen werd het klimaat opnieuw rustiger, koeler en droger. Dit was de tijd dat nieuwe bewoners de verdrogende Drentse zandruggen verlieten en het aandurfden zich te vestigen op vruchtbare, drooggevallen kwelders. In eerste instantie deden ze dit alleen 's zomers. In de daarop volgende

periode maakte het klimaat het ze mogelijk permanente nederzettingen te stichten; direct op het maaiveld van de kwelders (zgn. 'vlaknederzettingen').

In de periode daarna veranderde het klimaat zodanig dat de kwelders periodiek onderliepen. Door 'wierden' op te richten slaagden de bewoners er toch in droge voeten te houden. Een heftige zeespiegelstijging in de eerste eeuwen na de jaartelling maakte dat het gebied, ook met de oprichting van wierden, echt niet meer bewoonbaar was. De zee spoelde in deze periode vaak over de kwelder- en oeverwallen heen en zette in het achterland een dikke laag knikklei af.

Pas toen de zeespiegelstijging vanaf het einde van de zesde eeuw tot stilstand kwam, konden de kwelders opnieuw bewoond worden. De bewoners maakten kort daarop een eerste begin met wat een eeuwenlang proces zou worden van het steeds verder buitensluiten van de zee. Eerst ging het om het opwerpen van ringdijkjes rond losstaande dorpsgebieden. Vervolgens werden meerdere van deze ringdijken verbonden, zodat aaneengesloten 'moederpolders' ontstonden. Vanuit deze 'moederpolders' werd gewerkt aan het verder indammen van de zee en dan met name de indijking van de Fivelboezem. Vooral in klimatologisch 'rustige' periodes (zoals de 12e en 13e eeuw) werd de inpoldering zeer voortvarend ter hand genomen.

De Dollard bereikte na doorbraken in de vijftiende en begin zestiende eeuw zijn grootste omvang ca. 1520.

De Eemsdelta ligt aan het Eems-estuarium dat in open verbinding staat met de Waddenzee en de Noordzee. Door deze ligging, het lokaal ontbreken van slaperdijken in het achterland en door de bodemdaling als gevolg van gaswinning en veenoxysteratie is het gebied extra kwetsbaar voor de gevolgen van de klimaatverandering en de daarmee gepaard gaande zeespiegelstijging. Dit is nog eens extra precair, wanneer in ogenschouw wordt genomen welke belangrijke infrastructuur hier staat voor de nationale energievoorziening, naar verwachting in 2030 meer dan 1/3 van de nationale elektriciteitsvoorziening.

Door klimaatverandering en de voortgaande bodemdaling als gevolg van de gaswinning en veenoxysteratie voldoet de huidige kustverdediging niet meer en moet deze regelmatig aangepast worden. De zeedijk in de Eemsdelta voldoet op veel plaatsen niet volledig aan de veiligheidsnormen. Volgens de huidige prognoses zullen de waterstanden voor de Eemsdelta kust in 2050 gemiddeld 15 tot 35 centimeter hoger zijn dan nu. Daarbij moeten we rekening houden met een toename van de golfoploop. Voor de kustverdediging betekent dit dat deze in 2050 in het meest extreme geval weerstand zal moeten bieden aan een relatieve zeespiegelstijging van ca. 60 centimeter en 1,10 meter in 2100 (op basis van het W+ scenario). Eventueel aangevuld door eisen die vanuit een aangepaste normering en/of golfoploop op ons af komen.

Scenario's klimaatverandering KNMI

Code	Naam	Toelichting
G	Gematigd	1°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 geen verandering in luchtstromingspatronen West-Europa
G+	Gematigd+	1°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v.1990 zomers warmer en droger door meer oostenwind winters zachter en natter door meer westenwind
W	Warm	2°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 geen verandering in luchtstromingspatronen West-Europa
W+	Warm +	2°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v.1990 zomers warmer en droger door meer oostenwind winters zachter en natter door meer westenwind

Door de toenemende winterneerslag neemt de kans op wateroverlast in poldergebieden toe en moet meer water vanuit de polders op de boezemsystemen (de hoofdstelsels van kanalen, meren en plassen die worden gebruikt voor de aan- en afvoer van oppervlaktewater) worden uitgeslagen. Doordat ook meer water vanaf de vrij afwaterende, hoger gelegen zandgronden naar beneden stroomt, neemt de kans op wateroverlast door overstroming van boezemkaden toe. Dit risico wordt nog eens versterkt omdat de stijgende zeespiegel het steeds moeilijker maakt om overtollig boezemwater onder vrij verval op de Waddenzee of de Eems-Dollard te lozen.

Niet alleen vanuit de boezemsystemen in de Eemsdelta is de kans op wateroverlast toegenomen als gevolg van de klimaatverandering. Ook vanuit poldersloten en in bebouwd gebied is door de toenemende neerslag vaker wateroverlast te verwachten.

2.6 CONCLUSIE

We hebben in dit hoofdstuk een beeld gegeven van de actuele situatie en een drietal thema's beschreven die van groot belang zijn voor de toekomst van de Eemsdelta. Als regio zullen we moeten bepalen hoe we ons hierin willen positioneren. Cruciaal is het daarbij te constateren dat de verschillende thema's in de tijd hun eigen dynamiek hebben. De zeespiegelstijging verloopt geleidelijk over vele decennia, bevolkingskrimp en vergrijzing eveneens. De noodzaak van een groenere economie en energievoorziening wordt nu al breed onderkend. De transitie daarheen is echter niet door één kleine regio in het Noordoosten van Nederland te sturen. Zij zal zich - mede op de golven van technologische vooruitgang - in de komende decennia voltrekken.

Eenzijds compliceert het gegeven van die verschillende ontwikkelingstempo's. Anderzijds biedt dit juist ook kansen. Zo kan er gefaseerd worden. Ogenscheinlijke tegenstellingen op de korte termijn (bijv. economische ontwikkeling versus milieu, natuur, landschap) kunnen omgezet worden in samenhangende transformaties op de langere termijn.

Om die faseringskansen optimaal aan te grijpen willen we onze ambities voor de toekomst vaststellen in een soort 'omgekeerde tweetrapsraket'. Op basis van de analyse geven we aan in welke richting we de Eemsdelta op de langere termijn (2030-2050) willen laten ontwikkelen. Met deze stip aan de horizon kunnen we vervolgens (in hoofdstuk 4) terug redeneren naar het heden. Voor welke keuzes staan we nu en welke komen later? Welke beslissingen brengen deze stip binnen bereik? Welke zouden die dwarsbomen en waar is sprake van geen spijt maatregelen? Deze vragen gaan we beantwoorden.

Carel Coenraadpolder en Dollard

3 Waar gaan we naartoe?

■ Lange termijn perspectief Eemsdelta 2030-2050

3.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt een integraal lange termijn perspectief voor de regio in 2030 geschetst, met soms een doorkijkje naar 2050. Dat is opgeschreven alsof het al 2030 is. Dit lange termijn perspectief niet lezen als een blauwdruk van hoe het gebied er daadwerkelijk uitziet in 2030 maar als een mogelijke ontwikkeling als we de in hoofdstuk 4 geschetste ambities en maatregelen realiseren. Als we daarin slagen is de Eemsdelta in 2030 het belangrijkste groene haven- en industriegebied van Noord Nederland. Dankzij de samenwerking met overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen, belangenorganisaties en nationale en internationale haven en logistieke netwerken is de omslag naar een innovatieve biobased economy gemaakt. Ook sluit de regionale arbeidsmarkt dan aan bij de vraag naar kennis, techniek en menskracht. Daarnaast is de Eemsdelta aantrekkelijk voor baanbrekende bedrijven door de uitstekende bereikbaarheid, de kwaliteit van de leefomgeving en de ligging aan Werelderfgoed Waddenzee. De landbouw heeft zich verder verduurzaamd en verbreed, en is economisch nog altijd van grote betekenis voor de regio. Voor de bevolkingsontwikkeling heeft zich een nieuw evenwicht ingesteld. Het gebied is een kwalitatief beter woon en leefgebied geworden dan in 2010. Tevens is in samenhang met de economische ontwikkeling en de aanpassing aan de klimaatverandering de kwaliteit van het Eems-Dollard estuarium sterk verbeterd.

3.2 EENHEID IN VERScheidenHEID

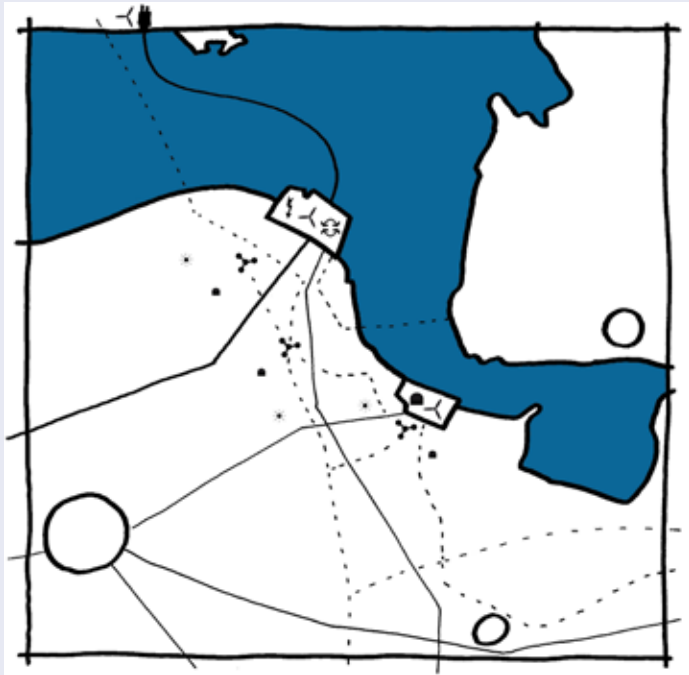
In 2050 wordt de Eemsdelta net als nu gekenmerkt door drie verschillende gezichten, elk met eigen kwaliteiten:

1. **De karakteristieke dorpen en centrumplaatsen**
Vrijwel alle bewoning in de Eemsdelta is geconcentreerd in de dorpen en centrumplaatsen en op de oudste stukken land op wierden, op glaciële zandruggen (de zogenaamde woldendorpen) en op de kwelder- en oeverwallen in en rond de voormalige Fivelboezem. Hier wordt het beeld vooral bepaald door historie en authenticiteit: wierden dorpen, handelsstad Appingedam, havenstad Delfzijl, maren, borgen en – uiteraard – veel boerderijen. De ontstaansgeschiedenis van deze regio is behalve als op de zee gewonnen land onlosmakelijk verbonden met de landbouw en de kleinschalige dorpseconomieën.
2. **De grootschalige productieclusters**
In de grootschalige open landschappen langs de Waddenkust en in de voormalige Fivelboezem en polder Weiwerd zijn de belangrijkste economische productieclusters van de regio te vinden: de Eemshaven, het chemiecluster in Oosterhorn en de talloze akkerbouw- en veehouderij bedrijven. Hier wordt geproduceerd voor een mondiale markt en dat gaat gepaard met veel dynamiek.
3. **De rijke Waddenzee**
Buiten de dijken van de Eemsdelta strekt zich een wereld uit van ruige natuur: een landschap dat zich niet laat kenmerken als zee, maar zeker ook niet als land. De Eems Dollard is een van de laatste open estuaria in Noordwest Europa en staat in open verbinding met Waddenzee en Noordzee. De natuur hier is op mondiale schaal uniek en geniet daarom een status als UNESCO Werelderfgoed. We zetten in op duurzaam gebruik van het gebied.

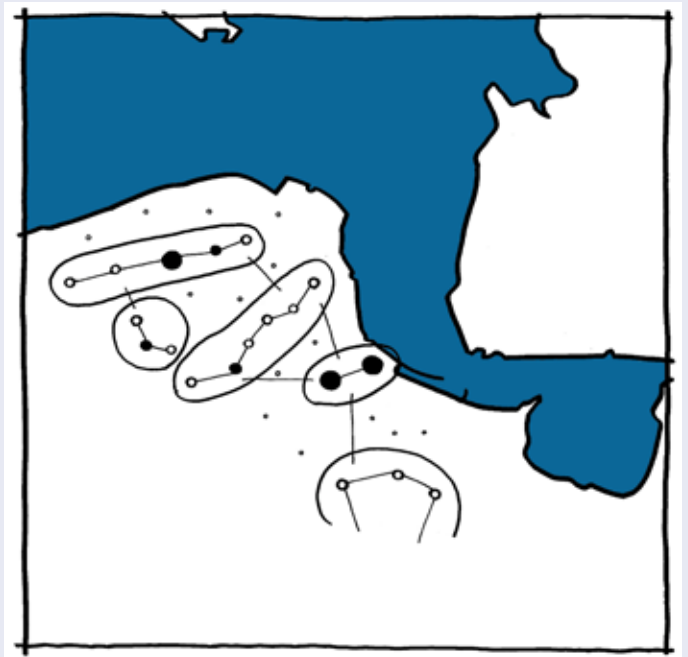
Alle drie gebieden tonen een eigen gezicht van de Eemsdelta. Daar kan de regio trots op zijn. Het is vooral het contrast tussen die gezichten dat voor een groot deel de identiteit van de regio bepaalt. Het wadden gebied kenmerkt zich met name door *verscheidenheid*:

- de authenticiteit en geborgenheid van de wierdenlandschappen
- de grootschaligheid en massiviteit van de bedrijventerreinen
- de stilte en ruigte van de natuur en de schone lucht die het Waddengebied zo kenmerkt

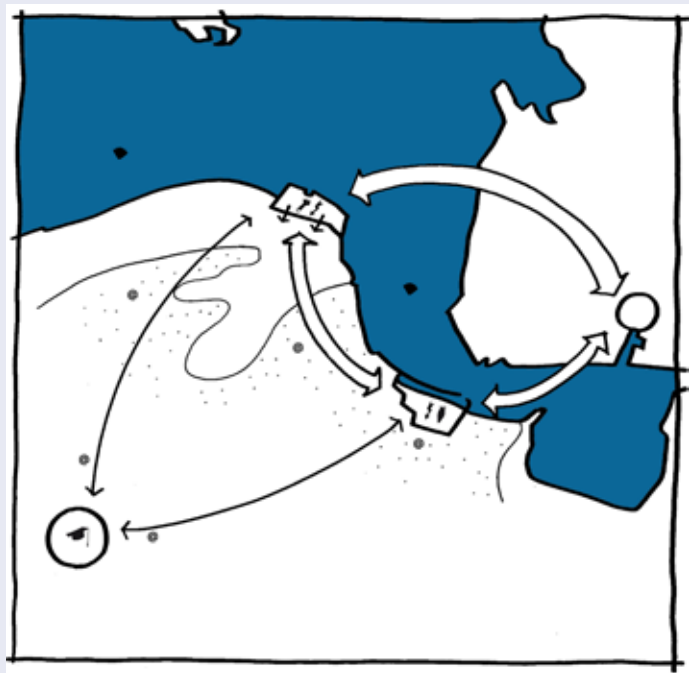
Tegelijkertijd zijn de drie werelden ook onlosmakelijk met elkaar verbonden en vormen ze samen een eenheid. We willen de verbindingen ertussen met de Ontwikkelingsvisie zoveel mogelijk versterken. Een aantrekkelijke leefomgeving zorgt ervoor dat mensen hier met plezier wonen en recreëren en dat blijven doen. De economische productieclusters bieden hen werk en inkomen en geld om de kwaliteit van de leefomgeving voor mens en dier op peil te houden. Een goed functionerend Eems-Dollard estuarium levert diensten om op een goede manier te kunnen blijven wonen en werken: veiligheid door het temmen van stormvloed, geulen om doorheen te varen, productie van biomassa en natuur en landschappen om van te houden.

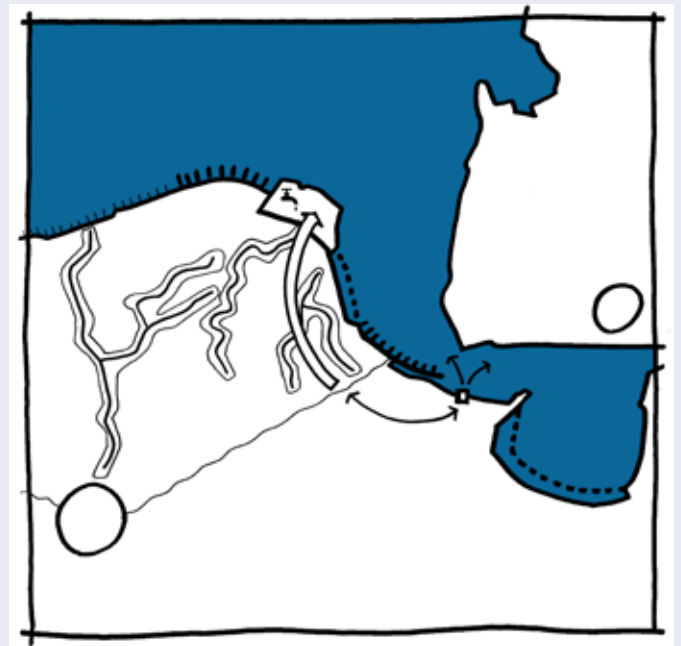
Een netwerk van duurzame energie initiatieven

Samenhangende karakteristieke dorpen en centrumplaatsen

Van Energy Academy tot grootschalige productieclusters

Voldoende zoet water en klimaatbestendige inrichting

Behalve op het versterken van de verbindingen tussen de drie gezichten van de regio richten we ons voor de verdere ontwikkeling van het gebied op de volgende ambities:

- bijdragen aan de ontwikkeling van een leefbare regio Eemsdelta met een gezonde economie, een goed woonklimaat en een unieke, vitale natuur in een karakteristiek landschap. De visie moet bijdragen aan de realisering van de volgende subdoelen:
 - een aantrekkelijk woningaanbod, een houdbaar, kwalitatief hoogwaardig voorzieningen-niveau en een gezond leefmilieu
 - sterke kernen met een centrumfunctie voor het omliggende gebied
 - een gezonde economische ontwikkeling. Zeehavens en bedrijventerreinen met een sterk, innovatief energie- en chemiecluster en een internationaal concurrerende en economisch gezonde landbouw
 - een goed functionerende arbeidsmarkt
 - een meer duurzame energievoorziening
 - behoud en versterking van de dynamiek in het landelijk gebied met:
 - > een vitale plattelandseconomie: landbouw, een versterkte ontwikkeling van toerisme en recreatie en een divers MKB
 - > stimuleren van initiatieven door flexibel mee te denken en medewerking te verlenen aan plannen van derden
 - het behoud en de versterking van de binnendijkse natuurwaarden en van de natuurlijkheid en biodiversiteit van de zeenatuur in de Waddenzee en de Eems-Dollard
 - het behoud en de versterking van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden en van het landschappelijk karakter van het gebied
 - een goede interne ontsluiting en een goede (inter)nationale bereikbaarheid via weg, spoor, water en via virtuele netwerken. Zorgen voor een goed functionerend energie transportnetwerk
 - een veilige kustverdediging, goede waterhuishouding en zoetwatervoorziening

In hoofdstuk 4 staat beschreven hoe we dat willen doen. In deze paragraaf beschrijven we in de vorm van ontwikkelingsrichtingen hoe het gebied er in 2030 uit zou kunnen zien als we deze ambities gerealiseerd hebben.

3.3 VEERKRACHTIGE DORPEN EN CENTRUMPLAATSEN

De Eemsdelta heeft in de afgelopen decennia een flinke bevolkingsdaling te verwerken gekregen. Deze daling is zich vanaf 2030 gaan stabiliseren. Dit komt o.a. doordat de sterk vergrijsde bevolkingspiramide van de afgelopen decennia evenwichtiger is geworden. Tevens is er balans gekomen tussen de uitstroom van jongeren en de instroom van jongeren en gezinnen die juist in de Eemsdelta een nieuw perspectief denken te vinden. Het vanaf 2012 gevoerde concentratiebeleid van wonen en voorzieningen heeft hier aan bijgedragen, waardoor de regio voor bewoners als leefplek aantrekkelijk is gebleven. Bewoners zetten zich samen in voor verbeteringen in de woonomgeving, een hechtere gemeenschap, een zorgzame buurt en voor kwalitatief goede woningen. Ze worden daarbij actief ondersteund door gemeenten, zorginstellingen en corporaties.

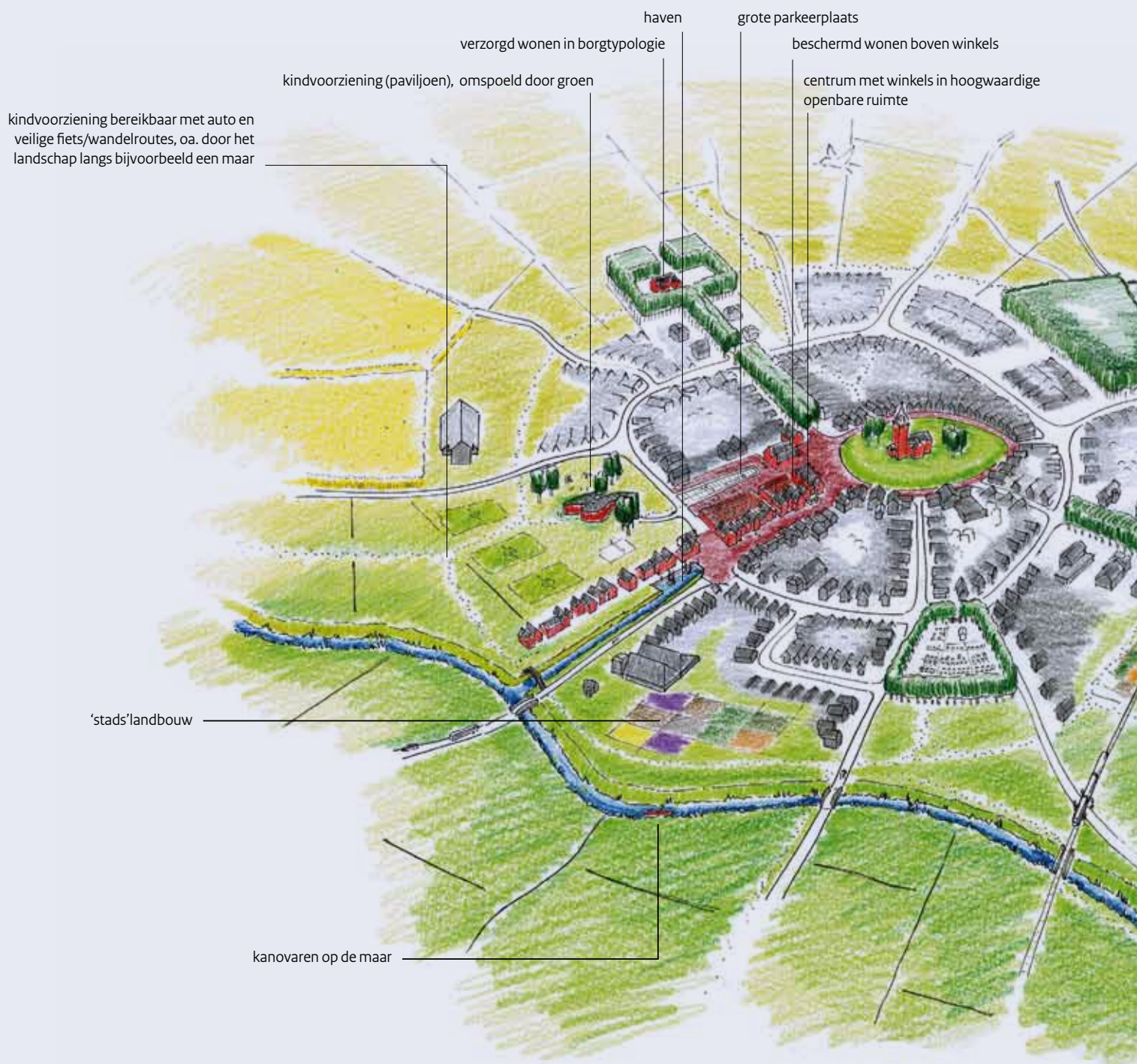
Motieven van nieuwkomers om hier te komen wonen zijn vaak economisch van aard, in het bijzonder de mogelijkheid om interessant werk te vinden. Veel mensen kiezen ervoor om te wonen in de regio waar zij werken. De dorpen en steden in de Eemsdelta bieden aantrekkelijke, relatief goedkope woningen in een fraaie omgeving. Alle basisvoorzieningen zijn binnen de regio voorhanden. Dankzij goede verbindingen over weg en spoor kunnen mensen hun werk goed met het openbaar vervoer bereiken. Het bruisende leven van de stad Groningen ligt binnen handbereik. Door razendsnelle ICT-verbindingen staan bedrijventerreinen, dorpen en afgelegen boerderijen in directe, virtuele verbinding met de hele wereld.

Om het voorzieningenniveau op peil te houden is in de afgelopen decennia gekozen voor een regionale strategie. Er is ingezet op concentratie van voorzieningen van hoge kwaliteit op het gebied van medische zorg, woonzorg, onderwijs en winkels in de drie goed bereikbare regionale centra.

Appingedam en Delfzijl vervullen vooral een centrumfunctie voor de Damsterdiepzone en Fivelingo. Uithuizen doet dat voor de dorpen op het Hogeland. In deze centra vindt de regio de belangrijkste voorzieningen.

Winkelstraat in
centrumdorp Loppersum

Impressie van een centrumdorp in 2030

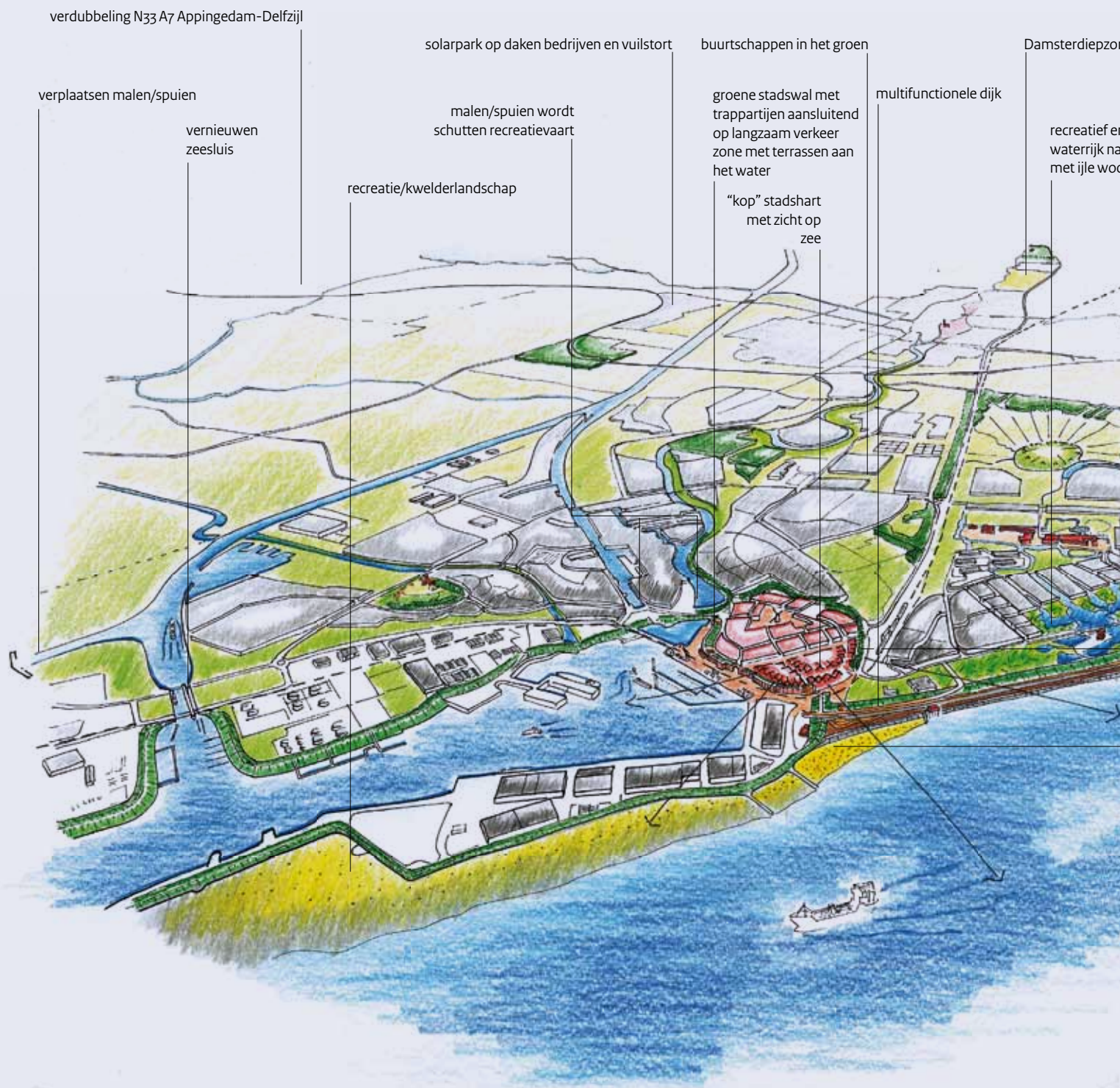

Veel dorpen zijn gevoelig gebleken voor de concentratie van functies. Hier zijn veel voorzieningen verdwenen en kernen zijn getransformeerd tot aantrekkelijke woon-dorpen. Dit is een gestaag proces geweest van vele jaren. Alleen in Loppersum, Middelstum en Uithuizermeeden zijn de basisvoorzieningen op peil gebleven. Deze dorpen hebben in aanvulling op de regionale centra een bovenlokale verzorgings-functie voor de omliggende dorpen. Hier bevinden zich geïntegreerde kindvoor-zieningen met onder meer basisscholen. Er zijn huisartsenposten met uitgebreide eerstelijnszorg, supermarkten, andere winkels en haltes van het openbaar vervoer.

De overige dorpen zijn primair woondorp geworden en vallen op door hun veerkracht en zelfredzaamheid. De samenlevingen zijn bijzonder hecht. Door hun sterke sociale structuur en informele netwerken hebben de dorpen een hoog zelf-organiserend vermogen. Voorzieningen die binnen het eigen dorp ontbreken zijn binnen handbereik via goed ingerichte plattelandswegen. Er is een fijnmazig vraag-gericht openbaar vervoerssysteem, dat goed aansluit op de hoofdverbindingen.

De landbouw is ook in het 21e eeuwse dorpsleven een vaste kracht gebleven. Naast de productie voor de wereldmarkt richt de landbouw zich ook op de lokale voedselvoorziening. Onder andere in de vorm van streekproducten en lokaal geproduceerde landbouwproducten. Het gaat om verschillende bedrijfsstijlen. Er is massaproductie met kleine winstmarges. En er is productie voor nichemarkten en van streekproducten met relatief hoge winstmarges.

Een andere pijler onder de plattelandseconomie is het toerisme, de recreatie en daaraan verwante activiteiten (zorgtoerisme, wellness, etc.). Het rijke leven is overal voelbaar. De authentieke landschappen en het rijke scala aan cultuurhisto-rische elementen zijn alom tegenwoordig. De waddennatuur en de frisse zeelucht zijn dichtbij. De bijna futuristisch aandoende industrie- en technologiecomplexen bij de Eemshaven en Delfzijl wekken positieve verbazing en dwingen bewondering af.

Impressie Delfzijl 2030

De elementen samen blijken succesfactoren om liefhebbers van buiten naar de regio toe te trekken. De hier omheen opbloeiende bedrijvigheid levert verbreding van het economische draagvlak op in de dorpen. Het heeft ook gunstige indirecte effecten, zoals multipliereffecten voor met name de lokale middenstand en nieuwe functies voor vrijkomende, karakteristieke bebouwing (bijv. boerderijen, kerken, dorpswinkels, kleine arbeidershuisjes).

Tijdens het anticiperen op krimp is bij de transformatie van de woningvoorraad zoveel mogelijk gekeken naar mogelijkheden om bijzondere kwaliteiten van dorpen te versterken en kwaliteitsverbetering te realiseren. Vrijkomende ruimten zijn vaak benut voor nieuwe groene functies en recreatieve voorzieningen. Aan de randen van de dorpen zijn zij vaak weer in beheer gegeven aan de landbouw waardoor deze gronden een hernieuwde productieve functie hebben gekregen. Ook vrijkomende boerderijen hebben een andere economische functie gekregen. Zij zijn woon- of zorg boerderij geworden of worden gebruikt door een grote variëteit aan hoofdzakelijk eenmansbedrijven. Er zijn veel tijdelijke levensloopbestendige woningen gebouwd waardoor leegstand daarvan later wordt voorkomen.

Van alle woonplaatsen in de Eemsdelta heeft Delfzijl de grootste gedaanteverwisseling ondergaan. Ten opzichte van het begin van de eeuw is de bevolking hier meer dan gehalveerd. De massale sloopopgave is als volgt aangewend:

- de groene singelstructuur van de oude vestingstad is hersteld
- Delfzijl is aan de noordwest kant van een nieuwe stadsrand voorzien met een gezicht naar de zee
- bestaande woonwijken zijn getransformeerd naar dorpen in het groen

De kustverdedigingopgaven zijn benut om Delfzijl ook in het centrum en bij de haven een nieuw front richting zee te geven. Daarbij is tevens een verbinding gemaakt tussen de haven en het centrum. En er is een krachtige verbinding gemaakt met het Wad en de Eems. Delfzijl vervult nu samen met Appingedam een centrumfunctie voor de regio. Appingedam staat daarbij bekend als een unieke cultuurhistorische stad aan het water, Delfzijl als maritieme havenstad aan de Eems. Beiden gelegen te midden van vitale buurtschappen in het groen, waar het goed wonen, vertoeven en recreëren is.

3.4 DE GROOTSCHALIGE PRODUCTIECLUSTERS

In 2030 drijft de Eemsdelta op haar rijk in de regio aanwezige 'biokapitaal'. Eemsdelta is hiermee de groenste en een van de grootste economische productiemotoren van de provincie Groningen, en samen met de naburige regio een van de Europese koploperregio's voor duurzame economie en groene energievoorziening. Bedrijventerreinen zijn duurzaam ingericht en landschappelijk goed ingepast. Dit dankzij een vooruitstrevende koers gericht op groene groei en het met elkaar in balans brengen van economie, milieu en ecologie. Dat hebben we bereikt door:

- het stimuleren van duurzame economische activiteiten. In het bijzonder heeft er op energiegebied een verschuiving plaats gevonden van fossiele opwekking naar meer duurzame en decentrale productie van energie en een forse groei van offshore wind
- op basis van het samen met bedrijfsleven en milieuorganisaties vastgestelde regionale toetsingskader de toename van de milieudruk te beperken en tegelijkertijd een flinke groei van de industrie te realiseren. Dat is gebeurd door het optimaliseren van de bedrijfsvoering, de uitwisseling van restproducten, de toepassing van de best beschikbare technieken en het inzetten van innovatieve duurzame technieken. De hierdoor gerealiseerde goede milieukwaliteit draagt bij aan het onderscheidend vermogen van de regio. Dat trekt innovatieve en duurzame bedrijven aan
- het verbeteren van het ecologisch systeem van Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium met bijbehorend achterland en stroomgebieden
- het verbeteren van de samenwerking tussen partijen bij de acquisitie van- en vergunningverlening aan bedrijven. Dat heeft bijgedragen aan een gunstiger vestigingsklimaat en ketens van bedrijven die elkaar versterken en die meer sluitende kringlopen kennen. Door een intensieve dialoog tussen deze partners zijn zij sneller in staat nieuwe technologieën op het raakvlak van industrie, milieu en ecologie te ontwikkelen en voorop te lopen in Nederland en de wereld

De sterkste economische sectoren van de Eemsdelta aan het begin van de eeuw (energie, chemie, landbouw) zijn dat ook nog steeds in 2030. Alleen zijn de producten en productieprocessen nu veel duurzamer.

In de haven van Delfzijl maakt chemie ook in 2030 nog steeds de dienst uit. Het cluster onderscheidt zich internationaal dankzij een vroege focus op groene chemie. Het heeft Delfzijl belangrijke 'first mover advantages' opgeleverd, waarvan het nog steeds de vruchten plukt. De verbinding over het spoor via de Oostboog op het knooppunt bij Veendam heeft de aantrekkelijkheid van de bedrijventerreinen verder verbeterd. Alle terreinen zijn in 2030 dan ook uitgegeven. De vernieuwde zeesluis in Delfzijl heeft het vrachtvervoer via het water een impuls gegeven.

De Eemshaven speelt een onmisbare rol als energieproducent in 'Energy Port Noord Nederland' en heeft de transitie naar groene energie voor een belangrijk deel mogelijk gemaakt. Kolencentrales zijn aangepast tot 'multifuel' centrales die voor een deel draaien op biomassa. Gascentrales draaien voor een klein deel op biogas en hebben een belangrijke taak in het balanceren van het elektriciteitsaanbod. Een deel van de biomassa en het biogas is afkomstig uit de regio, maar het grootste deel wordt van overzee aangevoerd. De Eemshaven heeft zich ontwikkeld tot het offshore windcluster van Noordwest-Europa, mede dankzij de realisering van een helihaven. In de haven en op zee zijn grootschalige windmolenparken die door diverse consortia tot ontwikkeling zijn gebracht. Het ca. 90 km ten noorden van Schiermonnikoog op de Noordzee ontwikkelde haveneiland spreekt het meest tot de verbeelding. Toen uitbreiding van het areaal bedrijventerrein op het vaste land niet meer mogelijk bleek, is het haveneiland in de vorm van een werkeiland voor offshore wind haalbaar geworden. Dit kunstmatige eiland met een diverse energie-infrastructuur fungeert als knooppunt en overslaglocatie. Daarmee heeft het een extra dimensie gegeven aan de Eemshaven als onderdeel van de Energy Port. Uit diverse hoeken van het bedrijfsleven wordt interesse getoond om het eiland ook voor andere functies te gaan benutten: overslag van vis, een onderhoudsstation, energieopwekking- en -opslag en de ontwikkeling van een LNG-terminal (waarmee de Noord-Nederlandse positie als gasrotonde verder wordt versterkt). Als het haveneiland ook benut kan worden voor de aanlanding van diepstekende schepen, kan van verdere vaargeulverdieping naar de Eemshaven worden afgezien.

windmolenpark op zee

kwelder en duinenrij als hoogwaterbescherming

meerdere gebouwen, voor elke 'aanlandende' elektriciteit- en gasleiding (Scandinavisch, windmolens op zee)

2 gebouwen voor 'vertrekende' leidingen (1 elektriciteits- en 1 gasleiding naar de vaste wal)

gebouwencomplex met verkeerstoren, kantoren, havengebouw, verblijf voor werknemers in ploegendienst, helikopterplatform. Alle daken van gebouwen en loodsen voorzien van zonnepanelen

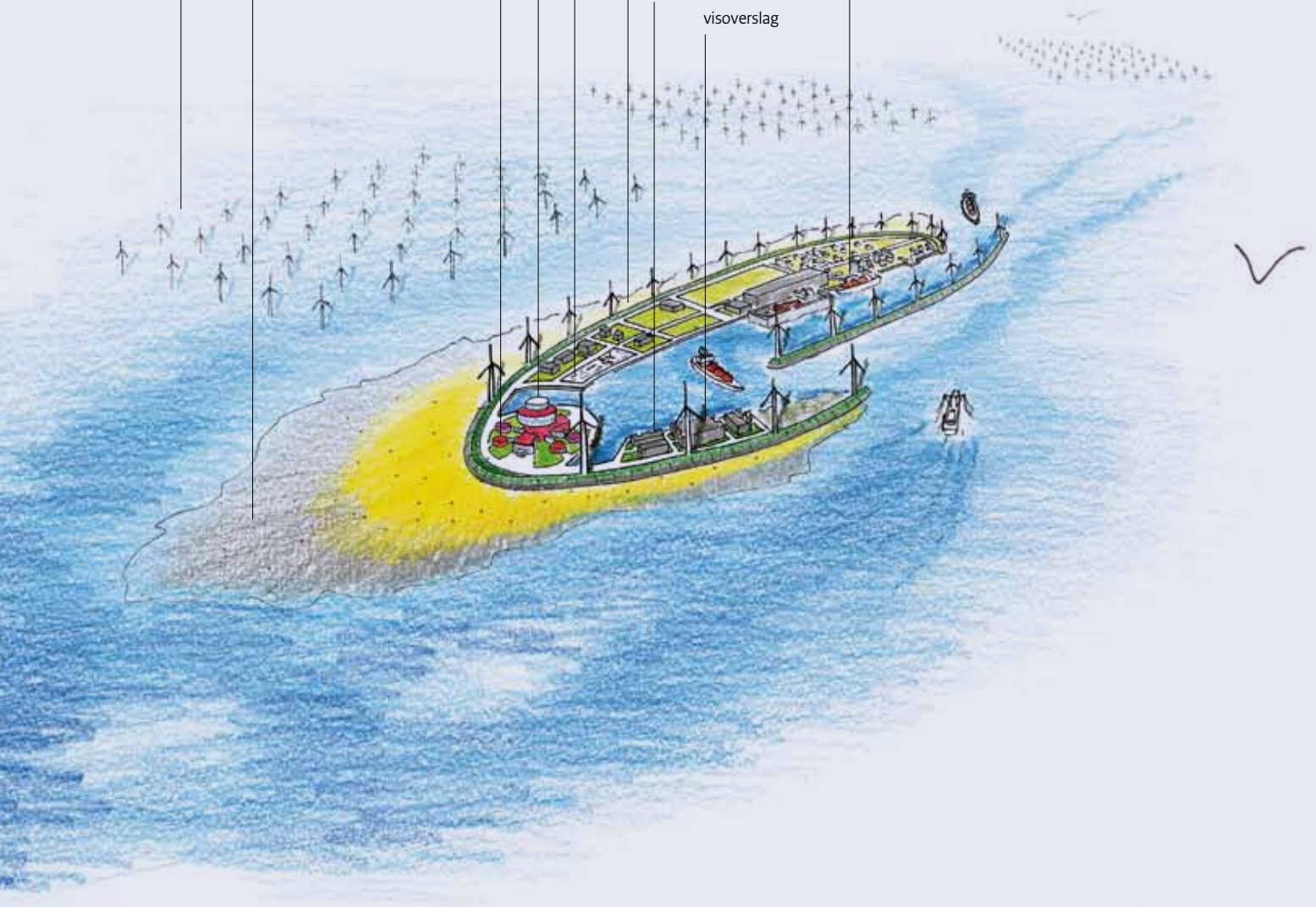
onderhoudslocatie (windmolens, installaties, leidingen, etc)

dijk

eco-maritiem onderzoekscentrum

visoverslag

LNG-terminal + aanlanding zeeschepen

Impressie haveneiland en e-hub

Ook in het landschap buiten de Eemshaven is de positie als internationale speler in de productie en het balanceren van duurzame energie goed waarneembaar. Er zijn vergisters, groen gas hubs, en lokaal wordt zonne-energie steeds gewoner, met name in de gebouwde omgeving. En in Delfzijl vinden we een grootschalig windmolenpark. Duurzame energie is door een aantal technieken concurrerend geworden met fossiele energie. Fossiele energie is vooral nog aanwezig als ‘balanceerder’ om de leveringszekerheid van onze energie te garanderen.

De landbouw heeft ook een sterke positie als internationale speler, vooral op het gebied van de poot aardappelteelt en van de melkveehouderij. De poot aardappelen worden via de Eemshaven afgezet. Waar elders in het land het productieareal afneemt zijn hier de optimaal ingerichte en verkavelde landbouwgronden juist behouden. Deze worden intensief benut voor een efficiënte, kennisintensieve en hoogwaardige productie van gewassen. Bouwblokken van de overblijvende grootschalige bedrijven zijn daarvoor vergroot en landschappelijk goed ingepast, passend bij de kernkarakteristieken van het wierden- en dijenlandschap. Naast de grootschalige bedrijven functioneren er ook bedrijven die zich richten op nichemarkten en kleinschaliger productie van streekproducten en biologische producten met een hoge toegevoegde waarde.

Ten zuiden van de Eemshaven is een agrifacietierrein ingericht. Er is een kassencomplex gekomen dat nieuwe producten toevoegt aan het agrarisch aanbod van de regio, zoals bijvoorbeeld champignon- en algenteelt en aquaculturen.. Dat heeft

Glastuinbouw

Algenwekerij van maken

geleid tot meer verwerking van glastuinbouwproducten en het biedt veel werkgelegenheid, ook aan lager gekwalificeerd personeel.

De landbouwproductie richt zich primair op voedselproductie. De bedrijfsvoering is verbreed met de productie van groene grondstoffen voor de industrie. De agrarische bedrijvigheid en de chemische industrie in de regio weten elkaar goed te vinden. Dat heeft uitgemondd in diverse innovatieve, groene producten op basis van agrarische producten en restproducten uit de regio. Zo zijn op basis van de resultaten van de algenproefboerderij in de kuststrook diverse boeren begonnen met de algenteelt. Op basis daarvan hebben zich algenverwerkende industrieën gevestigd in de regio.

Samenwerking tussen bedrijven in geïntegreerde ketens vindt ook in andere sectoren plaats. Voorheen optimaliseerden bedrijven hun processen veelal binnen de eigen sector en markten. Nu hebben bioraffinage, biokatalyse en bio-energie nieuwe wegen geboden naar gezamenlijk duurzaam economisch rendement. De aanleg van de buizenstraat tussen de Eemshaven en Delfzijl heeft daaraan sterk bijgedragen.

De nieuwe, groene economie van de Eemsdelta is kennisintensief. Het mooiste voorbeeld daarvan is de Energy Academy Europe. Deze vervult mondiaal een belangrijke onderzoeksfunctie op het gebied van duurzame energie. Bedrijven en kennisinstellingen werken er intensief aan de ontwikkeling van nieuwe producten. Tevens biedt de Energy Academy Europe nieuwe beroepsopleidingen. Mensen worden opgeleid voor ondermeer de offshore activiteiten. Uitstekende verbindingen via de weg, het water en het spoor tussen de beide haventerreinen en het Zernike en de binnenstad van Groningen hebben de kennisintegratie vanuit Groningen in de regio gemakkelijker gemaakt. Die kennis is omgezet in nieuwe economische bedrijvigheid en heeft het MKB in de regio ook van nieuwe impulsen voorzien.

3.5 DE RIJKE WADDENZEE

Ten opzichte van een halve eeuw geleden valt vooral op dat het Eems-estuarium meer het karakter van een natuurlijk functionerend estuarium heeft gekregen. Het getij stroomt het estuarium in en uit via een tweegeulen stelsel. Het estuarium haalt rustig adem, omdat de ruimtelijke verhoudingen weer meer voldoen aan de zgn. 'gulden snede' voor estuaria: de vloedstroom kan de rivier op, maar natuurlijke drempels en een ruwe, zandige bodem remmen de stroming op natuurlijke wijze af.

De gulden snede van een Estuarium

Estuaria over de wereld tonen zich in uiteenlopende gedaanten. Het ene is omzoomd met weelderig tropisch bos, het andere ligt in een ijzige vlakte.

Toch is er in de basis een overeenkomst: in natuurlijke estuaria is sprake van een gulden snede. Een natuurlijke verhouding tussen lengte, breedte en diepte.

De gulden snede is er niet voor niets. Als de verhoudingen kloppen, is de in- en uitgaande getijdenstroom in evenwicht met de ruimte om het water op te vangen (komberging). Verandert er iets in de lengte, de breedte of de diepte, dan veranderen de andere afmetingen mee.

De natuur brengt de verhoudingen weer in balans door het estuarium waar nodig uit te schuren of juist op te vullen met slib en zand.

Bron: Programma Rijke Waddenzee

Langs de randen van het estuarium liggen uitgestrekte kwelders, slikken en rivieroeveren. De biodiversiteit van de kwelders is sterk toegenomen dankzij een aangepast beheer van intensieve begrazing door runderen. Ook werken de kwelders als buffer voor hoogwater, waardoor de macht van de vloed wordt beperkt.

Als deze gebieden overstromen, neemt de omvang van het estuarium flink toe. Het vloedwater krijgt meer ruimte in de breedte, waardoor het minder de hoogte in hoeft.

Dollard kwelder

De overgangen tussen zoet en zout zijn geleidelijk. Verzachte zoet-zout overgangen bij Spijksterpompen en de Westerwoldse Aa hebben bijgedragen aan de verbetering van het estuarium. Het in- en uitgaande getij, de wisselende rivierafvoer en de invloed van weer en wind maken het Eems-Dollard estuarium gevarieerd en veranderlijk. Snel en langzaam stromend water, droog en nat, zand en slib, zoet en zout wisselen elkaar af in een altijd veranderend patroon. Zo ontstaat, onder en boven water, een scala aan robuuste leefgebieden waar heel veel planten- en diersoorten vertoeven.

De economische activiteiten richten zich niet meer op het zo veel mogelijk voorkomen van negatieve gevolgen voor het estuarium. Zij dragen juist ook bij aan kwaliteitsverbetering van de natuur. Zo is bijvoorbeeld mede dankzij het succes van de Green Deal Rijn en Wadden de scheepvaart aan het omschakelen naar LNG als brandstof. Dat heeft de regio werkgelegenheid opgeleverd op scheepswerven, in de energiebranche en bij installateurs en toeleveranciers. En het heeft bijgedragen aan de kwaliteitsverbetering en het terugdringen van de geluidsbelasting op de Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium.

De bedrijfsterreinen zijn zo ingericht dat waardevolle flora en fauna meer leefruimte krijgen, ondanks de toename van bebouwing. In de rijke Waddenzee en het Eems-Dollard estuarium worden vissen, schelpdieren en planten op duurzame wijze geoogst. Voor een deel gaat het hier om een voortzetting van de aloude visserij, voor een deel ook om zeer innovatieve vormen van aquacultures. De geoogste producten worden verkocht voor voedselconsumptie, maar ook als biograndstof voor de chemische industrie en energieproductie in het 'biobased productiecluster'.

Tureluur

Het gebied heeft aan attractiewaarde gewonnen onder toeristen. Het warmere klimaat en een veerverbinding met Oost Friesland heeft hier mede aan bijgedragen. Maar het is bovenal de bijzondere rijkdom en grote diversiteit van de natuur in het Eems-estuarium die het gebied heeft gemaakt tot één van de natuurlijke topattracties onder bezoekers van het Werelderfgoed Waddenzee. De regio heeft hier op ingespeeld door de buitendijkse gebieden ook beter toegankelijk te maken voor toeristen, bijvoorbeeld met een ecologisch verantwoord vormgegeven Wadpier. Er is van alles te vinden en te doen: zwembaaien, wandel- en wadlooproutes, vaarrrondjes en natuur 'wellness'. De lange afstandsroute 'Kiek over Diek' vormt hierbij het snoer dat allerlei uitvalsbases aan elkaar verbindt. De waddenlodges die zijn ontwikkeld voor een sober verblijf in de natuur zijn een groot succesnummer gebleken.

De klimaatverandering vergt aanpassingen in het watersysteem. Aanpassingen aan de kustverdediging en het watersysteem bieden kansen om meerwaarde aan de Eemsdelta te geven. Nieuwe vormen van kustverdediging en andere manieren van omgaan met water kunnen op die manier meer zijn dan een oplossing voor het veranderende klimaat. Zij kunnen ook bijdragen aan versterking van de regionale economie, van de natuur en van de leefbaarheid in de dorpen en steden. Voor de periode na 2030, als de gecombineerde effecten van zeespiegelrijzing en bodemdaling daartoe aanleiding geven en op basis van de dan geldende inzichten, kan dit betekenen dat naast verhoging van de huidige zeedijk of aanleg van een tweedelijns kustverdediging met slaperdijken scenario's in beeld komen waarbij we de huidige kustwering moeten gaan terugleggen of juist zeewaartse oplossingen gaan kiezen. Voor verschillende onderdelen van de kust zijn locatiespecifieke oplossingen gerealiseerd, op basis van in 2015 in het kader van het Deltaprogramma en het Hoogwaterbeschermingsprogramma gemaakte keuzes.

4 De Eemsdelta op weg naar 2030.

■ Wat willen we, wat gaan we doen?

4.1 INLEIDING

De regio is zoals altijd in beweging. Ontwikkelingen en trends dwingen ons vooruit te kijken, plannen te maken en ambities te formuleren. Wat is wenselijk, wat is noodzaak? Wat gaan we doen? Er moeten keuzes worden gemaakt met betrekking tot de volgende vijf regionale thema's:

- wonen en leefbaarheid
- economie en ecologie in evenwicht
- Energy Port
- bereikbaarheid
- klimaatadaptie

4.2 WONEN EN LEEFBAARHEID

Krimp in de Eemsdelta kennen we al 30 jaar. Het verwachte beeld voor de langere termijn is voortgaande ontgroening, vergrijzing en bevolkingsafname. De oorzaak is de achterblijvende ontwikkeling van de werkgelegenheid en de perifere ligging binnen Nederland waardoor het gebied structureel mensen verliest aan de rest van Nederland. De werkelijke bevolkingsontwikkeling kan afwijken van de verwachting voor de langere termijn i.v.m. nieuwe-, veranderende- of zich versnellende ontwikkelingen. Daarom monitoren we jaarlijks en bekijken we elke 5 jaar of we onze ambities, plannen en maatregelen moeten bijstellen.

Uitvoering van het Woon-en Leefbaarheidsplan is er op gericht de leefbaarheid van het gebied in stand te houden. Gelijktijdig laat het plan zien dat de overheden en het maatschappelijk middenveld over onvoldoende geld beschikken om alle gewenste zaken te bekostigen. Er is een tekort van ca. € 367 Miljoen. Dit betreft vooral kosten die woningbouwcorporaties en gemeenten moeten maken voor sloop van huur- en koopwoningen. Zonder extra middelen dreigt sociale achteruitgang, verpaupering, leegstand en afbrokkeling van de voorzieningenstructuur. Dat zal onaanvaardbaar afbreuk doen aan de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. De overheden, woningbouwcorporaties en 35 maatschappelijke organisaties hebben een convenant ondertekent waarin ze afspreken een gezamenlijke aanpak uit te voeren om de leefbaarheid te behouden en waar mogelijk te versterken.

Rond 2030 willen we een nieuw evenwicht bereiken. Mensen, overheden en maatschappelijke organisaties moeten dan voldoende robuust en veerkrachtig zijn om veranderingen in de bevolkingsontwikkeling zelf op te vangen. Meer kwaliteit met minder mensen. Uitvoering van het Woon-en Leefbaarheidsplan is daarvoor niet voldoende. Het gebied moet ook voldoende werkgelegenheid weten te bieden. In paragraaf 4.3.2. staat hoe we dat willen gaan realiseren.

Wij zien een leefbare Eemsdelta als een piramide. Alle lagen van die piramide dragen bij aan de leefbaarheid. De krimp zorgt voor verschuivingen tussen de lagen. Een voorbeeld: voorzieningen worden geconcentreerd en verdwijnen daardoor uit de basislaag en/of de tussenlaag. In alle lagen zijn ingrepen nodig om de gewenste kwaliteit te bereiken of te behouden. Ingrepen die alleen door samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties en burgers succesvol gerealiseerd kunnen worden. Deze partijen hebben vier keuzes gemaakt om de leefbaarheid tenminste op peil te houden en waar mogelijk te verbeteren.

- We willen mensen zo lang mogelijk in de eigen woning of leefomgeving laten wonen. Dat betekent dus dat we uitgebreid gaan investeren in het behoud en de verbetering van woningen, wijken en dorpen.
Nieuw bouwen doen we alleen in de regionale centra en de centrumdorpen. Dat doen we in beperkte mate ook door te kiezen voor vervangende nieuwbouw in woondorpen. Dit, wanneer behoud van de kwaliteit van de oorspronkelijke structuur dat vereist.
Het uitgangspunt om mensen zo lang mogelijk in hun eigen woning of woningomgeving te laten wonen en het gegeven dat de voorzieningen zich gaan concentreren in centrumdorpen en regionale centra, heeft tot gevolg dat de verplaatsingsbehoefte gaat toenemen. Dat betekent dat de regionale centra goed bereikbaar

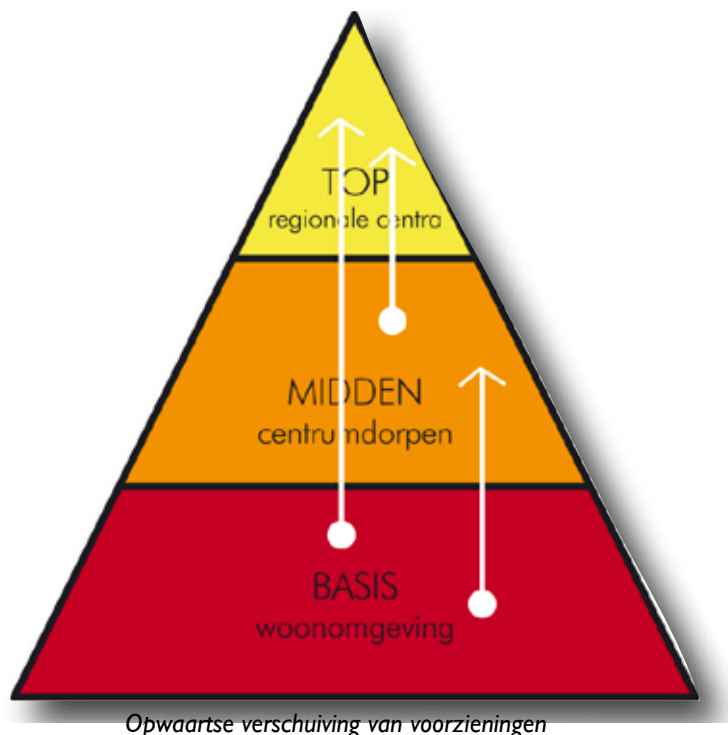
moeten zijn via de weg of het spoor (of andere vormen van openbaar vervoer). We willen de kwaliteit van het openbaar vervoer verhogen en innovatieve vormen daarvan stimuleren.

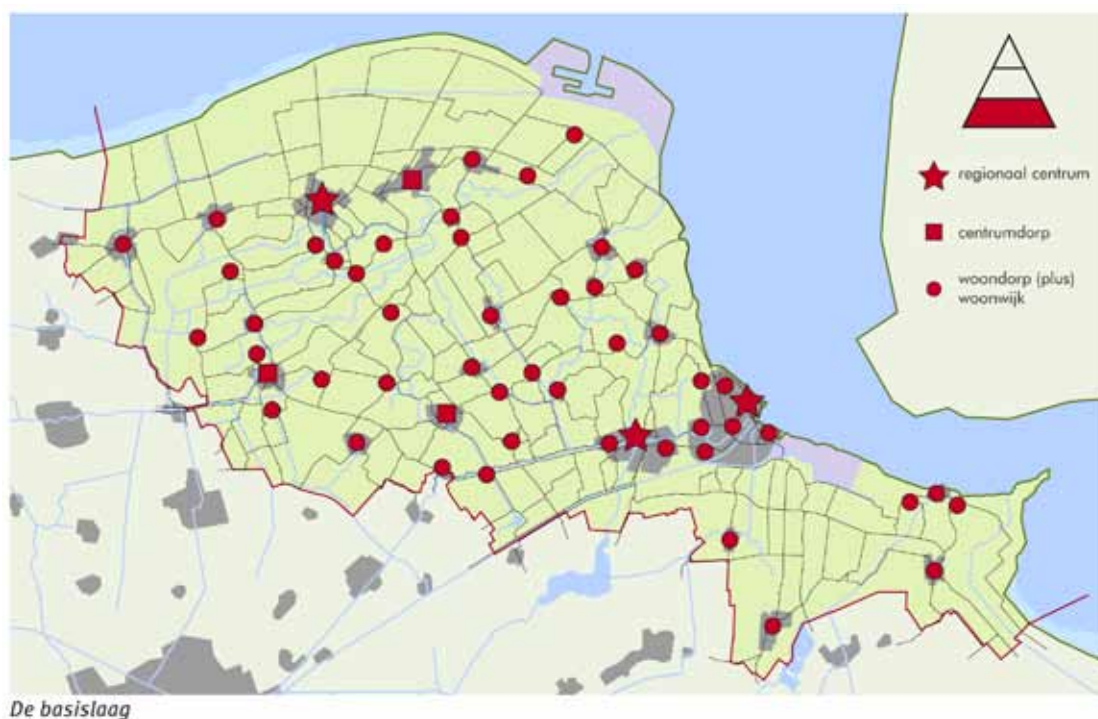
De voorzieningen in de regionale centra en de centrumdorpen moeten goed toegankelijk zijn. Dat vraagt bijvoorbeeld om meer parkeerruimte en om meer overstapplaatsen waar mensen van de ene vervoersvorm op de andere kunnen overstappen. Daarnaast stimuleren we dat de centrumdorpen en de regionale centra via fietspaden goed worden ontsloten. Daarbij streven we naar combinaties van utilitaire en recreatieve fietspaden, om daarmee ook het utilitaire net te versterken. Kleinschalig particulier vervoer moet voor iedereen voorhanden zijn. Dat zal vanuit de sociale netwerken van mensen zelf georganiseerd moeten worden. We gaan bevorderen dat de betrokken partijen (vervoervragers, aanbieders, gemeenten, zorg- en onderwijsinstellingen) zorgen voor een optimale afstemming, zodat bussen niet leeg heen en terugrijden.

- We gaan samen met welzijnsinstellingen en het verenigingsleven (informeel en formeel) de sociale cohesie in dorpen en wijken versterken zodat het initiatief en zelfsturend vermogen van de bewoners wordt versterkt. Behoud en versterking van de leefbaarheid is in de eerste plaats afhankelijk van de zelfredzaamheid van bewoners en de sociale cohesie. Versterking daarvan is daarom van het grootste belang.
- We concentreren voorzieningen in de regionale centra en de centrumdorpen om de kwaliteit en de duurzaamheid ervan te versterken. Om de voorzieningen voor de verschillende doelgroepen bereikbaar te houden zullen we de samenwerking tussen meerdere vervoersaanbieders stimuleren. Het delen van vervoer zal via internet en dorpsnetwerken worden gestimuleerd. Fiets- en voetpaden naar scholen zullen worden verbeterd.
- We gaan fors investeren in het verbeteren van de kwaliteit van woningen en de woonomgeving om het gebied als woongebied daarmee aantrekkelijk te houden voor de huidige en toekomstige bewoners en in het bijzonder ook voor jongeren.

Leefbaarheidpiramide

Bron: Woon- en leefbaarheidsplan, 2012

4.2.1 De basislaag: de leefomgeving

Transformatiegebieden

Een groot aantal huur- en koopwoningen voldoet kwalitatief en bouwkundig niet meer aan de eisen van deze tijd. Als we niet ingrijpen, dreigt in de toekomst massale leegstand. In het convenant Woon-en Leefbaarheidsplan zijn de overheden overeengekomen wél in te grijpen: voor de periode tot 2017 is afgesproken om ruim 685 woningen te slopen en ca. 300 nieuwe te bouwen, vooral voor ouderen. Het betreft grotendeels ingrepen in de sociale huursector. Per gemeente ziet de opgave er voor deze periode als volgt uit:

- Appingedam: +120
- Delfzijl: -360
- Eemsum: + 55
- Loppersum: -25

Voor de periode 2017-2022 wordt uitgegaan van een krimp van 455 woningen die als volgt verdeeld is over de gemeenten:

- Appingedam +60
- Delfzijl -710
- Eemsum +230
- Loppersum -35

De totale transformatieopgave voor de regio tot 2030 behelst volgens het Woon-en Leefbaarheidsplan de sloop van ca. 4300 woningen en nieuwbouw van ca 3100 woningen.

Circa tweederde van de nieuwbouw- en sloopopgave zal neerslaan in de sociale huursector en éénderde in de koopsector. Dit betekent dat ook een substantiële sloop van bestaande koopwoningen noodzakelijk is om het toekomstig overaanbod weg te werken. Vooral voor Delfzijl geldt dat er te weinig geld is om de overeengekomen aantallen woningen te slopen en dreigt ongewenste leegstand. Zolang daarvoor nog geen structurele oplossing is gevonden gaan gemeente en provincie na hoe zij in de tussentijd omgaan met de plannen voor nieuwe woningbouw van de gemeente.

Leegstand in de koopvoorraad leidt tot verval en waardeverlies van woningen. Het verlies is onontkoombaar. Eigenaren, banken, overheden en corporaties moeten gezamenlijk ingrijpen om de waardeval te voorkomen en waardebehoud te bewerkstelligen. Fondsvorming is van belang om vanuit regionaal belang tijdig te kunnen ingrijpen in de koopvoorraad, om daarmee in ieder geval de meest kwetsbare complexen op te kopen en te slopen.

We zien in de regio een aantal type woongebieden waar de problemen zich concentreren:

- Vroeg naoorlogse woonwijken en dorpsuitbreidingen: in deze voornamelijk voor de sociale huursector gebouwde buurten concentreren zich diverse problemen. We vinden er kleine, slecht geïsoleerde woningen van bouwkundig matige kwaliteit. Deze eigenschappen zorgen voor een relatief grote doorstroming.
- Oude dorps- en stadscentra: de relatief dichte bebouwing bestaat hier voornamelijk uit oude, vaak kleine woningen met weinig buitenruimte.
- Jaren '20/'30 buurten in Appingedam en Delfzijl: tegenover een sterke ruimtelijke structuur en aantrekkelijke architectuur spelen hier problemen met te krappe straten en een overschot aan kleine woningen. Het samenvoegen van woningen en enige verdunning is nodig.
- Zogenaamde bloemkoolwijken in het stedelijk gebied uit de jaren 70-80 met woonerven, doodlopende verkeersstructuren en onoverzichtelijke stedenbouw met een eenzijdige woningtype.

De geherstructureerde wijk
Opwierde, Appingedam

Dijkstraat Appingedam

Woonmilieu Damsterdiep

Om deze problemen zo goed mogelijk op te lossen willen we deze gebieden met prioriteit aanpakken door sloop en vervangende nieuwbouw (vooral levensloopbestendige woningen), samenvoeging van woningen, renovatie, en voorkomen van leegstand van beeldbepalende panden. Tenslotte willen we investeren in groen en openbare ruimte. Als ambitie hanteren de corporaties dat er binnen 10 jaar geen woningen meer in hun bezit zijn met een matige of slechte bouwtechnische kwaliteit. 90% van de woningen moet dan een energielabel van C of hoger hebben. Initiatieven van lokale energie coöperaties kunnen daaraan bijdragen en dat stimuleren wij. Kanttekening daarbij is dat de corporaties te weinig middelen hebben om de genoemde ambitie volledig waar te maken. Daarom streven we ernaar dat de (financiële) positie van corporaties zodanig versterkt wordt dat de ambitie door uitvoering gevolgd kan worden.

De beschikbare plancapaciteit voor woningbouw overtreft de behoefte ruimschoots. Zonder compenserende sloop zal de benutting hiervan leiden tot structurele leegstand die de leefbaarheid van de regio ongunstig beïnvloedt. De bevolkingskrimp zou versnellen. We gaan dus bouwen met de hand aan de kraan. Om overaanbod van nieuwbouw te voorkomen stellen de gemeenten de beschikbare plancapaciteit naar beneden bij, saneren die en/of faseren die in de tijd.

Ondanks het overaanbod aan harde woningbouwplannen is er op grond van het Woon- en Leefbaarheidsplan behoefte om nieuwe bouwplannen te ontwikkelen voor het vernieuwen van matige woningen en om te voorzien in de kwaliteitsvraag naar levensloopbestendige woningen dichtbij voorzieningen. Dergelijke nieuwbouw is alleen mogelijk als er garanties komen van de betreffende gemeente dat het planoverschot daadwerkelijk wordt weggewerkt. Tevens moeten de gemaakte afspraken over de sloopplannen in de huur- en de koopsector daadwerkelijk worden uitgevoerd. Ook dat is bouwen met de hand aan de kraan. Gemeenten en corporaties stemmen verder hun plannen m.b.t. bouw, koop, sloop en verkoop van huurwoningen op elkaar af en monitoren de leegstand in de koopsector en de prijsontwikkeling van koopwoningen.

Bouwen voor ouderen.

Het aantal ouderen zal de komende decennia fors groeien. Zo zal het aandeel 65 jaar en ouder in 2040 met ca. 60% zijn gestegen, van 12.000 nu tot circa 19.000 dan. Dat betekent dat de vraag naar woningen waar ambulante zorg kan worden geboden ook fors gaat toenemen. De zorgsector streeft immers steeds meer naar zorg aan huis. Daarbij onderscheiden we verschillende vormen:

- beschermd wonen (=intramuraal=verpleeghuis)
- wonen met verzorgingshuiszorg
- verzorgd wonen (=aanleun wonen)
- overige geschikte huisvesting

Het huidige aanbod voor verzorgd wonen is onvoldoende om aan de verwachte vraag in 2020 te voldoen. Om in die vraag te gaan voorzien is transformatie van de sociale huurwoningvoorraad nodig en moet er een oplossing komen voor het tekort aan verpleeghuiszorg. De corporaties, gemeenten en zorginstellingen gaan hier in het kader van de uitvoering van het Woon-en Leefbaarheidsplan gezamenlijk aan werken:

- het aanpassen van woningen en het bouwen van voor ouderen geschikte woningen in de regionale centra en de grotere centrumdorpen. De woningen zoveel mogelijk laten aansluiten bij voorzieningen als dagbesteding, dagopvang en eerstelijnsgezondheidszorg. Om te voorkomen dat op termijn levensloopbestendige woningen leeg komen te staan gaan we een verkenning uitvoeren naar de mogelijkheden voor tijdelijke huisvesting
- het zorgen voor- en onderhouden van een goede sociale infrastructuur
- het opzetten en ondersteunen van een informele zorgsteun-structuur
- het stimuleren van diensten gericht op woonondersteuning (tuinonderhoud e.d.)
- de omvorming van verzorgingshuizen naar verpleeghuizen

Zorgcentrum

De Mieden – Uithuizermeeden

Alleen dan kunnen mensen zo lang mogelijk blijven wonen waar ze nu wonen. En dat is het uitgangspunt voor ons beleid in de basislaag.

‘Wonen op eigen kracht’ buiten de centrumdorpen

Door het verdwijnen van voorzieningen in de huidige centrumdorpen zullen de woondorpen in aantal toenemen. De lokale gemeenschappen bepalen zelf of zij bepaalde voorzieningen wel of niet binnen het eigen dorp willen houden. Tevens bepalen zij hoe ze dit willen organiseren en ze bedenken zelf oplossingen voor problemen met de leefbaarheid. We zijn ervan overtuigd dat de hechte sociale netwerken die deze gemeenschappen kenmerken tot passende oplossingen zullen leiden. Bijvoorbeeld oplossingen om voorzieningen in naburige dorpen voor zorg-behoevenden bereikbaar te houden. Belangrijke voorwaarden daarvoor zijn goed internet, slimme ICT oplossingen op het gebied van E-care en ondersteuning van overheden en zorginstellingen op het gebied van de zorg en de samenlevingsopbouw.

‘Wonen op eigen kracht’ is kwetsbaar als de sociale cohesie daarvoor onvoldoende is. Daarom zullen wij bovengenoemde maatoplossingen waar mogelijk faciliteren. Het beleid voor de woondorpen is verder om rotte kiezen aan te pakken, leegstand te voorkomen en te streven naar herbestemming als het gaat om leegstand in de ‘robuuste structuur’ van het dorp. Tenslotte verbeteren we de woonkwaliteit waar nodig door sloop of renovatie.

Wonen in het buitengebied

Ons uitgangspunt is dat de totale woningvoorraad in het buitengebied niet toeneemt. Er is daar voldoende aanbod van woningen in de bestaande bouw. Omdat zorg en werk steeds meer gecombineerd moeten worden bieden we wel ruimte voor werk en bedrijfsruimte in of bij de woning. Daarvoor gaan we gebouwen in het buitengebied meervoudig bestemmen. Verder bieden we ruimte voor woon-werkcombinaties in het hoofdgebouw van vrijkomende agrarische gebouwen ter versterking van de lokale economie. Daarbuiten kan alleen in incidentele gevallen woningbouw worden gerealiseerd. Mits daarmee kwaliteiten worden toegevoegd en/of landschappelijke knelpunten worden opgelost. Of juist wanneer daarmee karakteristieke panden kunnen worden behouden. Alle toevoegingen met nieuwe bebouwing aan de woningvoorraad in het buitengebied moeten gecompenseerd worden door sloop van woningen elders in dit gebied (per gemeente). De ontwikkelingsmogelijkheden van naburige landbouwbedrijven mogen niet worden beperkt.

4.2.3 De Tussenlaag: lokale voorzieningen

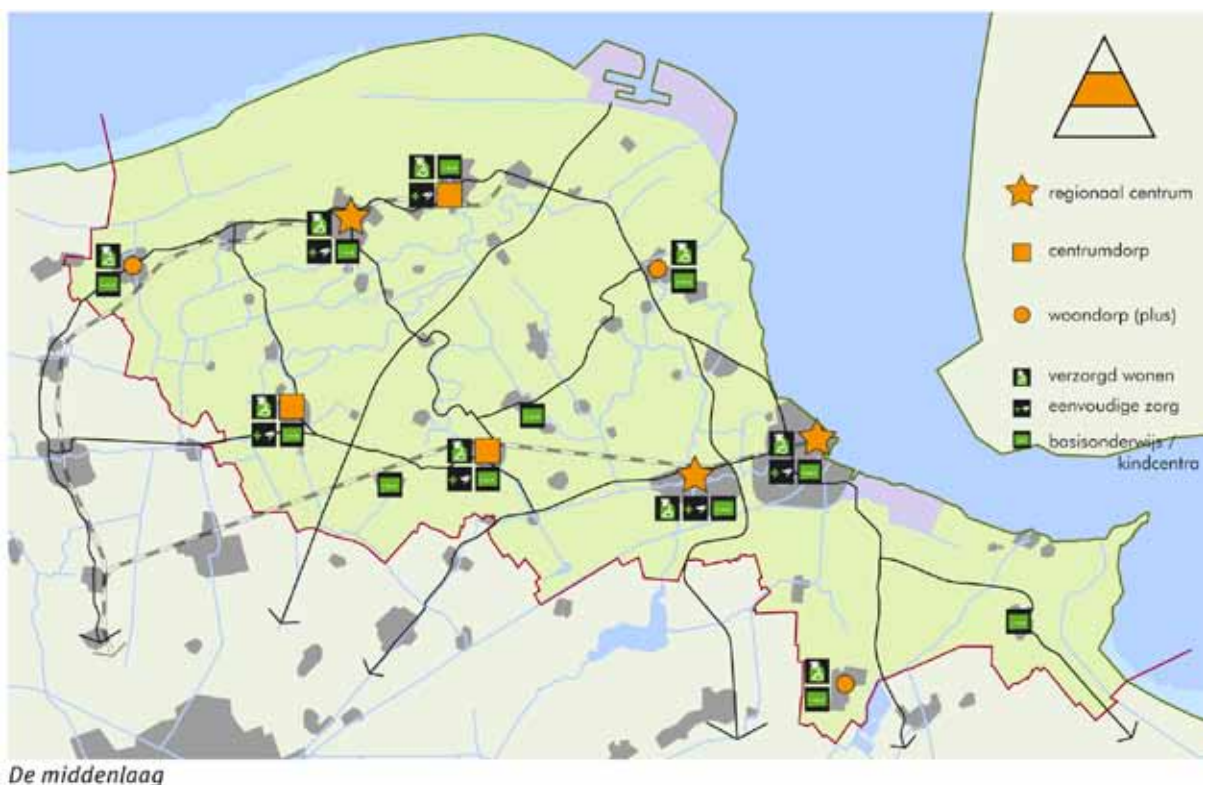
Concentratie in centrumdorpen

Lokale voorzieningen op het gebied van zorg, onderwijs en detailhandel zijn gevoelig voor concentratie van functies. We houden het totale niveau van bovenlokale voorzieningen voor de regio als geheel op niveau door deze te concentreren in de regionale centra en in een beperkt aantal centrumdorpen. De huidige centrumdorpen Uithuizermeeden, Loppersum en Middelstum zijn robuust, goed bereikbaar via weg en/of spoor en samen met de regionale centra de dragers van de robuuste ruimtelijke structuur. Ze zullen zich naar verwachting weten te handhaven als centrumdorp op weg naar 2040. Daarvoor gaan we:

- de centra vernieuwen
- de huidige scholen op laten gaan in een brede school of geïntegreerde kindvoorziening
- in bestaande gebouwen kleine zorgclusters realiseren met een huisartsenpraktijk, zorgwoningen en bijvoorbeeld een centrum voor dagbesteding

De positie van Middelstum als centrumdorp is het meest kwetsbaar. Daar moet blijken of de detailhandel voldoende behouden kan blijven om op langere termijn te kunnen blijven functioneren als centrumdorp. Behoud en versterking van hun verzorgingsfunctie is van wezenlijke betekenis voor de leefbaarheid van de regio. Daarom zullen we hier samen met maatschappelijke organisaties investeren in het versterken van de kwaliteit van de dorpskernen.

Van Warffum, Spijk en Holwierde verwachten we dat die hun centrumfunctie niet weten te behouden en zich tot woondorp zullen ontwikkelen. Dat geldt mogelijk ook voor Wagenborgen.

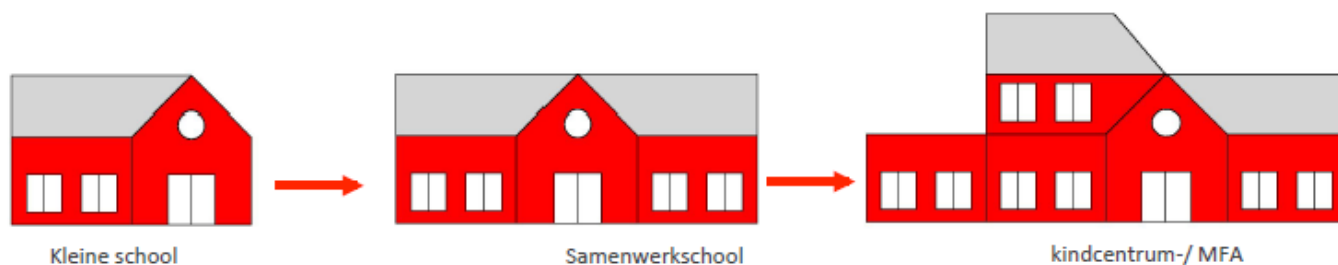

Voor deze dorpen gaan we de lokaal verzorgende functie ondersteunen door zorg te dragen voor een goede kwaliteit van de openbare ruimte. We zullen daarnaast herontwikkeling of hergebruik van leegstaande bedrijfspanden actief stimuleren en voorzien in voldoende parkeermogelijkheden.

Onderwijs

Maatwerk, regionale afstemming en schaalvergroting zijn nodig wanneer we kwalitatief hoogwaardig onderwijs in de toekomst zeker willen stellen. De onderwijssector heeft dit voortvarend opgepakt. Zij richt zich op de concentratie van basisscholen en kinderopvang in de regionale centra, de centrumdorpen en een beperkt aantal woondorpen. Om de kinderen maximale ontwikkelingskansen te bieden komen er in plaats van de huidige 45 basisscholen in de DAL gemeenten ca. 13 'geïntegreerde kind voorzieningen' in het landelijk gebied en ca. 6 'brede scholen' in het stedelijk gebied. Maatwerk is daarvoor nodig en bepaald mede hoeveel geïntegreerde kindvoorzieningen en brede scholen er daadwerkelijk komen. Daarin wordt opvang, onderwijs, sport en cultuur op één plek aangeboden. De schaalvergroting en integratie van voorzieningen zal deels gerealiseerd moeten worden in bestaande gebouwen. Het biedt echter ook kansen voor nieuwe, goed bereikbare gebouwen op centrale plekken in de dorpen: flexibele gebouwen, duurzaam, met laag energieverbruik (bijvoorbeeld via project binnenklimaat lagere scholen) en vooral kindvriendelijk. Ook een 'weideschool' wordt niet uitgesloten, mits de bereikbaarheid daarvan goed is.

Samenvoegen van overige functies

De gemeente Eemsmond stimuleert organisaties voor kinderopvang en peuterspeelzalen tot samenwerking. Ze wil een basisstructuur realiseren van zo breed mogelijk verspreide kindvoorzieningen om kinderen en ouders een 'ontwikkelomgeving' te bieden die hen helpt en stimuleert. De gemeente wil vooral ruimte bieden aan initiatieven 'van onderop'. Dus, vanuit de organisaties op het gebied van onderwijs, educatie en jeugdzorg. Toekomstige gebouwen moeten uitnodigen tot samenwerking tussen organisaties voor onderwijs en opvang.

Het voortgezet- en beroepsonderwijs concentreren we in de regionale centra en in Warffum en Woldendorp. Dat leidt ondermeer tot een fusie in het voortgezet onderwijs van een drietal scholen eind 2012.

Zorg en Welzijn

Hier ligt een grote opgave omdat de vraag naar zorg sterk zal toenemen als gevolg van de vergrijzing, terwijl het aanbod van gekwalificeerde arbeidskrachten afneemt. Dat betekent in ieder geval dat mensen veel meer zelf in de zorgbehoefte moeten gaan voorzien. Daarbij zullen welzijnsorganisaties en gemeenten steeds meer een ondersteunende rol krijgen om de sociale cohesie en de sociale infrastructuur in de dorpen te versterken. De informele zorg zal dus groeien. Ondersteuning door- en samenwerking met de professionele zorg is dan nodig. De professionele zorg zal daarom de werkprocessen moet vernieuwen. Bijvoorbeeld door het aanbieden van zorg via het internet (E-care) en het bieden van zorg op afstand. De eerste lijns gezondheidszorg zal eveneens een verbinding moeten maken met de actieve lokale gemeenschappen. Daarom streven we ernaar dat huisartsen in ieder geval in de centrumdorpen praktijk blijven houden. Zorgvoorzieningen die aansluiten op de woonfunctie zoals bijvoorbeeld dagopvang en dagbesteding concentreren we eveneens in de centrumdorpen.

Het is de vraag of alle functies van een volwaardig ziekenhuis in de regio kunnen blijven. Om geen gat te laten vallen tussen de informele zorgnetwerken, de eerste lijnsgezondheidszorg en de ziekenhuizen streven we ernaar een voorziening te creëren tussen de huisarts en het ziekenhuis in.

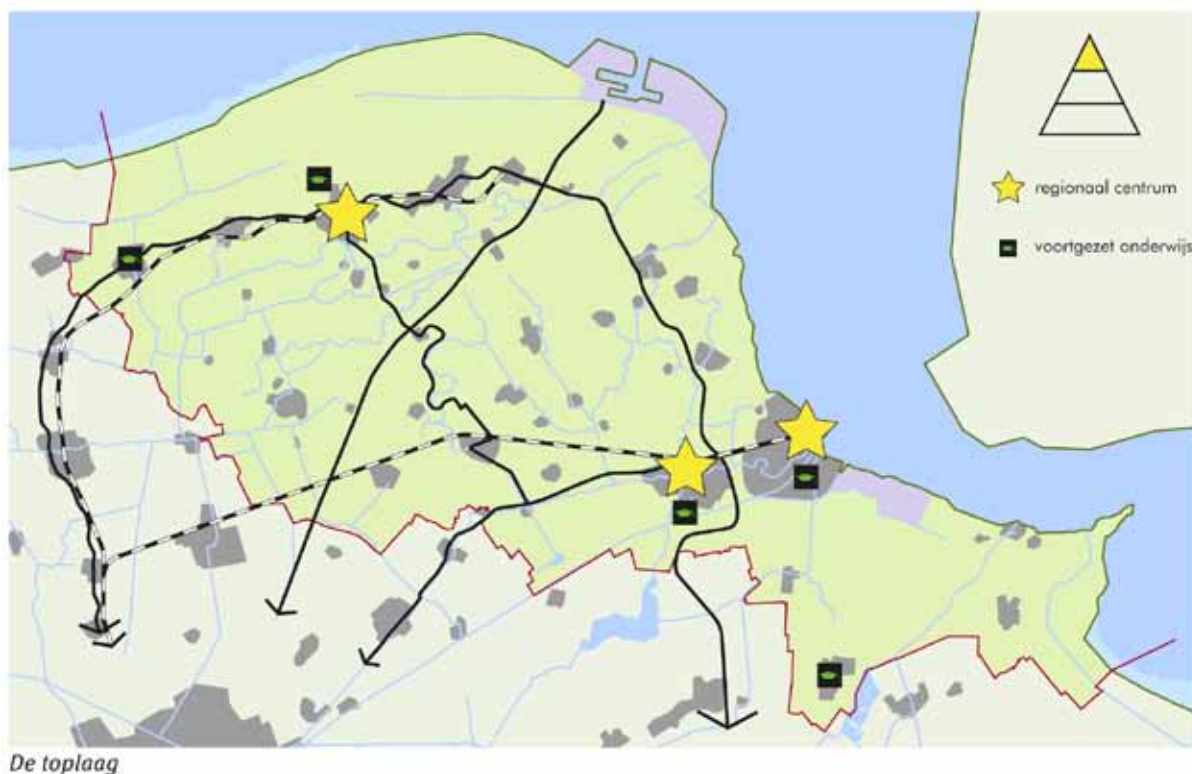
Goed gespreide en toegankelijke Intramurale zorgvoorzieningen komen de leefbaarheid van de regio ten goede. Nu zijn deze geconcentreerd in Appingedam en Delfzijl. Daarom streven we ernaar ook in de gemeente Eemsmond een dergelijke voorziening te realiseren, bij voorkeur in Uithuizen. Intramurale zorgvoorzieningen zijn rendabel te exploiteren als ze een behoorlijke schaal hebben. Wij ondersteunen daarom de zorginstellingen die bezig zijn intramurale voorzieningen zoveel mogelijk te combineren met voorzieningencusters in de regionale centra en de grotere centrumdorpen. Deze vorm van wonen is tevens gebaat bij nabijheid van de detailhandel.

4.2.4 Toplaag: regionale centra

Concentratie van voorzieningen voor de regio

Hier concentreren we de voorzieningen die voor de regio als geheel van belang zijn, maar die niet in elke kern aanwezig hoeven te zijn. Het gaat om medische zorg, woonzorg, onderwijs en commerciële voorzieningen. Die versterken elkaar ook als we ze concentreren in de regionale centra.

Voor de detailhandel en commerciële voorzieningen wordt tot 2020 een daling van 10 tot 15% in het aantal meters vloeroppervlak verwacht. Die daling zal zich na 2020 naar verwachting nog verder doorzetten. We willen de kwaliteit, de rentabiliteit en de aantrekkingskracht van de overblijvende voorzieningen behouden. Daarom organiseren we afstemming op regionale schaal. Tevens zorgen we voor concentratie van dagelijkse detailhandel in de regionale centra en de centrumdorpen. Niet dagelijkse detailhandel en overige commerciële voorzieningen worden geconcentreerd in de centrumgebieden van Appingedam, Delfzijl en Uithuizen. Daardoor ontstaat er een interessant aanbod, maar ook een aantrekkelijk verblijfsgebied. De centrumgebieden zijn hiermee niet alleen functionele voorzieningencentra voor omwonenden, maar ook aantrekkelijke en herkenbare centrumgebieden voor bezoekers van buiten de regio. Om dit mogelijk te maken zullen we in de centra forse inspanningen moeten leveren. Daar realiseren we samen met het bedrijfsleven structuurversterking door goed bereikbare, aantrekkelijke, compacte

winkelgebieden (met sfeer, een eigen identiteit en hoge verblijfskwaliteit) met een gevarieerd winkelaanbod te creëren. Ter ondersteuning van de positie van de centra staan we geen uitbreidingen toe in wijkwinkelcentra.

In Appingedam, Uithuizen en Delfzijl realiseren we een hoogwaardig voorzieningenaanbod en een kwalitatief goede woningvoorraad. We bieden woonmilieus die passen bij de functie die deze kernen vervullen als 'regionale centra'. Wij kiezen er voor om Appingedam en Delfzijl te ontwikkelen tot één samenhangend stedelijk netwerk. Om voort te kunnen bouwen op de relatief sterke aantrekkingskracht van Appingedam als woonplaats zullen we het grootste deel van de bouwopgave daar laten landen.

Deze ambitie werken we hieronder voor de drie kernen uit.

Appingedam

De eigenheid van Appingedam schuilt vooral in de historische binnenstad en de ligging aan het water van het Damsterdiep en het Nieuwe Diep. We gaan dat karakter versterken, ondermeer door uitplaatsing van (verouderde) bedrijvigheid. Die vervangen we door bijvoorbeeld levensloopbestendige woningen. Ook de realisatie van landgoederen langs het Damsterdiep past hierbij en dat stimuleren we.

Appingedam trekt met deze kwaliteiten veel winkelend publiek uit de regio en toeristen van verder weg. De stad is door deze kwaliteiten bovendien de meest gewilde woonkern in de regio. Wij ontwikkelen Appingedam in de komende jaren tot een aantrekkelijk centrum voor winkelen, uitgaan en het beleven van de historie, kunst en cultuur. Hierbij zijn onze speerpunten:

1. vernieuwing van de woningvoorraad en groei hiervan binnen de grenzen van de bebouwde kom
2. het herbestemmen van leegkomende winkelpanden om de stadseconomie te versterken
3. versterking van het centrum door winkels daar te concentreren
4. concentratie van nieuwe ontwikkelingen op- en rond het water van het Damsterdiep en Nieuwe Diep. De oevers spelen een belangrijke rol in de opwaardering van de beleving door het vergroten van het gebruik en de toegankelijk en zichtbaarheid van en vanaf het water.

Delfzijl

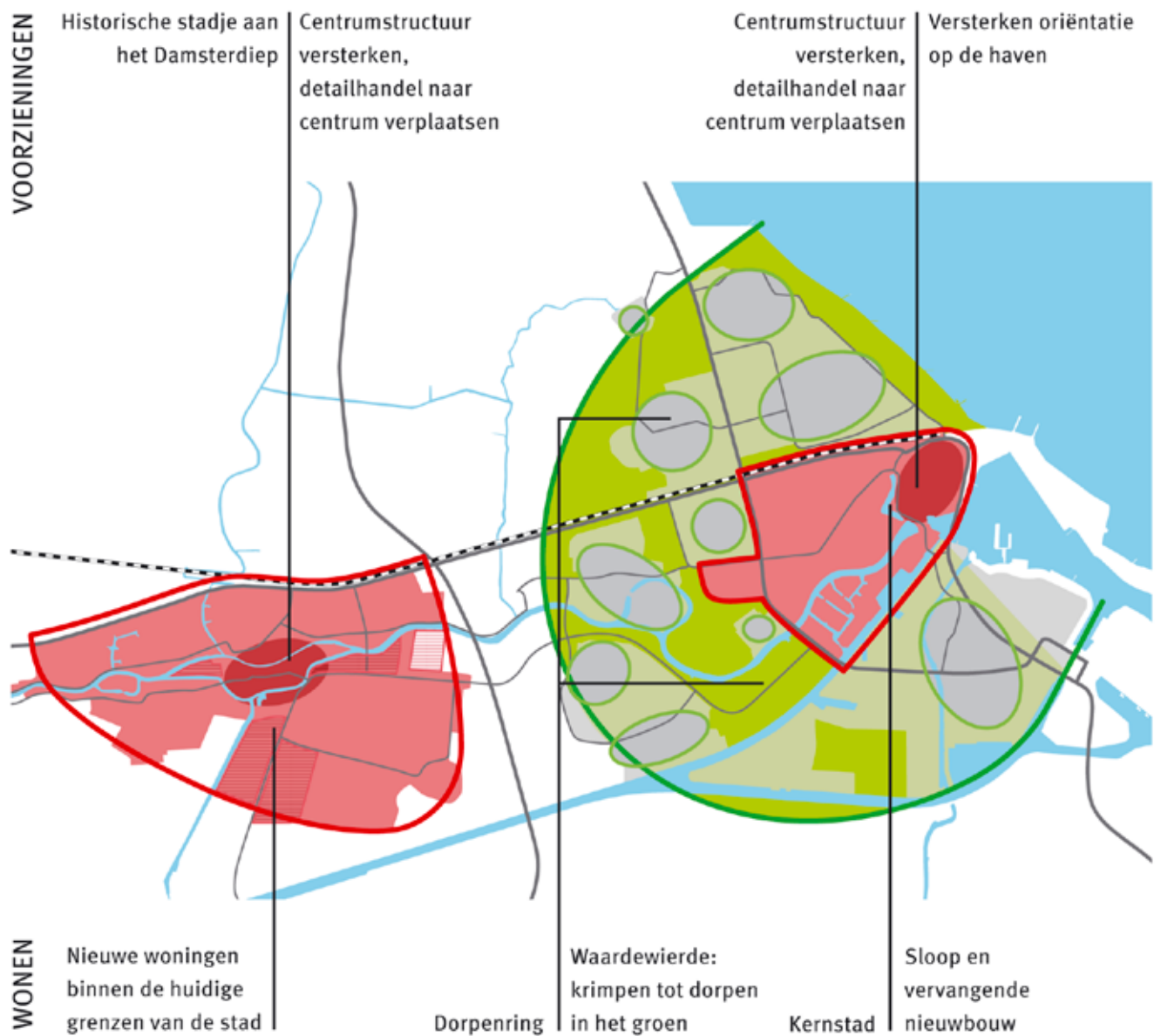
Delfzijl heeft in potentie een ijzersterk profiel als havenstad aan de Waddenzee. Dit profiel komt nu echter onvoldoende tot uitdrukking. We gaan de beleving van de havens en de waddennatuur verbinden met het centrum. We zien de combinatie van weg, spoor en waterkering als een hinderlijke barrière en gaan deze zoveel mogelijk opheffen. Voor wat betreft de waterkering is de randvoorwaarde dat de veiligheid gewaarborgd blijft. In de paragraaf over klimaatadaptatie gaan we uitgebreider in op hoe we hiermee om willen gaan. Daarnaast vergroten we de beleefbaarheid van de Eems. We kunnen hier nieuwe toeristisch-recreatieve activiteiten tot ontwikkeling brengen, zoals strandrecreatie, natuurbeleving op nieuwe kwelders en informatie- en educatievoorzieningen zoals Wad&Zoo. Ook willen we graag een veerverbinding met Emden over de Eems realiseren.

Wel wordt Delfzijl een stuk kleiner, er verdwijnen ca. 2100 woningen in 20 jaar. We gaan samen met het bedrijfsleven een vergaande concentratie van het horeca- en winkelbestand in Delfzijl realiseren.

Zo ontstaat er een compact centrumgebied:

- veel panden worden vernieuwd en er wordt vooral voor ouderen nieuw gebouwd. Daarmee worden het centrum en de routes naar het winkelgebied aantrekkelijk en leefbaar gehouden
- winkels worden geconcentreerd in een winkelstraat tussen het Molenbergplein en de Vennekampen
- het centrum wordt verbonden met de Eems en de haven

Structuurbeeld stedelijk gebied Appingedam - Delfzijl

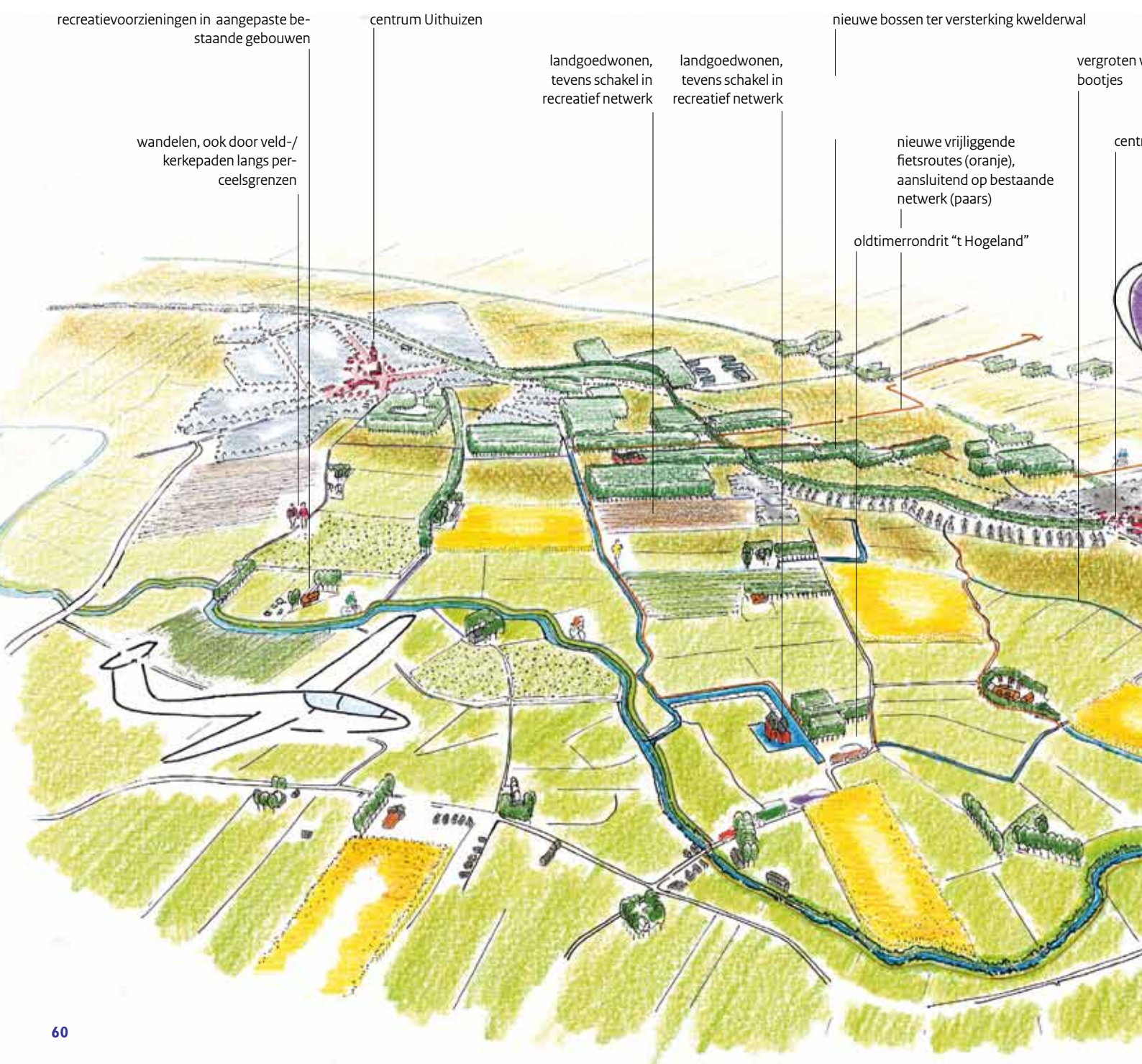
De om het centrum liggende wijken en de nu nog onbebouwde gebieden in Delfzijl-Noord zullen we stapsgewijs transformeren van stedelijke woonwijken naar buurtschappen in het landschap met kwalitatief hoogwaardige woonmilieus. Vrijkomende gronden zullen we in beheer geven aan bewoners of benutten voor andere functies zoals bijvoorbeeld de teelt van biomassa. Met deze transformatie streven we waardebehoud en waardecreatie na. Dit, door delen van de wijken met de hoogste ruimtelijke, woontechnische en sociale kwaliteit verder te versterken.

Het gebied tussen Appingedam en Delfzijl wordt daardoor groter, komt verder de stad in. Daardoor kan het mogelijk gebruikt worden voor gezamenlijke sport- en recreatievoorzieningen en als uitloopgebied. Ook kunnen delen van het gebied weer bestemd worden voor landbouw. Om de ruimtelijke kwaliteit en de leefbaarheid van het gebied te verbeteren moeten de randen van Appingedam en Delfzijl kwalitatief aantrekkelijk en hoogwaardig worden gemaakt. We zorgen voor doorgaande recreatieve verbindingen.

Uithuizen.

Uithuizen is het regionale centrum voor Noord-Groningen. Uithuizerveer fun-
ctioneert aanvullend daarop als centrumdorp. Om de functie als regionaal centrum
ook in de toekomst te kunnen blijven vervullen gaan we het volgende doen:

- de kwaliteit van het centrum wordt sterk verbeterd, met een compacter winkelge-
bied en een beter beleefbaar Boterdiep
- de kwaliteit van de woningvoorraad wordt verhoogd in samenhang met het
aantrekkelijker maken van de woonomgeving
- er wordt een nieuwe levendige structuur voor de oude straten rond het centrum
gecreëerd

We willen de ruimtelijke kwaliteit van het gebied tussen de twee dorpen versterken. Dat kan door :

- bij de Menkemaborg nieuwe recreatieve ontwikkelingen tot stand te brengen
- de groen-blauwe dooradering te vergroten
- vrijkomende boerderijen te benutten als woonboerderij of voor woon-werkfuncties
- ruimte te bieden aan een vorm van borgwonen

4.3 ECONOMIE EN ECOLOGIE IN EVENWICHT

4.3.1. Ambitie

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven gaat de economie op weg naar 2030 sterk vergroenen en meer in evenwicht komen met de ecologie. We willen dat proces met de Ontwikkelingsvisie volop de ruimte geven, faciliteren en waar mogelijk versnellen. De Eemsdelta heeft mooie troeven in handen om een koploperspositie in Noord-west Europa in te nemen in deze nieuwe 'groene' economie. Deze troeven zijn:

- de aanwezigheid van de havens
- de beschikbare ruimte
- een sterk groen en agrarisch achterland
- de nabijheid van een hoogwaardig kenniscluster in de regio Groningen-Assen
- de aanwezigheid van een chemische industrie waarin o.a. glycerine een belangrijke rol speelt. Glycerine is één van de basisgrondstoffen voor de omschakeling naar een 'biobased economy'

Door deze troeven uit te spelen kan een sterk 'groen' profiel ontstaan waarmee de regio zich internationaal kan onderscheiden

Wij maken ons sterk voor een economie waarbij de activiteiten en ontwikkelingen niet ten koste gaan van de natuurlijke kwaliteiten van de Eemsdelta en het Eems-Dollard estuarium en van de leefomgeving. Deze moet juist bijdragen aan behoud en versterking van de benodigde kwaliteiten. Ondanks de kwetsbaarheid van de natuur van het estuarium, is een toename van economische activiteiten mogelijk. Door slimme (keten)innovaties kan gewerkt worden aan duurzame productieprocessen. Hierdoor en via cocreatie kunnen maatregelen voor verbetering van het estuarium worden uitgevoerd. Dat doen we niet alleen, maar samen met het rijk en met Duitsland. De huidige kwaliteit van de leefomgeving willen we verbeteren voor de punten waar deze niet voldoende is (geur, fluor en stikstof). De goede kwaliteiten gaan we behouden voor de toekomst. De Kamer van Koophandel heeft met het rijk een 'Green Deal' gesloten voor het project 'experimenteerzone Biobased Economy'. Ook dit krijgt zijn uitvoering deels in het Eemsdeltagebied. Het bedrijfsleven, de overheden en de milieuorganisaties gaan gezamenlijk doelstellingen voor duurzaamheid en vergroening van de economie verder uitwerken in de Intergemeentelijke structuurvisie en/of het uitvoeringsprogramma daarvan. Als eerste stap zullen zij minimaal 1 vergroening/verduurzamingproject per bedrijf per jaar realiseren.

Op dit moment stuiten de emissies vanuit de Eemshaven en bedrijventerrein Oosterhorn (met uitzondering van stikstof) niet op grenzen vanuit de Europese en

waternetwerk voor kano's en (kleine)

rum Uithuizermeeden

ationale regelgeving. We sluiten niet uit dat deze situatie zich in de toekomst wel zal kunnen voordoen. De overheden, het bedrijfsleven en de natuur en milieu-organisaties (NMO's) voelen zich op dit punt verantwoordelijk. Zij willen er samen voor zorgen dat er voor een groot aantal stoffen een structurele afname van emissies wordt gerealiseerd. Voor stoffen waarvan de emissies in de regio toenemen willen zij dat de regio beter presteert dan de rest van Nederland. Om dit te realiseren zullen deze partijen in 2013 een gezamenlijk streefbeeld opstellen, met realistische doelen voor emissies in 2030.

Nieuwe bedrijven dragen hieraan bij door binnen de 'Integrated Pollution Prevention Control (IPPC) range' en mogelijkheden van de best beschikbare techniek (BBT) alleen de schoonst mogelijke techniek toe te passen. Het bevoegd gezag hanteert daarbij het uitgangspunt om aan de ondergrens van de IPPC richtlijn te vergunnen. Met ingang van 7-1-2013 gaan we werken met de Richtlijn Industriële Emissies (RIE) die de IPPC vervangt. Bestaande bedrijven dragen aan deze doelen bij door innovatieve en duurzame bedrijfsactiviteiten te ontwikkelen en door samen te werken in de ketens van energie en reststromen (co-siting, clustervorming).

Een provinciaal toetsingskader met een regionale vertaling voor de Eemsdeltaregio maakt het mogelijk dat niet alleen binnen de nieuwe bedrijven naar emissiebeperking wordt gekeken, maar dat de bedrijven ook daarbuiten kunnen investeren als dat voor hen economisch aantrekkelijker is. De netto opbrengst van deze aanpak is dat er groei mogelijk is van duurzame economische activiteiten. Bedrijven kunnen kiezen voor de meest kosten- efficiënte technieken, bij eenzelfde waarborging van de milieukwaliteit. Het provinciale toetsingskader bestaat zo niet alleen uit een juridische component. Zij biedt ook ruimte om privaatrechtelijke afspraken te maken over ondermeer de vestigingslocatie van nieuwe bedrijven, het effectueren van de ketensamenwerking of andere vrijwillige afspraken. Tevens zal in het toetsings-

kader worden uitgewerkt hoe vorm kan worden gegeven aan een gebiedsgerichte benadering ter verbetering van de regionale natuur- en milieukwaliteit, bijvoorbeeld in het kader van de Crisis- en herstellwet en/of de Omgevingswet (zie verder paragraaf 5.3.) en de wet Natuurbescherming. Verder zal worden bepaald hoe er bij nieuwe Natuurbeschermingswet vergunningen ingezet kan worden op een natuur-inclusieve aanpak en (mitigerende) maatregelen die bijdragen aan de verbetering van het Eems-Dollard estuarium.

Deze ontwikkelingen ondersteunen we met een aantal milieukwaliteitsdoelen voor relevante stoffen (stikstof, fluoride, geur en CO₂). Die doelen worden door de bedrijven, overheden en natuur- en milieuorganisaties gezamenlijk geformuleerd als stip aan de horizon voor een verdere duurzame economische ontwikkeling. Zij worden opgenomen in het genoemde provinciale toetsingskader. Dat bevat criteria waarmee wordt bepaald welke categorieën bedrijven wenselijk zijn op welke plek. Aan deze criteria worden ondermeer de ketenbenadering en de aanwezigheid van voorzieningen getoetst. Deze criteria worden geborgd in het (ruimtelijke) instrumentarium van de lokale overheden. In het provinciale toetsingskader worden ook de aanscherpingen van de Europese regelgeving (Specifiek Wet Milieubeheer, Natuurbeschermingswet) uitgewerkt.

De concrete milieukwaliteitsdoelen zijn gericht op:

- het verlagen van de CO₂-emissie met ca. 40% tussen 2015 en 2030. Daarvoor zullen we een actieprogramma gaan opstellen
- de toepassing van grondstoffen met een lage CO₂-footprint
- het minimaliseren van geur, geluid en emissies. Jaarlijks zullen de bedrijven, de overheden en de natuur- en milieuorganisaties een duurzaamheidsverslag voor de regio uitbrengen. Daarin wordt de voortgang beschreven en we laten erin zien dat we beter presteren dan wettelijk is vereist. Aan de in te richten E&E tafel (waarin de samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en milieuorganisaties vorm krijgt) wordt gesproken over de acquisitiestrategie voor de regio. Partijen geven daar hun visie op ontwikkelingen en kunnen hun eventuele zorgpunten inbrengen.

De verbeterde samenwerking tussen het bedrijfsleven, de milieuorganisaties en de overheden leidt tot een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor bedrijven en tot het sneller en soepeler doorlopen van vergunning procedures. De regio Eemsdelta krijgt hiermee de mogelijkheid om in dialoog te komen tot de meest effectieve oplossing voor het milieu en de meest efficiënte oplossing voor het bedrijfsleven.

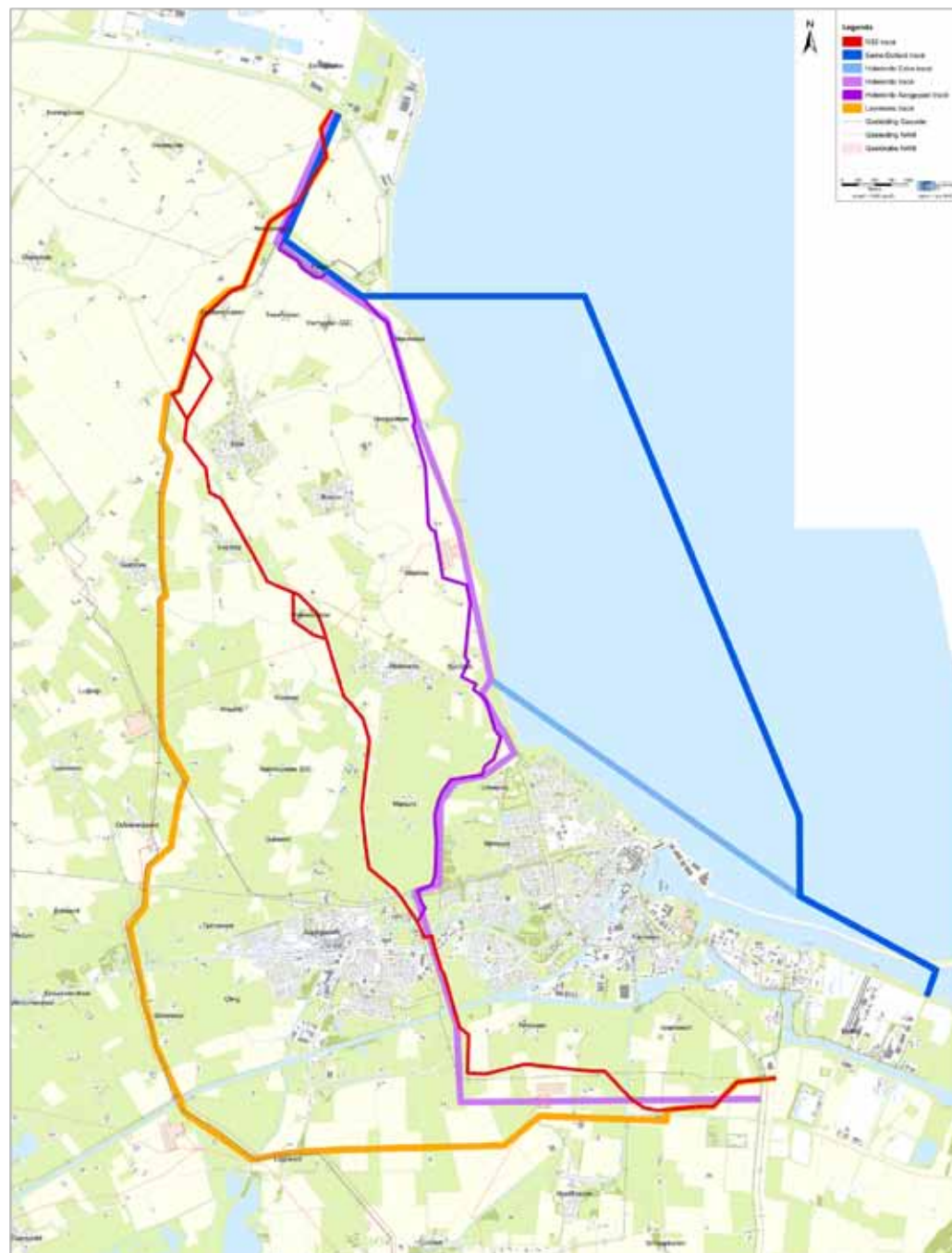
Versterkte duurzame economische ontwikkeling

De emissie van CO₂ en het gebruik van fossiele grondstoffen zijn twee van de belangrijke milieuthema's bij het zoeken naar een evenwicht tussen economie en ecologie. In de komende 20 jaar gaan we samen met het bedrijfsleven en de natuur- en milieuorganisatie's belangrijke stappen zetten op weg naar verdere vergroening van onze economie. Dat is economisch ook voordelig, omdat er verbanden worden gelegd tussen sectoren op een wijze die nieuwe werkgelegenheid en inkomen genereert. We willen de vergroening van de economie waar mogelijk versnellen: 30% vergroening in 2020 en 40% in 2030 door inzet van 'biobased' grondstoffen en door middel van energiebesparing. Het resultaat moet zijn dat de regio zich profileert als een regio waar groen denken en doen in de kern van de economie zit.

Momenteel lopen er al diverse initiatieven. Met name op het terrein van een groenere energieopwekking, zoals de BEC centrale, Woodspirit, talrijke vergisters en mogelijk bijmenging van biomassa bij de energiecentrale van RWE. Wij juichen dergelijke initiatieven van harte toe en beschouwen ze als aanjagers voor verdere vergroening van de Eemsdelta.

Met het oog op cascadering en ketenvorming bieden we bij de energiecentrales in de Eemshaven volop ruimte aan nieuwe bedrijvigheid die warmte en CO₂ uit de centrales kan benutten en /of die gebruik maakt van reststoffen van bestaande bedrijvigheid in de havens of vanuit de landbouw. Op korte termijn zal het veelal gaan om bedrijvigheid op energiegebied. Op de langere termijn zal het steeds meer gaan om hoogwaardiger toepassingen en bedrijvigheid in de sfeer van bioraffinage. Om cascadering en ketenvorming mogelijk te maken zal er een leidingenringnet voor warmte, groene stroom, syngas en water op de bedrijventerreinen worden gerealiseerd. De exploitatie daarvan zal transparant en onafhankelijk worden georganiseerd op basis van een rendabele business case. Om nieuwe toepassingen te onderzoeken zou de komst van een 'green field lab' in Oosterhorn waardevol zijn. Nu al is de samenwerking tussen de industrie op het bedrijventerrein Oosterhorn een goed voorbeeld van het sluiten van energie- en grondstofketens, waarbij ze onderling warmte, perslucht en stikstof leveren en afnemen.

Tracé's Buizenzone Eemshaven - Delfzijl

NB: in juli 2013 hebben Provinciale Staten een tracébesluit genomen. Als addendum is daarom op pagina 120 een aangepaste tekst en een aangepaste kaart toegevoegd.

De koppeling tussen de Eemshaven en Delfzijl via de buizenzone zal de synergie tussen beide industriële parken versterken en het maakt ze aantrekkelijker. De buizenzone is noodzakelijk om er voor te kunnen zorgen dat nieuwe leidingen allemaal hetzelfde tracé volgen. Hierdoor blijft het ruimtebeslag beperkt én wordt verstoring van de (bovengrondse) waarden en functies geminimaliseerd. Er wordt in de loop van 2013 een keuze gemaakt uit 4 tracés (zie bijgaande kaart). Onderlinge bundeling van het door het rijk te kiezen tracé, én het door de provincie te kiezen tracé, is hierbij provinciaal uitgangspunt. Voor de tracékeuze is het belangrijk dat duidelijk is dat het bedrijfsleven (financiële) verantwoordelijkheid wil nemen voor verdere realisering van het tracé. Dan zijn ook de overheden in principe bereid om in de aanloopkosten mee te investeren.

In de huidige situatie heeft het gebruik van warmte meerdere negatieve effecten. Er wordt zeewater ingenomen om te koelen dat vervolgens weer warm wordt geloosd met een maximaal verschil van 3°C. Verder monitoren we de koelwaterstroom. Ook het gebruik van fossiele brandstoffen voor de opwekking van de warmte draagt bij aan het broeikaseffect.

We streven ernaar dat in 2030 het niet nuttig gebruik van restwarmte met ten minste de helft is teruggebracht. Dat vereist onder meer dat bedrijven die warm koelwater lozen zoeken naar partners die een warmtevraag hebben. Het vereist ook dat in de behoefte aan proceswarmte op een andere manier wordt voorzien dan voorheen (zie daarvoor paragraaf 4.6.3.). De verdere vereisten voor het realiseren van een dergelijke ambitie is een organisatie die hierop toeziet en een infrastructuur die hierin faciliteert. We willen dat ondersteunen in de fase van demonstratie- en pilot projecten.

De genoemde economische ontwikkeling gaat hand in hand met een gezonde leefomgeving voor mens en dier. De luchtkwaliteit van het gebied is vergeleken met andere gebieden in Nederland nog steeds goed te noemen. De aanpak met betrekking tot het voorgaande wordt in de tweede helft van 2012 uitgewerkt.

4.3.2. Economische structuur

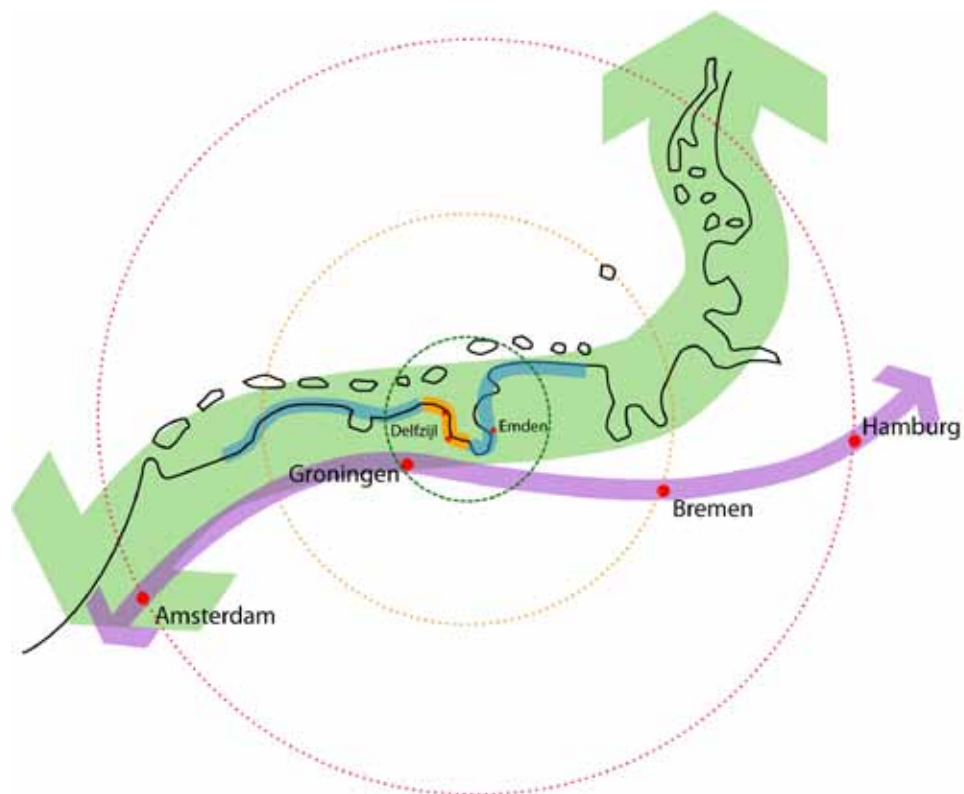
Naast de sterke inzet op vergroening van de economie willen we de economische structuur van het gebied in zijn algemeenheid versterken. Dat gaan we doen op de volgende manieren:

- we versterken de economische (top)sectoren en de verbindingen daartussen. Als het gaat om de verbindingen tussen de sectoren dan verloopt dat in de praktijk grotendeels via de biobased economy (zie verder daarover paragraaf 4.3.1.) Dat biedt ook het stuwende MKB en de logistieke sector kansen en zorgt voor vergroting van de toegevoegde waarde van producten. De belangrijkste groeisectoren waar het gebied het economisch van moet hebben zijn de volgende:
 - energie
 - chemie
 - recycling
 - agribusiness
 - datacentra
- Daarnaast is de sector logistiek een groeisector, maar volgend op de genoemde sectoren. Ook de industriële dienstverlening zal stevig groeien als gevolg van de groei van de vier kernsectoren waar ze diensten aan leveren.

- We gaan voor die sector actief acquireren. Datzelfde geldt voor recycling bedrijven, gericht op de combinatie met energie- en milieubedrijven. In verband met de vergrijzing verwachten we dat de zorgsector eveneens zal groeien, hoofdzakelijk vraag gestuurd en niet door de vestiging van nieuwe zorgaanbieders. Er ligt daar een innovatieve opgave om tot een andere werkwijze en andere werkvormen te komen. We gaan inventariserend onderzoek doen naar de omvang van de arbeidsmarktproblematiek in de regionale zorgsector in samenwerking met de zorginstellingen en Zorgplein Noord. Versterking van de energiesector is uitgewerkt in paragraaf 4.4.
- We stimuleren dat de toegevoegde waarde van bedrijven wordt vergroot. Er liggen kansen op het gebied van de verwerking van halffabricaten tot eindfabricaat. Met verticale versterking van de aanwezige sectoren willen we bedrijven toevoegen in de keten. Doel is om de toegevoegde waarde in 2020 met 50% en in 2030 met 100% vergroot te hebben t.o.v. 2012.
- We willen kwantitatieve en kwalitatieve groei van de werkgelegenheid realiseren. Als gevolg van de horizontale en verticale verbindingen tussen sectoren zal de vraag naar gekwalificeerde medewerkers gaan groeien, zowel kwantitatief als kwalitatief. Kwalitatief verwachten we een verschuiving van VMBO-MBO nu naar MBO-MBO+ in 2030. De opleidingscapaciteit en kwaliteit gaan we daarop afstemmen. Daartoe gaan we de samenwerking tussen bedrijfsleven onderwijsorganisaties en overheden versterken.
- het arbeidsmarktbeleid te optimaliseren zodat vraag en aanbod beter op elkaar worden afgestemd. Dat doen we op de volgende wijze:
 - we verhogen de instroom van technische- en zorg opleidingen vanuit MBO, HBO en Universiteit om te voorzien in het tekort aan technici en zorgmedewerkers. Seaports Xperience Center levert m.b.t. de technische vacatures daaraan een belangrijke bijdrage via haar projecten en voorlichtingsactiviteiten
 - we bevorderen zij-instroom: we stimuleren mensen de overstap te maken van de ene sector naar de andere
 - we gaan de regio (doelgroep o.a. studenten) als werkgebied van de toekomst vermarkten voor met name technische functies en zorgfuncties. Zolang we vanuit de regio niet in de arbeidsvraag kunnen voorzien zetten we ook in op het werven van personeel van buiten de regio

Eemshaven

De Eemsdelta in relatie met haar omgeving

- we gaan een integrale werkgevers benadering uitvoeren door het opzetten van een gecoördineerd digitaal accountmanagement, samen met de betrokken regionale arbeidsmarktorganisaties
- we vergroten de arbeidsparticipatie in bijvoorbeeld de zorgsector van mensen die nu geen werk hebben of lastig kunnen vinden: uitkeringsgerechtigden, 45 plussers, Wajongers, voortijdig schoolverlaters, mensen met een beperking e.d.. Gemeenten, werkgevers en onderwijsinstellingen ontwikkelen daarvoor gerichte arrangementen
- We gaan de economische verbinding tussen het Eemsdelta gebied met de economische kernzone Groningen-Assen en met het aangrenzende Duitse gebied versterken. Met Groningen-Assen willen we samenwerken op de volgende thema's:
 - wonen
 - regionale economie/ondernemersklimaat
 - arbeidsmarkt en onderwijs
 - zorg

Kansen voor de samenwerking met de Duitse buurregio zien we in economisch opzicht vooral op de volgende gebieden:

- de haven- en industrieactiviteiten
- de landbouw (produceren van groene grondstoffen voor de industrie)
- de energiesector
- de arbeidsmarkt (uitwisseling van arbeidskrachten over en weer; grensoverschrijdende vacaturebank)
- het toerisme
- het MKB

We willen ons samen met de Duitse buurregio profileren als koploper-regio op het gebied van de biobased economy en groene energie.

Met betrekking tot de verbetering van de infrastructurele verbindingen tussen de economische kerngebieden en Duitsland verwijzen we naar paragraaf 4.5.

- We gaan het innovatief vermogen, de export en het stuwende karakter van het MKB te versterken. Het gaat om ruim 100 bedrijven die met betrekking daartoe kansrijk zijn. Die gaan we een gericht stimuleringsprogramma aanbieden op basis van de beschikbare subsidieregelingen. Tevens gaan we ze stimuleren zich aan te sluiten bij regionale of internationale netwerken waar innovatie, exportbevordering en vernieuwing van het bedrijfsproces centraal staan.
- We gaan het ondernemerschap van kleine MKB bedrijven stimuleren. Dat doen we gericht via het Ondernemershuis Eemsdelta en het project MKBgoing. Ondernemers worden daardoor ondersteund op de volgende terreinen:
 - het opstellen van innovatie- en subsidieaanvragen
 - financiële doorlichting en advies
 - bedrijfsoverdracht en bedrijfsafbouw of sanering
- We gaan de aanleg van snel internet in het landelijk gebied bevorderen. Omdat snelle en veilige uitwisseling van digitale informatie en de opslag daarvan steeds belangrijker worden, willen we de digitale ontsluiting van de regio verbeteren. Dat is vooral nodig in het landelijk gebied. Snel internet is daar een belangrijke voorwaarde om het gebied aantrekkelijker te maken voor woon-werkcombinaties. KPN ligt op koers met de realisatie van glasvezelverbindingen tot aan de centrales in de verschillende dorpen. In een straal van 1500 meter rond de centrales is hoogkwalitatief breedbandinternet op korte termijn beschikbaar. Voor de tussenliggende gebieden wordt onderzocht hoe de verbindingen op een acceptabel niveau zijn te krijgen in relatie tot de activiteiten van de gebruiker. Tevens zullen bestemmingsplannen flexibeler moeten worden ingericht om kleinschalige bedrijvigheid in de dorpen meer kans te bieden.

Groei van de bedrijvigheid kan grotendeels plaats vinden binnen de bestaande bedrijventerreinen. Dat doen we door de beschikbare ruimte intensiever te gebruiken of door ruimte te creëren door inbreiding. Wel wordt in Delfzijl extra kadepaciteit gerealiseerd binnen de begrenzing van de huidige haven.

Het beschikbare aanbod van ca. 762 ha droog bedrijventerrein in Delfzijl en de Eemshaven kan tot 2030 in de verwachte vraag voorzien. Daarbij gaan we er van uit dat de Eemshaven in de zuidoosthoek met ca. 210 ha kan worden uitgebreid t.b.v. de vestiging van datacentra. Op termijn voorzien we ook een uitbreiding in zuidwestelijke richting. Daarbij houden we als begrenzing van het bedrijventerrein de Middendijk en de spoorlijn aan de westkant aan.

Uitbreiding buiten die harde grenzen sluiten we uit om de ruimtelijke kwaliteit en de leefbaarheid van het aangrenzende gebied te kunnen behouden.

Om overaanbod van bedrijventerreinen te voorkomen willen we de uitbreiding van de Eemshaven combineren met het niet verder uitbreiden van lokale bedrijventerreinen. Alleen lokale bedrijventerreinen waarover al bestuurlijke afspraken zijn gemaakt mogen zich uitbreiden (Edama; Uithuizen-Noord). We streven ernaar niet meer bedrijventerrein in aanbod te hebben dan waarnaar realistische vraag is. Het huidige aanbod van 784 ha netto uitgeefbaar terrein is samen met de te ontwikkelen ca. 535 ha voor Eemshaven zuid-oost, het agrifcatiegebied en de glastuinbouw in de Eemshaven, voor de komende jaren voldoende. Mocht de vraag zich voorspoediger ontwikkelen dan verwacht, dan zullen we rond 2030 beoordelen of verdere sanering of juist uitbreiding van het aanbod nodig is. Aan uitbreiding zal dan een positieve MKBA analyse ten grondslag moeten liggen.

Door herstructurering van bestaande bedrijventerreinen te realiseren gaan we voorzien in de uitbreidings- of vestigingsbehoefte van bedrijven. Daartoe zullen de beheerders van de bedrijventerreinen (veelal GSP) de kwaliteit ervan vergroten. Dat vereist ondermeer het gezamenlijk ontwikkelen van infrastructuur en utilitaire netwerken, het gezamenlijk organiseren van diensten en het samen invulling geven aan parkmanagement.

Verder vereist deze herstructurering dat de profielen voor de verschillende terreinen scherper worden geformuleerd en afgestemd worden op de genoemde kernsectoren. Zo kan Oosterhorn verder ontwikkeld worden ten behoeve van zware industrie (exclusief de Oterdumer driehoek en de pier van Oterdum) en havengebonden activiteiten, met name voor de sectoren recycling, chemie, (wind)energie en metaal. Voor Oosterhorn geldt wel dat daarbij de beschikbare milieu- en natuurruimte een aandachtspunt is. Volledige ontwikkeling van het gebied kan alleen als dat gepaard gaat met de realisering van mitigerende maatregelen voor de natuur.

Fivelpoort

De Eemshaven richt zich primair op (offshore- en wind)energie; havenlogistiek, agribusiness/glastuinbouw en datacentra. Voor de bedrijventerreinen MKB Park Eemshaven, Farmsummerpoort en Fivelpoort gaan we de onderlinge profilering van deze bedrijventerreinen uitwerken zodat deze beter van elkaar onderscheiden kunnen worden.

Duurzame havens

We willen de Eemsdelta verder ontwikkelen tot het belangrijkste groene haven- en industriegebied van Noord Nederland. Uitgaande van een economische groei van 3% in de komende jaren en de ambitie om die duurzaam tot stand te brengen heeft GSP in haar Groene Havenvisie 2030 de volgende doelstellingen voor 2030 opgenomen:

	2012	2020	2030
Toegevoegde waarde	814 miljoen	150%	200%
Overslag		Tot 2020: + 10% per jaar	2020 - 2030: + 5% per jaar
Scheepvaart		Tot 2020 + 5% per jaar	2020 - 2030: + 2% per jaar
Directe werkgelegenheid	5346	110%	120%
Indirecte werkgelegenheid	10.725	110%	120%
CO ₂ uitstoot	100% in 2015	80% tov 2015	60% tov 2015
Hergebruik Restwarmte	beperkt		50% tov 2012

Als deze doelstellingen gerealiseerd worden functioneert de Eemshaven in 2030 als Energy Port en Datahub voor Noordwest Europa. Er functioneert dan ook een goed geoutilleerd offshore windcluster. Tevens is de chemiesector dan sterk vergroend. Mocht de economische groei in de praktijk geen 3% bedragen, dan zal het karakter en de mate van groen veranderen. Er zijn dan nauwelijks kansen voor investeringen in infrastructuur en ruimtelijke uitbreiding zijn dan niet- of in mindere mate aan de orde.

We beschouwen de Eemshaven en de haven van Delfzijl daarbij niet alleen als overslag- en doorvoerhavens maar vooral als grootschalige industrieterrainen met een uitstekende havenfaciliteit. Verdieping van de vaargeul is essentieel om de Eemshaven bereikbaar te houden voor schepen die materiaal aanleveren voor de energie bedrijvigheid en voor LNG. Daartoe moet de vaargeul op een diepte worden gebracht van 14 meter (nu is de geul 11 meter diep). Als randvoorwaarde geldt dat de geulverdieping niet tot een verslechtering van de ecologische situatie van de Waddenzee en de Eems-Dollard mag leiden.

We hebben het Rijk verzocht om in het kader van het Tracé besluit voor de vaargeulverruiming en -verdieping te onderzoeken of de vaargeul zo kan worden ontworpen dat de stroomsnelheid vermindert t.o.v. de huidige situatie. Aanvullend hierop onderzoeken we of we kunnen bijdragen aan een transitie naar duurzaam varen of anders varen, waarbij duurzame bereikbaarheid van de havens is afgestemd op een gezonde- en rijke Waddenzee en Eems-Dollard. De nu geplande vaargeulverdieping is wat ons betreft de laatste vaargeulverdieping tot 2030.

We ondernemen een aantal acties om deze doelstellingen te realiseren:

- We zetten in op clustervorming binnen- en tussen sectoren en op verbreding en verdieping van clusters. Hierbij gaat het om het sluiten van de ketens, het reduceren van emissies en vergroenen van de productieprocessen. GSP zal daarbij gericht bedrijven acquireren die de ketens sluiten. Zij participeert in de aanleg en exploitatie van een utilities netwerk (perslucht, stikstof, elektriciteit, CO₂, syngas, restwarmte, stoom en industriewater). Zie daarvoor verder de paragraaf 'versterkte duurzame economische ontwikkeling'.
- We zetten in op versterking van de haven als energy port en groene energie rotonde. Dankzij de realisatie van een heliport en de ontwikkeling van de Beatrixhaven voor 2015 ten behoeve van offshore wind ontwikkelt de Eemshaven zich tot het offshore windcluster van Noordwest-Europa (zie verder paragraaf 4.4. daarover).
- Voor 2030 voorzien we alle kades van walstroom en LNG-bunkercapaciteit ten behoeve van zee- en binnenvaartschepen. Dit, om zuinig en milieuvriendelijk transport te stimuleren. Vanaf 2030 worden in de havens alleen nog schone schepen ontvangen.
- We versterken de samenwerking met Emden en andere Waddenzee-havens. Daarbij richt elke haven zich op specifieke niches, waardoor de havens elkaar aanvullen en versterken. Toeleverende sectoren die de haven en de daaraan gekoppelde industrie bedienen zorgen dan voor toegevoegde waarde. Tevens wordt samengewerkt met de haven van Rotterdam en Niedersachsen-ports en maken we deel uit van hun internationale netwerk (kennisontwikkeling).

- We versterken de natuurwaarden (tijdelijke natuur op nog niet uitgegeven hectares bedrijfsterrein, natuurvriendelijk beheer van de terreinen) en het recreatief medegebruik. Wanneer er gebouwd wordt in de haven gebeurt dat zoveel mogelijk buiten het broedseizoen en leggen we indien nodig nieuwe natuurgebieden in de omgeving aan om bijzondere soorten een plek te geven. We streven ernaar het baggeren te beperken en de baggerspecie duurzaam aan te wenden voor bijvoorbeeld kweldervorming of dijk aanleg.
- We vergroten de beleefbaarheid van de haven (bedrijvigheid), door de ruimtelijke kwaliteit van de toegangspoort in de haven te verbeteren en daar een attractief uitzichtspunt te creëren.

Duurzame landbouw

Op weg naar 2030 zien we de grootschalige, duurzame landbouw als een belangrijke en stabiele economische sector in de regio die van groot belang is voor de werkgelegenheid en de leefbaarheid van het gebied. Tevens kan de landbouw in de regio bijdragen aan het oplossen van het wereldwijde voedsel- en grondstofvraagstuk. Behoud van het beschikbare landbouwareaal is daarvoor van groot belang. Met het oog daarop bevat deze visie voor de eerste 10 jaar geen concrete plannen die tot substantieel areaalverlies lijden voor de landbouw.

In de grootschalige open kustzone gaan we ervan uit dat het huidige bouwplan (bestaande uit granen en bieten en met poot aardappelen als hoofdgewas), aangevuld met andere gewassen en producten zoals uien, peen, koolzaad en streekproducten, grotendeels in stand blijft.

Om de kansen van grootschalige algenteelt (productie van biomassa) door de landbouw te verkennen is het de bedoeling in de Eemshaven een proefboerderij van 10 hectare te realiseren. Algenteelt draagt bij aan vermindering van emissies van nutriënten en CO₂ naar de Waddenzee. Met de proefboerderij willen we kennis en ervaring opdoen, en op basis daarvan beoordelen wat het perspectief ervan is in de regio.

De ontwikkeling van Innovatieve glastuinbouw hebben we planologisch mogelijk gemaakt in de nabijheid van de Eemshaven. In het kassencomplex wordt een deel van de CO₂ benut die vrijkomt uit de energiecentrales van de Eemshaven. Restwarmte afkomstig van de nabijgelegen energiecentrales en datacentra wordt hier hergebruikt.

Ook streven we naar de ontwikkeling van een agrificatiegebied in de Eemshaven. Dat wordt voor de ontwikkeling van de eerste fase begrensd door de Middendijk. Het gebied ten zuiden daarvan beschouwen we als reservegebied wat mogelijk in de toekomst een rol kan gaan spelen, waarbij voldaan moet worden aan de SERladder.

Meerwaarde van producten kan gehaald worden uit toepassing van precisielandbouw en door het maximale uit de producten te halen. We gaan met de sector onderzoeken hoe restproducten, voor zover ze niet worden benut voor verbetering van de bodemstructuur, tot waarde gebracht kunnen worden in het kader van de biobased economy. Vooral restproducten van gras, granen en suikerbieten zijn nuttig toepasbaar als grondstof voor de industrie of voor energieopwekking. We willen dat de sector voor 2013 heeft onderzocht of het transport van pootaardappelen op meer duurzame wijze kan plaatsvinden. Bijvoorbeeld per schip vanaf de Eemshaven.

Om in te spelen op de klimaatverandering is behoud van de bodemvruchtbaarheid en het voorkomen van uitputting van de bodem van groot belang. Daarvoor willen we samen met de landbouw een strategie uitwerken. Daarbij kunnen de resultaten van een aantal lopende pilotprojecten (o.a. IJkakker; steenmeel) voor de veenkoloniale akkerbouw mogelijk tot toepassing in de Eemsdelta leiden.

Er zijn nu relatief veel veehouders die zich bezig houden met energieproductie op het bedrijf (decentrale energievoorziening), primair voor eigen gebruik. Als teruglevering in de toekomst aantrekkelijker wordt zal een deel van de hiervoor ingezette installaties groter worden. Ondernemers kunnen dan gezamenlijk een installatie exploiteren, daar ieder hun eigen energie uit halen en wat er over is leveren aan het net.

Op grote schaal is op oudere gebouwen nog sprake van asbest dakbedekking. Dit is een latent milieuprobleem. Het initiatief van LTO Noord Hogeland om te werken aan een oplossing waarbij asbestplaten worden vervangen door asbestvrije platen, al dan niet in combinatie met zonnepanelen, achten wij positief. We staan achter de Green Deal die LTO Nederland en het Ministerie van I en M hebben gesloten.

In de grootschalige open kustzone bieden wij ondernemers de ruimte om schaalvergroting en verbreding in de bedrijfsvoering gepaard te laten gaan met aanpassingen op het erf. Agrarische bedrijven die zich verder willen ontwikkelen door schaalvergroting hebben vaak behoefte aan uitbreiding van de bedrijfsgebouwen en vergroting van het bouwblok. De mogelijkheden voor een goede inpassing van agrarische bedrijfsbebouwing vereisen maatwerk. De maatwerkbenadering bestaat uit een tweetal elementen, te weten:

- bij de situering, omvang en vormgeving van het agrarisch bouwperceel wordt rekening gehouden met de in de provinciale omgevingsverordening opgenomen ruimtelijke randvoorwaarden;
- met de betrokken ondernemer worden een of meer keukentafelgesprekken gevoerd ter voorbereiding van de ruimtelijke besluitvorming.

Om het landschap te beschermen staan wij geen nieuwe bouwpercelen voor nieuw- of hervestiging van agrarische bedrijven toe. Hierop zijn in de provinciale omgevingsverordening een aantal uitzonderingen geformuleerd. Het moet in deze gevallen wel gaan om duurzame volwaardige bedrijven binnen de provincie Groningen, waarvoor de verwachting bestaat dat de bedrijfsvoering op termijn duurzaam in stand kan worden gehouden. Voor een goede inpassing van een nieuw agrarisch bouwperceel is de genoemde maatwerkbenadering eveneens van toepassing.

In de nabijheid van de dorpen in het wierden landschap zetten we in op een combinatie van grootschalige, duurzame landbouw (zowel akkerbouw als melkveehouderij) en verbrede landbouw in combinatie met de plattelandseconomie (MKB, T&R ; zorg e.d.).

Toerisme en Recreatie

Het dijken- en wierdenlandschap van de Eemdelta biedt cultuurhistorie, een dynamische havenregio, rust en ruimte en een stedelijk gebied.

Daarmee is het gebied aantrekkelijk voor de toerist.

We willen de economische betekenis van de sector toerisme en recreatie verder versterken. Daarbij richten we ons op kleinschalig toerisme en plattelandstoerisme.

De voornaamste doelgroepen daarvoor zijn:

- de cultuurtoerist
- de watertoerist
- de industrietoeerist
- de eigen inwoners van het gebied

Concreet betekent versterking van de economische betekenis dat we meer bezoekers en overnachtingen (verhoging bezettingsgraad bestaande accommodaties) en meer bestedingen willen realiseren in het gebied. We willen verder werken aan imagoverbetering, en meer (kleinschalige) verblijfsrecreatieve voorzieningen en meer 'slecht weer attracties en evenementen' creëren. Dit draagt bij aan het verstevigen van het voorzieningenniveau in het landelijk gebied.

We gaan de economische betekenis van het toerisme op de volgende manier versterken:

- We gaan de toeristisch-recreatieve ontwikkelingskernen versterken. Het gaat om Appingedam (cultuurhistorische stad aan het water), Delfzijl (maritiem havenstadje), de Eemshaven (industriële toerisme; het veer naar Borkum met jaarlijks ca. 350.000 gebruikers) en Termunterzijl. Aanvullend daarop zijn er een aantal kernen die een specifiek toeristisch product bieden wat we willen versterken. Dan gaat het om Noordpolderzijl, Warffum, Middelstum, Uithuizen (Menkemaborg), punt van Reide/polder Breebaart en Ekenstein.
- We gaan routestructuren versterken: we willen het netwerk van hoofdroutes completeren en ontbrekende schakels daarin realiseren:
 - het project Kiek over Diek, een fietsroute van 90 km langs-, op- en over de zeedijk van Lauwersoog tot Nieuw Statenzijl.
 - de stadsweg: deze route loopt van Groningen naar Delfzijl en van daar naar Oterdum. Zij zou verbonden kunnen worden met de Friesische Heerweg in Emsland.
 - Wadwandelen: realisering van een aaneengesloten netwerk van 1200 kilometer wandelpaden in Noord-Nederland. Het betreft hier een Waddenfonds project in uitvoering.
 - 'De vier meren vaarroute': vaarverbinding Oldambtmeer –Hondshalstermeer-Schildmeer-Meerstad. De gemeenten Oldambt, Delfzijl, Appingedam, Slochteren en Groningen willen het Oldambtmeer, het Hondshalstermeer, het Schildmeer en het meer van Meerstad met elkaar verbinden. Het gaat om de verbetering van de ruimtelijke structuur door het tot stand brengen van waterverbindingen, recreatieve paden en natuurvriendelijke oevers. Doelen zijn de realisering van een nieuw vaarcircuit en de versterking van het landschap. Daarmee wordt de leefbaarheid en de economie in de aanliggende dorpen versterkt. Er ontstaat een nieuw en aantrekkelijk vaarcircuit dat aansluit op het Damsterdiepcircuit en het Oostgroninger vaarcircuit, dat tevens aansluit op Duitse vaarcircuits. Verdere uitwerking en uitvoering van de kansen en de financiering vergt een regionale, gefaseerde aanpak. Op basis van de resultaten van de verdere uitwerking zullen we een nader besluit nemen over de realisering van deze vaarverbinding.
 - versterking van het Damsterdiep. De eigenheid van Appingedam wordt versterkt door een betere oriëntatie van het stedelijke gebied op het water van Damsterdiep, Nieuwe Diep en Groeve. Het maritieme karakter van Delfzijl wordt versterkt door het Damsterdiep, het oude Eemskanaal, de Damsterkade, de haven en de Eems meer bij de stad te betrekken en deze intensiever te gebruiken. Cruciaal onderdeel hiervan is het bevaarbaar maken van het Damsterdiep tot aan de Eems. Het Damsterdiep is nu een vaarweg D (diepgang 1.10 m en doorgang bruggen max. 2.40 m).

Menkemaborg

De ontwikkelingen in de vaarrecreatie vragen om een opwaardering naar minimaal een categorie C vaarweg (diepgang: 1.40 m en doorgang 3.0 meter). De haalbaarheid hiervan gaan we voor 2015 onderzoeken.

- het wegnemen van knelpunten in het basistoervaartnet voor kano's. Dat betreft de verhoging van een aantal bruggen en het realiseren van ontbrekende schakels.
- Horeca: er is te weinig horeca en de openingstijden van de horeca sluiten niet aan op de vraag. Er is sprake van zondagssluiting, vakantiesluiting en onregelmatige openingstijden. Samen met de sector willen we hier verbetering in aanbrengen eraan bij te dragen dat bezoekers regelmatig terugkomen.
- We willen de beleefbaarheid en de toegankelijkheid van de Waddenzee en de Waddenkust vergroten: het recreatief medegebruik van de zeedijk zal worden versterkt. Het project Kiek over Diek is daarvoor de kapstok. Langs de route komen recreatieve voorzieningen zoals uitkijkpunten, informatie- en rustpunten, kunstwerken en horeca zoals bijvoorbeeld een trekkershut. Vanaf de dijk worden tevens verbindende routes gerealiseerd met het platteland en de dorpen. In de kwelders staat de natuurfunctie voorop en moet de rust behouden blijven. Maar om de beleving daarvan mogelijk te maken bieden we op enkele plekken de mogelijkheid voor het maken van een wandeling of het bekijken van vogels. De beleving van het werelderfgoed van de Waddenzee wordt gestimuleerd door aanbieders van rondvaarttochten en het Wadlopen. Het accent ligt daarbij op het ontwikkelen van duurzame vormen van toerisme
- we willen de regiopromotie en de ontwikkeling van arrangementen verbeteren. De Stichting Top van Groningen is hiermee belast en stemt af met de Stichting Hoogeland op de Kaart en met Marketing Groningen. Onderdeel hiervan is de ambitie om meer evenementen zoals Delfsail, stadsevenementen Appingedam (bijv. De Vliegende Hollander, Bie Daip, De Nieuwe Man) of Op Roakeldais te organiseren. Daarvoor gaan we in de regio een evenwichtige (inhoudelijk en qua jaarplanning) evenementenjaarkalender opzetten. Met evenementen die de potentie hebben om de gewenste uitstraling te verkrijgen en regelmatig gehouden kunnen worden, willen wij het DNA van het gebied en daarbinnen de vermarkting van het stedelijk gebied Appingedam-Delfzijl en de omliggende regio onderstrepen. Ten behoeve van

de marketing en promotie zal Top van Groningen een Top-10 opstellen. Onderdeel van deze Top—10 zullen ondermeer zijn: “Appingedam – cultuurhistorische stad aan het water anno 1327” en “Maritiem Delfzijl”.

- Samen met erfgoedorganisaties wordt verder het cultuurtoerisme ontwikkeld. Ze vertellen met tentoonstellingen, publicaties en op digitale wijze het verhaal van Groningen. Om aan te sluiten bij de trend van beleavingsvakanties wordt op korte termijn een promotiecampagne rond de beleving van de regio opgezet. Streekproducten kunnen eveneens bijdragen aan promotie van de regio. Omdat lokaal geproduceerd voedsel steeds meer in trek komt gaan we samen met de landbouwsector na hoe we productie van streekproducten verder kunnen versterken.

Via uitvoering van het landschapsbeleid (zie paragraaf hierna) houden we de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten overeind en versterken we die waar nodig. Een voorbeeld van dat laatste is de realisering van een groen-recreatieve inrichting van de Groote Tjariet bij de Eemshaven. De genoemde kwaliteiten vormen feitelijk de kurk waar de toeristische sector in de Eemsdelta op drijft.

4.3.3. Natuur- en landschapontwikkeling

Ecologische verbetering van het Eems-Dollard estuarium

Om duurzame economische ontwikkeling in de regio hand in hand te laten gaan met ecologische ontwikkeling kiezen we voor realisering van een gezond, goed functionerend ecosysteem in 2030. Dat moet aantoonbaar rijker en gezonder zijn dan in 2012. De doelstelling is dus niet behouden maar verbeteren. Die kunnen we alleen samen met het rijk en met Duitsland realiseren. Daarom gaan we investeren in de verbetering van het Eems estuarium. Concreet betekent dit dat we een programma met maatregelen voor de korte, middellange en lange termijn gaan maken. Gericht op de terugkeer naar een zo'n natuurlijk mogelijk systeem. In een proces van cocreatie (hier opgevat als 'werk met werk maken'), wordt met alle actoren gewerkt aan een breed palet aan oplossingsrichtingen voor de verbetering van de gezondheid van het Eems-Dollard estuarium. Het rijk en Duitsland zijn primair verantwoordelijk voor het realiseren van verbeteringsmaatregelen. Wij dragen daar aan bij en zullen vooral maatregelen uitvoeren voor de benedenloop van de Eems. Die moeten wel zijn afgestemd op de maatregelen die we samen met het rijk en Duitsland gaan treffen voor de verbetering van het gehele Eems-Dollard estuarium.

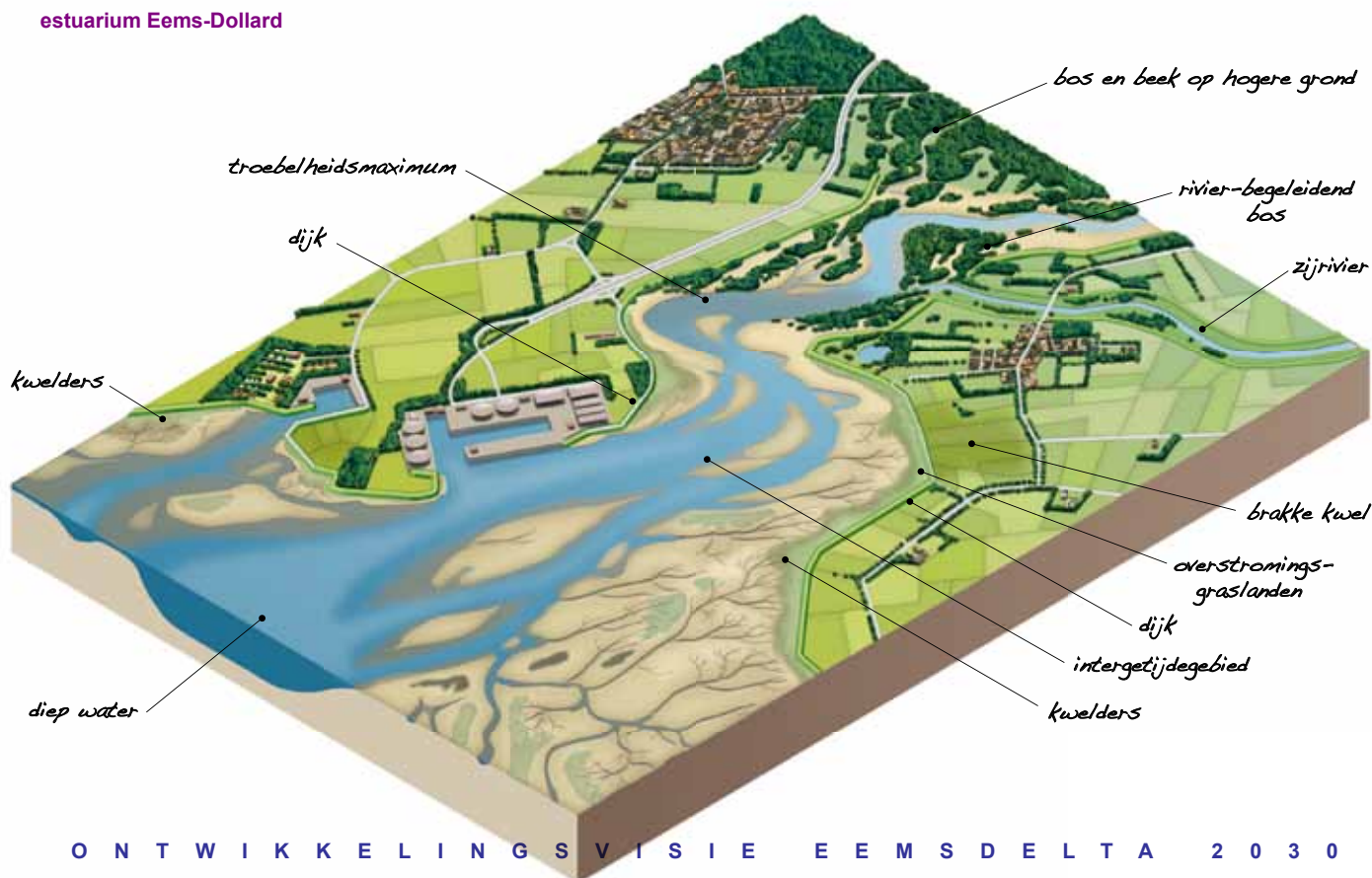
Een gezond Eems-Dollard estuarium betekent dat:

- het getij rustig is, met een rustige ademhaling van het estuarium
- de primaire voedselproductie de motor is van het ecosysteem
- zoet en zout weer geleidelijk in elkaar overgaan
- de leefgebieden groot, gevarieerd en gezond zijn

Het verbeterprogramma zal maatregelen bevatten die gericht zijn op mitigatie en compensatie en maatregelen die een meer fundamentele verbetering van het systeem bewerkstelligen. Maatregelen moeten bijdragen aan verbetering van de waterkwaliteit, het terugdringen van de vertroebeling, het wegnemen van het zuurstoftekort en/of bijdragen aan de verbetering van de veiligheid. Ze zullen getoetst en beoordeeld moeten worden in het kader van de natuurbeschermingswet. We streven ernaar maatregelen voor verbetering van het estuarium zoveel mogelijk te combineren met- en af te stemmen op maatregelen voor een verbeterde kustverdediging (zie daarvoor verder paragraaf 4.6.1.). Daarbij kan gedacht worden aan o.a. de volgende maatregelen:

- we willen meer ruimte geven aan het estuarium, door het verzachten van zoet-zout overgangen (in verschillende vormen en omvang, bij voorkeur aansluitend bij ontwikkelingen in de Eemshaven en Oosterhorn). We voeren het zodanig uit dat het niet ten koste gaat van de veiligheid en niet leidt tot buitenproportionele verhoging van boezemkaden of dichtslibbing van watergangen.
- we gaan de kwelders versterken en de biodiversiteit ervan vergroten door bijvoorbeeld een intensiever begrazingsbeheer met runderen.
- we gaan binnen- of buitendijks meer brakwatergebieden realiseren, zoals polder Breebaart. Daarbij is voor de Groninger noordkust voor de korte termijn het brakwaterconvenant leidend (zoals gesloten tussen terreinbeheerders, LTO Noord en waterschap Noorderzijlvest). Met name de afspraak dat partijen streven naar max. 150 ha. brakwater natuur is maatgevend. Voor de langere termijn kan als verbetermaatregel voor het estuarium realisatie van meer brakwatergebieden aan de orde zijn als daarover in het kader van het IMP afspraken worden gemaakt.
- we willen geulen behouden of herstellen, waaronder de Bocht van Watum als een van de twee hoofdgeulen.
- we zullen bij vaargeulverdieping en havenonderhoud vrijkomende bagger duurzaam toepassen, bijvoorbeeld voor dijkversterking of de aanleg van kwelders.

Streefbeeld voor herstel estuarium Eems-Dollard

Vistrap polder Breebaart

We willen het verbeterprogramma samen met het rijk en Duitsland voor eind 2013 uitwerken in het kader van het Integraal Managementplan (IMP) Eems-Dollard. Voor de bepaling en uitvoering van verbetermaatregelen gaat het rijk uit van het referentiejaar 2004 met betrekking tot de ecologische toestand van het estuarium. De E & E partners willen verder gaan en zijn voor de bepaling van de verbetermaatregelen een stappenplan overeengekomen. Acties daaruit zijn:

- er wordt een kennisdialoog gestart, gericht op het delen van de analyse en de oplossingsrichtingen. Deze verbinden we met andere belangen, zoals de veiligheid/kustverdediging.
- de Nederlandse inbreng in het IMP proces wordt versterkt en de regionale betrokkenheid verdiept
- de technische- en financiële haalbaarheid wordt getoetst en er zal een integrale afweging van de voorgestelde oplossingen plaatsvinden.

Zolang er nog geen gezamenlijk verbeterprogramma is treffen we geen maatregelen die tot verdere achteruitgang van het Eems-Dollard estuarium leiden. We voeren projecten uit die op korte termijn bijdragen aan het verbeteren van het estuarium. Hierbij denken we aan projecten die bijdragen aan het vergroten van de leefgebieden op of rond het estuarium of verzachting van de zoet/zout overgangen. De inspiratiekaart van het Programma Rijke Waddenzee kan als input dienen.

Natuurwaarden binnendijks

Binnendijks zijn er andere mogelijkheden voor natuurbehoud of versterking. Daarbij gaat het vooral om een natuurgericht beheer van de aanwezige kleine natuurgebieden en een natuurgericht beheer en natuurgerichte inrichting van landschappelijke elementen als oude dijken en natuurlijke waterlopen (maren). Ook de in het kader van de Kaderrichtlijn water (KRW) te realiseren noodzakelijke maatregelen kunnen bijdragen aan de weerbaarheid en biodiversiteit van de natuur in het gebied.

Landschapontwikkeling

Het landschap van de Eemsdelta is rijk aan kwaliteiten (zie de kwaliteitskaart landschap). In cultuurhistorisch opzicht is het een bijzonder waardevol gebied, gevormd door het agrarisch gebruik en door de strijd van de mens tegen het water. Kernkwaliteiten zijn de wierden(dorpen), de maren, de weidsheid/openheid, de dijken en de bijzondere verkavelingspatronen. Het gebied is rijk bedeed met cultuurhistorisch waardevolle elementen, zoals borgterreinen, middeleeuwse kerken en monumentale boerderijen. Panden waarvan de waarde minder is kunnen vervangen worden door nieuwe kwaliteit. Wij vinden het belangrijk dat de kwaliteiten van het landschap gewaarborgd blijven, in samenhang met ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. Het is de kunst om nieuwe ontwikkelingen aan te grijpen om de kernkwaliteiten van het landschap te versterken en het landschap te verbeteren. Daarbij benutten we optimaal de ontwikkelingsruimte die de provinciale verordening (POV) biedt.

Kwaliteitskaart Landschap Eemsdelta

Om tot die verbeteringen te komen zetten wij samen met gebruikers en beheerders van het landschap in op versterking van de landschappelijke structuur. In het Landschapsontwikkelingsplan Noord-Groningen zijn zeven thema's geïntroduceerd als duurzame kapstok voor versterking van het landschap:

1. **Wegbeplantingen:** Deze dienen bij te dragen aan een versterking van het onderscheid tussen de verschillende landschapstypen. Dat betekent dat er keuzes worden gemaakt: sommige wegen wel beplanten en andere juist niet. Met name de herkenbaarheid van de voormalige Fivelboezem kan op die manier worden versterkt, hetgeen de recreatieve belevingswaarde vergroot.
2. **Dijken:** Dijken zijn belangrijke elementen. Zij zijn bepalend voor de landschappelijke structuur. Daar waar dijktracés zijn verdwenen kan worden onderzocht of aanvulling met vrijkomende baggerspecie een optie is. Dijken bieden de mogelijkheid om vanuit een hoger standpunt het landschap te beleven. Op de dijken kunnen recreatieve wandel- en fietsroutes worden uitgezet.
3. **Watergangen:** De vele maren en diepen in onze regio zijn van landschappelijke betekenis. Zij kunnen daarnaast bijdragen aan kleinschalige waterberging, ecologisch herstel en recreatieve ontwikkelingen. Dit kan door in te zetten op verbreding van oorspronkelijke profielen en tracés.
4. **Dorpen:** We koesteren onze wierde dorpen als groene eilanden in het open landschap. Dit betekent o.a. dat we zorgvuldig omgaan met het monumentale geboomte in de kern, de inrichting van de dorpsranden en het zorgvuldig inpassen van (ver) nieuwbouw in het dorpssilhouet.
5. **Historische terreinen:** Onze regio kent een enorme rijkdom aan borgterreinen, kloosterterreinen, steenfabrieken en wierden. We willen deze plekken beter tot uiting laten komen door ze te herstellen en beter herkenbaar te maken. Met de uitvoering van diverse projecten is hiermee de afgelopen jaren al een goede start gemaakt.
6. **Groene erven:** We willen de aanleg van een passende erfbeplanting, zowel op het oude, historische erf als op nieuwe erven, stimuleren. Dat geeft een belangrijke kwaliteitsimpuls aan het landschap. Het project 'monumentale erven' heeft op dat gebied zijn meerwaarde al bewezen.
7. **Landlopen:** We gaan de toegankelijkheid van het buitengebied zowel voor bewoners als voor bezoekers verbeteren door oude kerkenpaden en trekwegen te herstellen. Het lopende Waddenfonds project 'Wandelnetwerk' geeft hier invulling aan. Ook het project 'Kiek over Diek' draagt daar aan bij.

4.4 ENERGY PORT

De Eemsdelta maakt deel uit van de door het rijk aangewezen energieregio van nationaal belang: 'Energyport Noord Nederland'. In de komende 10 tot 20 jaar bouwen we deze status verder uit.

4.4.1 Energieproductie

We zetten we in op vergroting van de rol van het gebied als energieproducent. De Eemsdelta wordt het 'stopcontact' van Nederland. Dat is ook van belang om de positie van Noord Nederland als gasrotonde in internationaal verband te versterken. De grote hoeveelheid energie (ca. 3500 MWe. in 2012) die geleverd wordt door fossiel gestookte centrales en door de grote windparken op land en op zee

is hier samen met het knooppunt van leidingen de manifestatie van. De verwachte groei resulteert in 2030 in een productiecapaciteit van ruim 10.000 MWe. Na realisering van de geplande 380Kv leiding zijn geen extra hoogspanningsleidingen nodig voor de afvoer van de geproduceerde electriciteit. Verder is het van belang dat de geproduceerde stroom ook goed afgevoerd kan worden richting Duitsland. Offshore windparken en de tracébeplanning voor kabels en leidingen door de Waddenzee zijn in de eerste plaats een Rijksbevoegdheid.

Energiecentrales

De tendens is dat grootschalige energieproductie zich steeds meer naar kustlocaties verplaatst. Daar bieden we in de Eemshaven ruimte voor. We kiezen voor duurzame en aardgasgestookte centrales omdat aardgas de schoonste fossiele brandstof is. We sluiten de bouw van nieuwe kolencentrales uit.

Voor een kernenergiecentrale bieden we ook geen ruimte, 'zolang voor de diverse daaraan verbonden problemen (zoals afval en risico's) geen verantwoorde oplossingen zijn gevonden' (citaat POP 2009-2013). Het rijk is wel bevoegd op grond van de kernenergiewet om een locatie voor een kerncentrale aan te wijzen en houdt die mogelijkheid voor de Eemshaven open.

De bestaande en nieuwe energiecentrales zijn goed voor ruim 6500 MWe aan extra opwekking.

We bieden geen ruimte voor nieuwe hoogspanningsverbindingen bovengronds. Bestaande verbindingen willen we maximaal benutten. Die kunnen eventueel opgewaarderd worden. Extra afvoercapaciteit is nodig als er bovenop de ruim 10.000 MWe aan productiecapaciteit in 2030 nog meer energiecentrales en/of windparken worden geplaatst. Dat kan ruimtelijk alleen ondergronds verantwoord worden ingepast of in zee. We spannen ons ervoor in om dat mogelijk te maken.

We beseffen dat meer energiecentrales resulteren in een toename van CO₂ uitstoot. Als biomassa kolen vervangen als brandstof dan is het voordeel daarvan dat er geen CO₂ aan de atmosfeer wordt toegevoegd. Lokaal leidt het echter niet tot minder uitstoot van CO₂. Deze lokale uitstoot moet, net als het gebruik van de elektriciteit, in Europees perspectief worden geplaatst.

De mogelijkheid om lokaal (additionele) CO₂ te emitteren, komt voort uit de CO₂ handel vanuit het Europees Emissiehandelssysteem (ETS). Dit betekent lokaal een toename aan CO₂ die elders weer kan afnemen. Het bouwen van nieuwe efficiënte centrales kan op Europese schaal leiden tot verlaging van CO₂-emissies (zowel absoluut gezien als per kWh), bijvoorbeeld als minder schone en efficiënte centrales worden vervangen.

We hebben als doelstelling om vanaf 2015 de uitstoot van CO₂ met ca. 40% te reduceren voor 2030. Daarvoor werken we een actieprogramma uit en we stimuleren samen met het rijk energiebesparing door de industrie. Verder zetten we in op het afvangen en opslaan van CO₂ onder zee en op maximaal hergebruik van CO₂. Samen met het rijk, het bedrijfsleven en de RUG willen we de innovatiekansen en economische potenties van het nuttig gebruik van CO₂ uitwerken. Voor wat betreft de Eemdelta geldt dat voor de grote emittenten CCS een serieuze technologie kan worden om de emissies te verminderen. Hiervoor zal er in de (nabije) toekomst voldoende stimulans (bijvoorbeeld CO₂ prijs, subsidies, technologie ontwikkeling, maatschappelijke acceptatie) moeten zijn en een aantal succesvolle demonstratieprojecten om hier een impuls aan te geven.

CO₂ die niet nuttig hergebruikt kan worden zal moeten worden opgeslagen. Opslag van CO₂ op land is niet aan de orde zolang het maatschappelijk draagvlak daarvoor ontbreekt. Opslag is primair een rijks verantwoordelijkheid en het beleid daarvoor richt zich vooralsnog op opslag op zee. Mocht dat niet tijdig gerealiseerd kunnen worden dan komt opslag op land ook in beeld. In de structuurvisie voor de ondergrond neemt het rijk nadere beleidsuitspraken op over zowel opslag als zee als op land, waarbij voor opslag op land locaties zo dicht mogelijk bij de bron worden gezocht. Voor gebruik van de ondergrond voor bijvoorbeeld opslag van perslucht en gas in zoutkoepels zijn beleidsuitgangspunten opgenomen in de provinciale “Koersnotitie voor de structuurvisie ondergrond”.

Naast de productie door conventionele centrales gaan we ca. 500 MWe aan additionele energie opwekken met biomassa. Het kan hier gaan om nieuwe biomas-sacentrales of om het vergroten van het aandeel biomassa in een bestaande (kolen) centrale. We zullen de hiermee gepaard gaande extra uitstoot van NOx zoveel mogelijk beperken, passend binnen de mogelijkheden in het kader van het PAS beleid m.b.t. stikstof. Op het punt van de PAS is anticiperend beleid van het RIJK van essentieel belang teneinde voldoende ontwikkelingsmogelijkheden te blijven houden in Nederland c.q. de Eemsdelta. Zelf gaan we een regionaal reductieplan voor stikstof opstellen om verdergaande belasting met stikstof van Natura2000 gebieden te voorkomen.

Windpark
Eemshaven

Windenergie

Met het rijk hebben we afspraken gemaakt over de ontwikkeling van windenergieparken op land. We concentreren windparken in de Eemshaven en op en nabij het bedrijventerrein van Oosterhorn. Daar realiseren we in totaal 750 MWe aan vermogen voor 2020 (inclusief wat geplaatst wordt aan vermogen langs de N33 in de Veenkoloniën). De locatie daarvan is indicatief op de Maatregelenkaart aangegeven. Met de keuze voor concentratie behouden we de landschappelijke kwaliteiten van de grootschalige open kustpolders. Deze behouden daarmee ook hun woonkwaliteit en hun potentie voor andere functies zoals toerisme en recreatie. Als gevolg van de landelijke ambitie om 6000 MWe aan windvermogen op land te realiseren hebben we een opgave om 100 MWe extra te realiseren. Onze voorkeur is die 100 MWe aansluitend op de genoemde bestaande locaties te realiseren. Die worden daarmee uitgebreid (zie de kaart 'windenergiegebieden Oosterhorn en Eemshaven'). Afgestemd op de ruimtelijke ontwikkelingen en context aldaar werken we de exacte locaties nader uit met de betrokken gemeenten.

Voor een verdere uitbouw van windenergie-activiteiten richten we het vizier primair op de Noordzee. Hier zien we mogelijkheden om grootschalig offshore windenergie op te wekken. De omvang zal vooral afhangen van het investeringsklimaat en de rentabiliteit van de windparken. We streven naar uitbreiding van het energienetwerk op zee en willen bevorderen dat de leidingen van en naar de offshore windparken gebundeld aanleggen. Daarvoor is aanleg van een 'stopcontact' op de Noordzee een goed initiatief. Aanleg daarvan kan een belangrijke impuls geven aan de ontwikkeling van offshore wind. Vanwege het beperkte vaarverkeer zijn de gebieden boven de Wadden geschikt voor de ruimtelijke inpassing van de benodigde infrastructuur. Feitelijke realisering van kabeltrace's in de Waddenzee

Offshore windpark
Siemens Lillgrund

zal geen eenvoudige opgave zijn. Dit vanwege het gebrek aan ruimte op zee in verband met de vele andere ruimteclaims daar en de milieueffecten van de diverse ruimteclaims.

De Eemshaven is gezien de ligging t.o.v. het Nederlandse en Duitse continentale plat bij uitstek geschikt om als uitvalsbasis voor de ontwikkeling van offshore wind te fungeren. Dat betreft vooral de assemblage van de windmolens en het onderhoud van de windparken. Dat kan veel werkgelegenheid en economische groei opleveren. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken is reeds een aantal kades in de Eemshaven verzwaren en gaan we dat verder faciliteren. Verder bieden we ruimte voor de vestiging van offshore windbedrijvigheid, een heliport en een testlocatie voor windmolens. Tevens is het centrum voor innovatief vakmanschap (CIV) opgericht in Delfzijl, een MBO opleiding voor off shore wind. Dat biedt werkzoekenden een kans op werk in de eigen regio.

Groen gas

We beschouwen groen gas als een belangrijke sleuteltechnologie in de verduurzaming van de energieopwekking in de Eemsdelta. Groen gas biedt bij uitstek de mogelijkheid om een overgang te maken naar een duurzame vorm van gasgebruik die inpasbaar is in het huidige systeem. De bestaande infrastructuur (het aardgasnetwerk) en de kennispositie van (Noord-)Nederland vormen daarvoor de basis. Wij bieden de ruimte om de productie van groen gas in de regio in de komende 20 jaar flink op te voeren. Tot een capaciteit ter grootte van circa 120 MWe.

De opwekking van groen gas kan voor een groot deel decentraal gebeuren. Dat betekent dat er verspreid over de regio meer vergisters van diverse schaalgroottes worden opgericht. Ze vallen onder te brengen in drie categorieën¹⁾. Deze worden toegelicht in het volgend tekstvak.

¹⁾ De categorie-indeling is gebaseerd op onderzoek naar biomassa vergisting-installaties in het landschap i.o.v. provincie Groningen (2011).

Categorie 1: Minivergister geïntegreerd in agrarische bedrijf
Bij deze vergisters gaat het om vormen van mestvergisting die in de toekomst mogelijk in nieuwe stalconcepten bij agrarische bedrijven kunnen worden geïntegreerd.

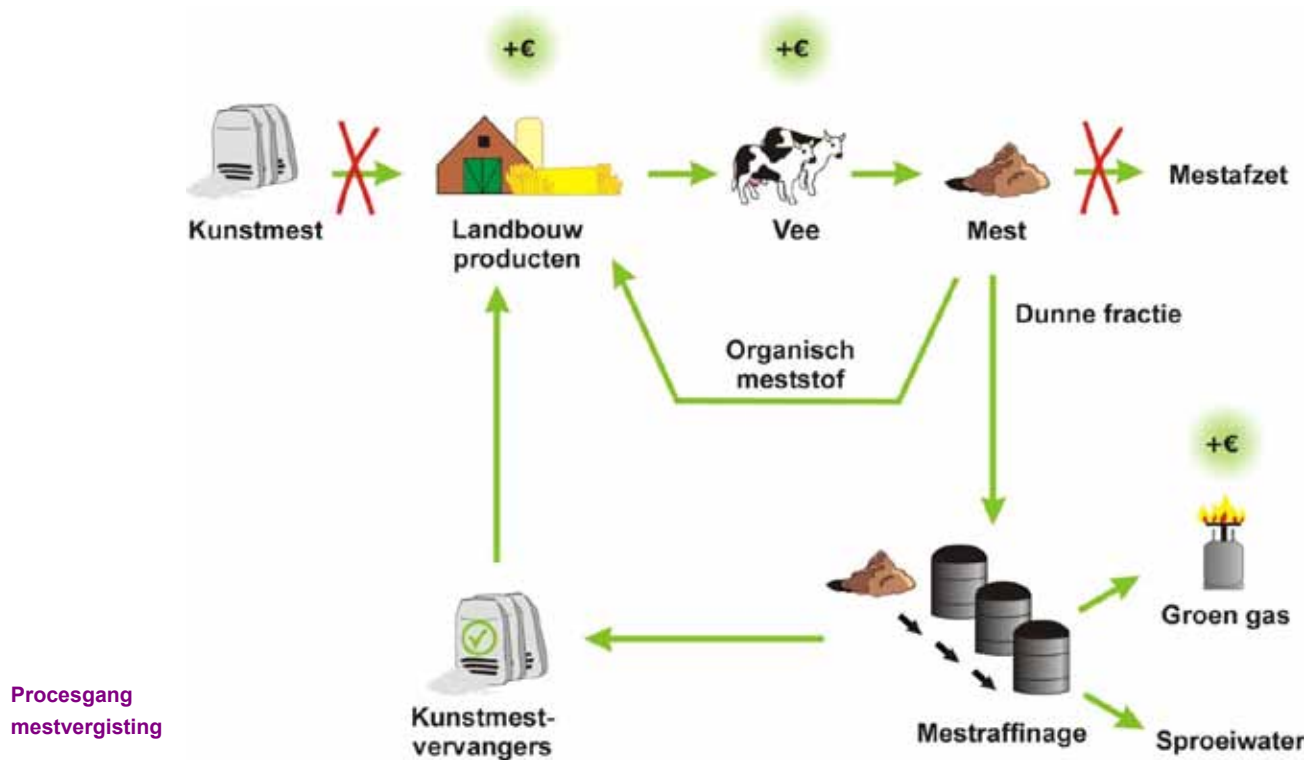
Categorie 2: In agrarisch bouwblok geïntegreerde vergister.
Momenteel de meest gangbare vorm, toegepast bij agrarische bedrijven. De categorie 2 vergister kan tussen de 20 en 100 kWe opwekken en heeft een ruimtebeslag tussen de 0,75 en 2 hectare. Het betreft vergisters die gevoed worden met mest- en/of reststoffen van het eigen bedrijf.

Categorie 3: Agro-industriële vergisters
Een grotere versie van categorie 2. De benodigde voeding aan biomassa overstijgt het agrarische bedrijfsniveau. De locatie is daarom ook niet gebonden aan een agrarisch erf. De categorie 3 vergister kan tot 4 MWe aan energie leveren en heeft een ruimtebeslag van circa 3 hectare.

Categorie 4: Industriële vergisters
Grootschalige vergisters met een zeer grote bandbreedte qua verwerkingscapaciteit (tot 10 MWe) en ruimtebeslag (tot 5 ha).

De meer kleinschalige installaties (categorie 1 en 2) zijn landschappelijk in te passen bij bestaande agrarische bedrijven. Gemeenten kunnen beoordelen tot welke omvang ze goed inpasbaar zijn. Daarbij wordt behalve naar het landschap ook gekeken naar de milieueffecten en de effecten voor de leefbaarheid (transportstromen). De installaties van categorie drie hebben een zodanig ruimtebeslag dat we ze alleen toestaan op bedrijventerreinen en op locaties waar ze aangesloten kunnen worden op het 40 bar gasleidingennetwerk. Voor de industriële vergisters bieden we alleen ruimte op de industrieterreinen van de Eemshaven en Oosterhorn.

Om het meeste rendement uit het biogas te kunnen halen zullen zogenaamde groen gas hubs nodig zijn. De hubs maken het mogelijk het biogas kosteneffectief op te waarderen tot aardgaskwaliteit en als groen gas in het aardgasnetwerk te brengen. Het faciliteren van groen gas hubs beschouwen wij als een effectieve optie om de uitbouw van biogasopwekking in de regio te stimuleren. Waar mogelijk en zinvol kunnen deze eventueel gecombineerd worden met de bouw van categorie twee- of drie vergisters.

LNG en ondergrondse gasopslag

Gekoppeld aan groen gas zien wij ook in LNG een sleuteltechnologie voor de grotendeels op gas ingerichte energiehuishouding van Nederland. In een LNG terminal wordt vloeibaar aardgas dat vanuit een schip wordt aangevoerd lokaal opgeslagen. Van daaruit wordt het gas voor binnenlands gebruik ingezet en/of doorgevoerd naar andere landen. Vanwege de verandering in de brandstofmix in Duitsland zou de Eemshaven als locatie voor een LNG terminal op korte termijn weer interessant kunnen zijn voor aanbieders uit de LNG markt.

Groen gas hub

Gecombineerd met groen gas is LNG een goed alternatief om de op aardgas uit eigen regio gestoelde energievoorziening geleidelijk te transformeren naar een duurzamere energiehuishouding met energie uit verschillende regio's. Als zich concrete initiatieven hiervoor aandienen kijken we bij de beoordeling daarvan naar de relatie met de vaargeul. Verder stellen we met het oog op het voorkomen van ongewenste effecten randvoorwaarden (bijvoorbeeld aan de omvang en t.a.v. veilige afvoer).

Voor de kwaliteit van de Waddenzee en reductie van de geluidsbelasting is het van belang dat emissies vanuit de scheepvaart worden teruggedrongen. LNG als brandstof biedt daarvoor kansen. In het kader van de Green Deal LNG Rijn en Wadden wordt ernaar gestreefd om voldoende kritische massa voor LNG infrastructuur (bunker- en tankstations) en –gebruik te creëren. Vanaf 2014 zouden de eerste schepen op LNG in de vaart moeten komen. Als eerste stap zal rederij Doeksen 1 of 2 nieuwe veerboten uitrusten met door LNG aangedreven motoren. Ook AG Ems verwacht in 2014 de eerste veerboot op LNG in de vaart te hebben. In de Eemshaven komt mogelijk een midscale terminal.

De LNG-technologie kan voortbouwen op twee andere kwaliteiten van het Noorden: de (lege) aardgasvelden in de ondergrond en de gasleidingen-infrastructuur. Ook opslag van (groen) gas in de bodem zal in de komende jaren verder vorm krijgen. Daar waar ondergrondse opslag maatschappelijke meerwaarde levert, zijn wij bereid dit te faciliteren, maar niet overal.

Overig

Projecten als geothermie, de inzet van zonne-energie (elektrisch en thermisch) en smart grids zullen hun opmars maken zodra ze rendabeler worden. Wij bieden ruimte aan decentrale opwekking en initiatieven (zoals lokale energiecoöperaties). Dergelijke initiatieven bieden werkgelegenheid en versterken de pattelandseconomie. Uitgangspunt daarbij is dat de initiatieven landschappelijk verantwoord

worden ingepast, bij voorkeur binnen de bestaande ruimtelijke structuur. De huidige netcapaciteit is op dit moment voldoende om de met decentrale initiatieven opgewekte energie te kunnen afvoeren. Met Tennet en Enexis overleggen we over mogelijke oplossingen voor toekomstige knelpunten. Osmose en getijde energie beschouwen we in de periode tot 2030 niet als economisch kansrijk om een substantiële bijdrage te leveren aan een duurzame energievoorziening in de Eemsdelta. Als de ontwikkelingen rendabele toepassing wel eerder mogelijk maken, dan zullen we dat faciliteren.

Energiebesparing

Naast de inzet op vergroening van de energieproductie vinden we inzet op energiebesparing van groot belang om de klimaat- en milieudoelstellingen te realiseren. Op grond van Europees beleid moet het energiegebruik in 2020 met 20% verminderd zijn. Overheden zullen jaarlijks 3% van de oppervlakte van hun gebouwen energiezuiniger moeten maken. Ook van de industrie, de landbouw en de grote verbruikers verwachten we inspanningen op dit gebied. We zullen in overleg met hen verkennen of de ambities op dit gebied vergroot en versneld uitgevoerd kunnen worden. We juichen initiatieven op dit gebied, zoals bijvoorbeeld een vervolg op/voortzetting van het Eemsdelta Green-programma, van harte toe. In het Woon- en Leefbaarheidsplan is opgenomen dat nieuw te bouwen en te verbouwen woningen zoveel mogelijk duurzaam- en klimaatbestendig worden gebouwd. De overheden ondersteunen dit met een actief beleid gericht op de gebouwde omgeving en uitvoering van diverse projecten (SLIM, Helpende Hand, Scholenbouwmeester en Meer met minder).

4.4.2 Transport en het balanceren van energie

De Eemsdelta is uniek als energieregio door de brugfunctie die zij vervult tussen energie uit aardgas en duurzame waterkracht en wind van overzee en in het balanceren van energie (dag en nacht, duurzaam en fossiel). Ook speelt de Eemshaven een rol bij het internationaal 'balanceren'. Daarvoor zijn leidingen naar elders nodig zoals de NoordNed kabel en een goede aansluiting op het Europese supergrid. Daar maken we ons sterk voor.

We gaan investeren in een goede energie infrastructuur en goede afvoermogelijkheden voor elektriciteit.

- We zullen de aanleg van de 380 KV verbinding door Tennet naar Ens ruimtelijk mogelijk maken.
- Mocht er op termijn besloten worden om in het aanvoergebied naar de Eemshaven (Noord-Europa) meer dan 10.000 MWe opwekcapaciteit te realiseren, dan zal nog een nieuwe verbinding nodig zijn. Wij zullen hier alleen toe besluiten onder de strikte voorwaarde dat deze nieuwe verbinding ondergronds aangelegd kan worden. Een nieuwe bovengrondse verbinding in dat gebied beschouwen wij als onwenselijk voor de ruimtelijke kwaliteit van het landschap en de leefbaarheid van de regio.
- Om de op zee te produceren windenergie af te kunnen voeren is ook op zee een goede elektriciteitsinfrastructuur nodig. Met ondermeer een 'ehub' en een goede aansluiting op het toekomstige 'supergrid' op de Noordzee. Het rijk is voornemens om Tennet een rol te geven in de aanleg en het beheer van het net op zee. Dat ondersteunen wij van harte en de ontwikkeling zou snel van de grond moeten komen om de kansen op dit gebied te kunnen benutten.

- Bij het leggen van kabels en leidingen door de Waddenzee en de Eems-Dollard is het van belang de ecologische randvoorwaarden (getijden, zandbewegingen, rustgebieden) als uitgangspunt te betrekken bij de bepaling van de meest gunstige tracé's. Middels een Milieu-Effect Studie is een aantal corridors reeds onderzocht. We streven ernaar dat ecologie en veiligheid de primaire voorwaarden zijn voor de tracékeuze.
- Anticiperend op een toenemende rol van decentrale opwekking gaat infrastructuur-beheerder Tennet het regionale elektriciteitsnetwerk (een verdeelnetwerk dat steeds meer als transportnetwerk wordt gebruikt) aanpassen.

4.5 BEREIKBAARHEID EN INTERNATIONALE POSITIONERING

Kenschets internationale positionering

De concept Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) geeft prioriteit aan de achterland-verbindingen van de zogenaamde main , brain en greenports. Binnen het Noordwest Europese netwerk neemt de Eemsdelta een positie in tussen het Nationaal Stedelijk Netwerk Groningen-Assen en de 'Metropool region Emden-Oldenburg-Bremen'. Die maken deel uit van de nationale ruimtelijke hoofdstructuur van respectievelijk Nederland en Duitsland. De regio ligt nabij de autosnelwegen A7 en A31 en aan de belangrijke scheepvaart-route van West-Europa naar Noord-Europa en de regio's Bremen en Hamburg. Tevens is het een knooppunt in het Europese gasleidingnet en glasvezelnet (aanlanding trans-Atlantische internetkabel uit de VS). Aangezien ICT/internet in combinatie met energie de infrastructurele basis vormt voor de nieuwe economie liggen er kansen voor de Eemsdelta.

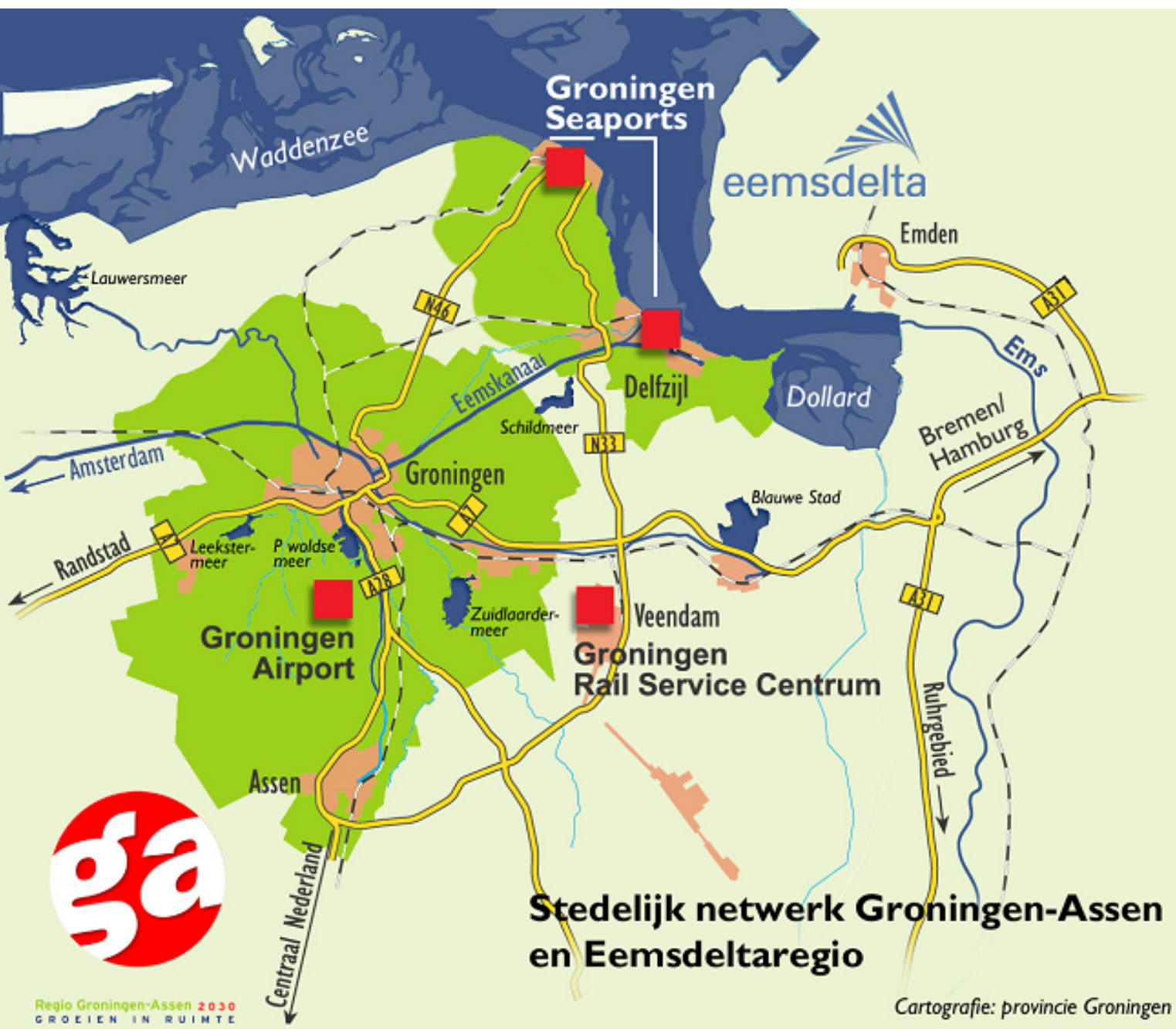
Een goede aantakking op de A7, de A31 en op termijn op de 'küstenautobahn A20' vraagt een steviger positionering van de N33 als verbinding van de Eemsdelta met de A7. Vooral voor het vrachtverkeer is deze route van groot belang. Ondermeer om de verkeersveiligheid te bevorderen is een grotendeels verdubbelde N33 nodig. Dit is voor de Eemsdelta dan ook het project met een hoge prioriteit.

Voor de Eemsdelta als belangrijke nationale economische kernzone is een goede verbinding met de regio Groningen-Assen

en in het bijzonder de stad Groningen noodzakelijk. De belangrijkste wegen die in deze verbinding voorzien zijn de N46 en de N360. De N46 is de provinciale wegverbinding (stroomweg, 100km/uur) tussen Groningen en de Eemshaven. Gezien de ontwikkelingen in de Eemshaven en de regio kan het noodzakelijk zijn om in de toekomst de huidige enkelbaansweg gedeeltelijk te verdubbelen. De fysieke verbinding van de regio met de stad Groningen via de N360 kent nog een aantal verkeersveiligheidsproblemen. Bovendien is er in de spits sprake van drukte ter hoogte van de aansluiting op de ringweg van de stad Groningen. Daarnaast is uiteraard ook de kwaliteit van de bestaande infrastructuur van belang. Het behoud van de spoorlijnen Groningen – Delfzijl en Groningen – Roodeschool zijn hier belangrijk.

De vaarweg Lemmer-Delfzijl wordt in samenwerking met het ministerie van Verkeer en Waterstaat en de provincie Fryslân opgewaardeerd en geschikt gemaakt voor drielaags-containervaart en tweebaks-duwvaart.

Aan de overzijde van de Eems ligt een voor de regio Eemsdelta interessant gebied. De Duitse regio Emden heeft industrie, waarmee op verschillende punten wordt samengewerkt en waarmee uitwisseling van goederen plaatsvindt. De infrastructurele verbinding daarmee loopt rondom de Dollard en het kost in verhouding tot de hemelsbrede afstand veel tijd om van de ene in de andere regio te komen.

We gaan de internationale positionering versterken, de bereikbaarheid van het gebied vergroten en de verbindingen tussen de economische kernzones Groningen-Assen en de Eemsdelta verbeteren. We onderscheiden daarbij:

1. een aantal infrastructurele maatregelen die we willen realiseren tot 2030 en
2. een aantal projecten in ontwikkeling voor de langere termijn, waarbij eerst nader haalbaarheidsonderzoek nodig is om te bepalen of ze uitvoerbaar zijn.

De projecten in ontwikkeling verschillen qua fase, qua kosten en in de mate van prioriteit. Op basis van een nadere uitwerking van de projecten zullen we de haalbaarheid en prioriteit bepalen. Voor sommige van deze projecten is de verkenning van de haalbaarheid al gestart of gaat dat binnenkort gebeuren. De komende jaren zijn onze financiële middelen beperkt. Daarom reserveren we alleen middelen voor projecten waarvoor ook bij andere overheden en partijen draagvlak is en financiële ruimte.

4.5.1. Prioritaire infrastructurele maatregelen voor de periode tot 2030

De verdubbeling van de N33 Midden

We willen aanhaken bij het internationale hoofdnetwerk door het deel van de N33 tussen Zuidbroek en Appingedam te verdubbelen.

Doel: realiseren snelle en veilige verbinding door het gedeelte tussen Zuidbroek en Appingedam te verdubbelen

Termijn: we streven naar zo spoedig mogelijke realisering in de periode 2020-2030.

Eerste vervolgstap: In 2013 een haalbaarheidsonderzoek starten.

Product: sluitende businesscase opstellen.

De verbinding Roodeschool-Eemshaven

Voor de synergie tussen de stad Groningen en de Eemsdelta zijn goede spoorverbindingen (voor personenvervoer) van belang. Er kan op die manier snel en comfortabel gereisd worden voor o.a. woon-werkverkeer, zakelijke contacten en stadsbezoek. De spoorlijn biedt voor de stad en de provincie een aantrekkelijke reisoptie voor vervoer van- en naar het autoloze eiland Borkum.

Doel: nieuwe spoorlijn tussen Roodeschool en de Eemshaven

Termijn: realiseren nieuwe dienstregeling eind 2015.

Eerste vervolgstap: verdere uitwerking planstudie

Product: afgeronde planstudie, op te stellen door de provincie en Prorail.

Aanpak van de N360

We gaan het sober nulplus alternatief verder uitwerken. Dit om de verkeersveiligheid en de leefbaarheid te verbeteren. Daarbij willen we de kwaliteit van de doorstroming minimaal op het huidige niveau (ijkjaar 2011) handhaven.

Doel: verbeteren verkeersveiligheid en leefbaarheid op de N360

Termijn: realisatie van het project voor 2017

Eerste vervolgstap: voorbereiding van de uitvoering in periode 2013-2015

Product: reconstructie/herinrichting van de N360

De vaarweg Lemmer-Delfzijl

Deze vaarweg verbindt Nederland (en daarmee het Rijn en Scheldesysteem) met Noord-Duitsland. In 1998 hebben rijk en regio afgesproken de gehele vaarweg op te waarderen tot CEMT klasse Va. Deze is dan geschikt voor drielaags-containervaart en tweebaks-duwvaart. Het project wordt in meerdere fasen uitgevoerd en we blijven inzetten op spoedige afronding daarvan. Dat betreft de vervanging van 3 bruggen in het Eemskanaal.

Doel: vervanging van 3 bruggen

Termijn: voor 2030

Eerste vervolgstap: verdere uitwerking planstudie

Product: afgeronde planstudie, uit te voeren door de provincie.

4.5.2. Infrastructurele projecten in ontwikkeling

Verdubbeling N33 Noord

Als de groei van de bedrijvigheid in de Eemshaven op langere termijn leidt tot aantoonbare congestie kan verdubbeling in beeld komen. Daar moet dan een rendabele businesscase aan ten grondslag liggen.

Veerboot
Eemshaven - Borkum

De zeesluis in Delfzijl

De vernieuwing van de zeesluis in Delfzijl is daarvoor een belangrijke maatregel als schakel van de vaarweg naar de Eems. De huidige zeesluis voldoet niet aan de ontwerpuitsgangspunten voor een klassen Va-vaarweg. Dit maken we planologisch mogelijk in combinatie met een ruimtelijke reservering voor een nieuwe spuilocatie.

Doel: vernieuwen van de zeesluis

Termijn: mogelijk kan uitvoering voor 2030 plaats vinden als het gecombineerd kan worden met uitvoering van het plan Marconi en/of maatregelen voor de kustverdediging.

Eerste vervolgstap: de provincie Groningen gaat samen met de gemeente Delfzijl bij het rijk verkennen of uitvoering voor 2030 realiseerbaar is

Product: sluitende businesscase, op te stellen door het rijk

De veerverbinding Delfzijl-Emden

Door te voorzien in een reguliere veerverbinding tussen Delfzijl en Emden denken wij het reizen tussen de Eemsdelta en Ostfriesland voor toeristisch recreatief verkeer en voor zakelijk autoverkeer aantrekkelijker te maken. Wij verwachten dat de komst van de veerterminal tevens bij zal dragen aan het gewenste beeld van Delfzijl als levendige havenstad.

Doel: realiseren van een veerverbinding tussen Delfzijl en Emden

Termijn: we streven naar uitvoering voor 2020

Eerste vervolgstap: de gemeente Delfzijl zal samen met het bedrijfsleven en Duitsland verkennen of hiervoor een sluitende businesscase ontwikkeld kan worden.

Product: sluitende businesscase, op te stellen door de gemeente Delfzijl

Verdubbeling van de Eemshavenweg (N46)

Gezien de ontwikkelingen in de regio en de Eemshaven kan het nodig zijn om op termijn de N46 gedeeltelijk te verdubbelen.

Doel: gedeeltelijke verdubbeling van de Eemshavenweg

Termijn: we streven naar afronding van het haalbaarheidsonderzoek voor 2020

Eerste vervolgstap: monitoren van de verkeersintensiteit door de provincie periode 2012-2016. Afhankelijk van de uitkomsten van de monitoring zal de provincie een haalbaarheidsonderzoek uitvoeren.

Product: een afgerond haalbaarheidsonderzoek, op te stellen door de provincie.

Agrologistiek

Schaalvergroting in de landbouw en de toename van de verkeersintensiteit, gekoppeld aan een ongewenste menging van verkeersgebruikers (toeristisch, auto-, en vrachtverkeer) heeft in een aantal situaties geleid tot knelpunten in de infrastructuur. We willen de overlast van het landbouwverkeer op het wegennet zoveel mogelijk beperken en de knelpunten in de infrastructuur op te lossen. Dat kan bijvoorbeeld door het aanleggen van passeerstroken en het aanpassen van bruggen.

Doel: beperking overlast landbouwverkeer op het wegennet

Termijn: vervolgaanpak voor 2015 bepalen.

Eerste vervolgstap: we bepalen mogelijke maatregelen op basis van de uitkomsten van het proefproject in de gemeente De Marne en de binnen het regioteam Hoogeland geïnitieerde pilot agrologistiek.

Product: een haalbaar maatregelenpakket, op te stellen door de provincie en/of de gemeenten.

Aanpak van de N363

De provinciale weg N363 is gelegen tussen de gemeenten Winsum, Eemsmond en Delfzijl. Zij doorkruist binnen de gemeente Eemsmond een aantal dorpen. Het doorgaand verkeer richting de Eemshaven en het agrarisch gerelateerde verkeer op deze traverse geeft met name in de dorpen Uithuizen, Uithuizermeeden en Roodeschool overlast voor aanwonenden. Het leidt ook tot verslechtering van de verkeersveiligheid en een aantasting van de leefomgeving.

Doel: verbetering van de leefbaarheid en de verkeersveiligheid

Termijn: mogelijke vervolgaanpak voor 2015 bepalen.

Eerste vervolgstap: de provincie gaat samen met de gemeente Eemsmond in 2013 starten met het opstellen van een plan van aanpak voor de N363 waarin haalbaarheid, noodzaak en eventuele verbeteringsmaatregelen worden onderzocht.

Product: een plan van aanpak voor de N363

Aansluiting Delfzijl met spoorverbinding Groningen – Nieuweschant

Voor de veiligheid en de leefbaarheid van elf kernen (onder andere Winschoten, Hoogezand-Sappemeer, Groningen, Appingedam en Delfzijl) is het goed om het spoor vanaf Oosterhorn een andere route te laten volgen. De verkeersdruk op dit spoor is nu nog beperkt maar zal gaan toenemen. De verwachting is echter dat in 2030 ca. 21% van het goederenvervoer het transport van gevaarlijke stoffen voor het chemiepark Oosterhorn betreft. Knelpunt daarbij is dat de treinen die de gevaarlijke stoffen vervoeren tussen de reizigerstreinen door rijden en dat kan problemen opleveren voor de dienstregeling. Tevens leidt dit tot een extra geluidsbelasting van 3-7 dB(A). Ook vanwege de landelijke ambities om het vervoer via de weg steeds meer via spoor en water te laten verlopen kan het tracé steeds drukker worden.

Doel: verbetering van de externe veiligheid en leefbaarheid

Termijn: vervolgaanpak voor 2025 bepalen

Eerste vervolgstap: de gemeente Delfzijl neemt het initiatief voor het uitvoeren van een onderzoek naar de noodzaak en de haalbaarheid

Product: een haalbaarheidsonderzoek

Eemshavenweg

4.6 KLIMAATADAPTATIE

4.6.1 Kustverdediging

Om veiligheid te bieden tegen overstromingen is de huidige kustverdediging robuust vormgegeven. Die bestaat uit een zeewering, deels nog aanwezige slaperdijken en hoog in het landschap gelegen boezemwatersystemen die via gemalen of onder vrij verval het water afvoeren naar de zee. Het klimaat verandert en de bodem daalt. We moeten daarom maatregelen nemen om ook in de toekomst veilig te blijven. In deze paragraaf worden per onderdeel van de kustverdediging de voorgestelde aanpak en bijbehorende maatregelen beschreven. Voor welke oplossing we ook kiezen, voorop staat dat de veiligheid van het land en de functies achter de primaire kering gewaarborgd moet zijn.

De Waddenzee

De Waddenzee en de Waddeneilanden vormen feitelijk onze eerste voorkust verdedigingszone. We gaan er van uit dat het waddensysteem, inclusief de eilanden, in de komende decennia mee zal groeien met de geleidelijke stijging van de zeespiegel. Dit, dankzij de natuurlijke sedimentatie en erosieprocessen in de Waddenzee.

Onduidelijk is wat er met Rottumerplaat gaat gebeuren. Het zou kunnen groeien tot een volwaardig eiland met alle kenmerkende natuurlijke eilandmilieus. Dan komt de Groningse kust in de luwte ervan te liggen. Maar als zandsuppleties nodig zijn voor het opvangen van de zeespiegelstijging kan dat juist ten koste gaan van de groei van Rottumerplaat. Het eiland kan dan wel een hot spot worden voor kennisontwikkeling over het gedrag van zandtransport in de buitendelta's en over het natuurlijke ophoogvermogen van een eiland. Kennis die van groot belang zou kunnen zijn als de zeespiegelstijging in de toekomst sneller mocht gaan verlopen. Ten zuiden van Rottumeroog en Rottumerplaat ligt een zogenaamd 'referentiegebied' waar menselijke beïnvloeding zoveel mogelijk geweerd wordt.

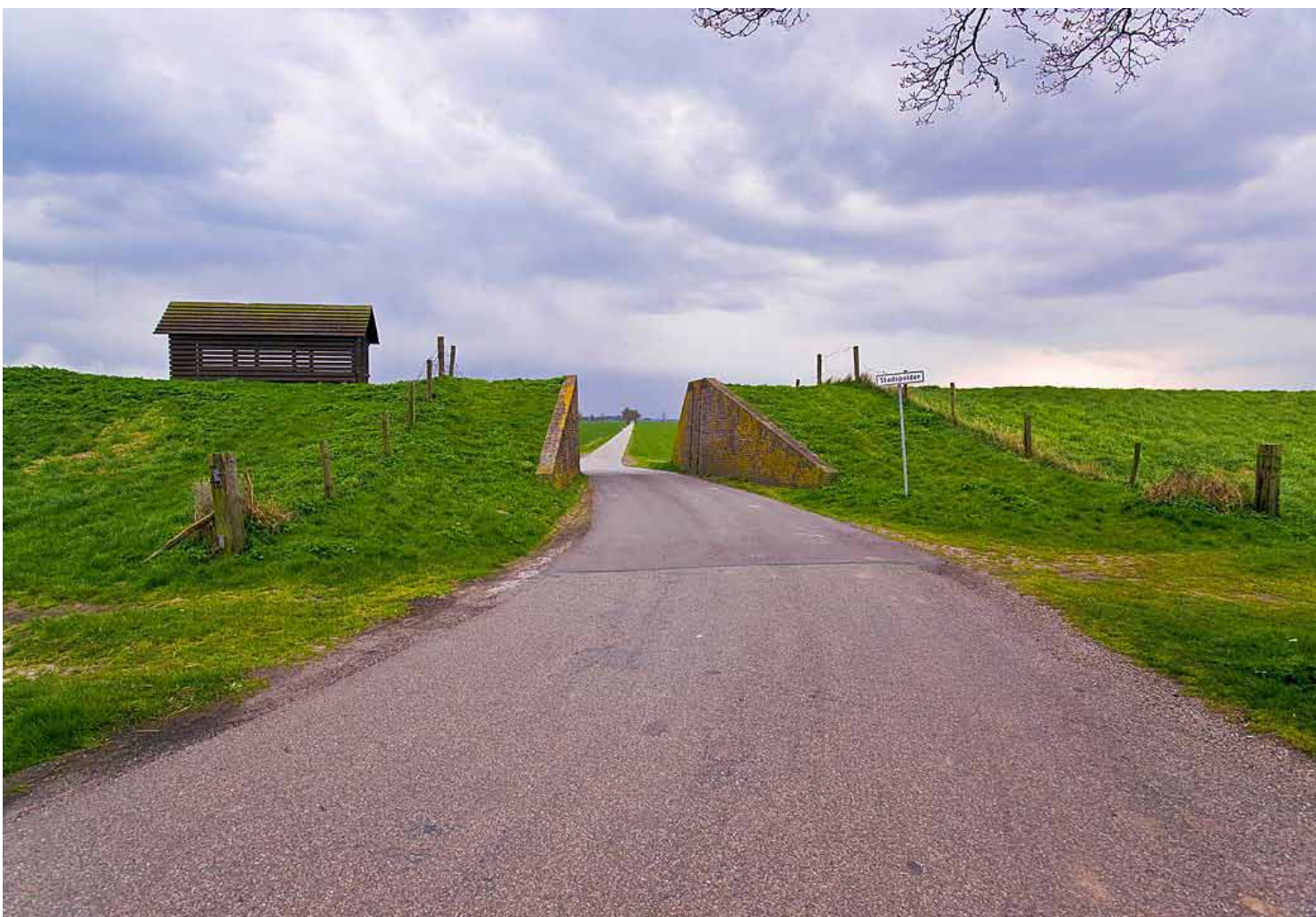
De Waddenkust

Voor de korte termijn is gebleken dat er niet zoveel ingrepen nodig zijn. De waterschappen en de gemeenten geven via hun lopende activiteiten al grotendeels invulling aan het klimaatbestendiger maken van de regio. Dat doen ze door het op orde brengen van de zeedijken, het realiseren van waterberging en het moderniseren van het stedelijk waterbeheer.

Voor de langere termijn zijn wel ingrijpende maatregelen nodig. De omvang daarvan is mede afhankelijk van de snelheid waarmee de klimaatverandering in combinatie met de voortgaande bodemdaling zich zal voordoen. We zijn uitgegaan van de meest pessimistische scenario's van het KNMI en de Deltacommissie omdat die aangeven wat we moeten doen om op langere termijn geen spijt te krijgen. Vanaf 2020 moeten we in het kader van het Deltaprogramma en het Hoogwaterbeschermingsprogramma kiezen tussen meerdere opties. Er zijn zowel landinwaartse en zeewaartse opties. En dan zijn er traditionele- en meer innovatieve varianten.

Scenario's klimaatverandering KNMI

Code	Naam	Toelichting
G	Gematigd	1°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 geen verandering in luchtstromingspatronen West-Europa
G+	Gematigd+	1°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 zomers warmer en droger door meer oostenwind winters zachter en natter door meer westenwind
W	Warm	2°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 geen verandering in luchtstromingspatronen West-Europa
W+	Warm +	2°C temperatuurstijging op aarde in 2050 t.o.v. 1990 zomers warmer en droger door meer oostenwind winters zachter en natter door meer westenwind

Dijkcoupure met
schotbalkhuisje

Te denken valt aan het verbreden en verhogen van de huidige zeeweringen, de aanleg en versterking van slaperdijken of een verbrede multifunctionele kustverdediging. Daarbij wordt dan achter de oorspronkelijke zeedijk een tweede dijk aangelegd. Een integrale voorkustverdediging op basis van kwelders en biobouwers e.d. is ook een mogelijkheid. Ook combinaties van deze opties zijn mogelijk.

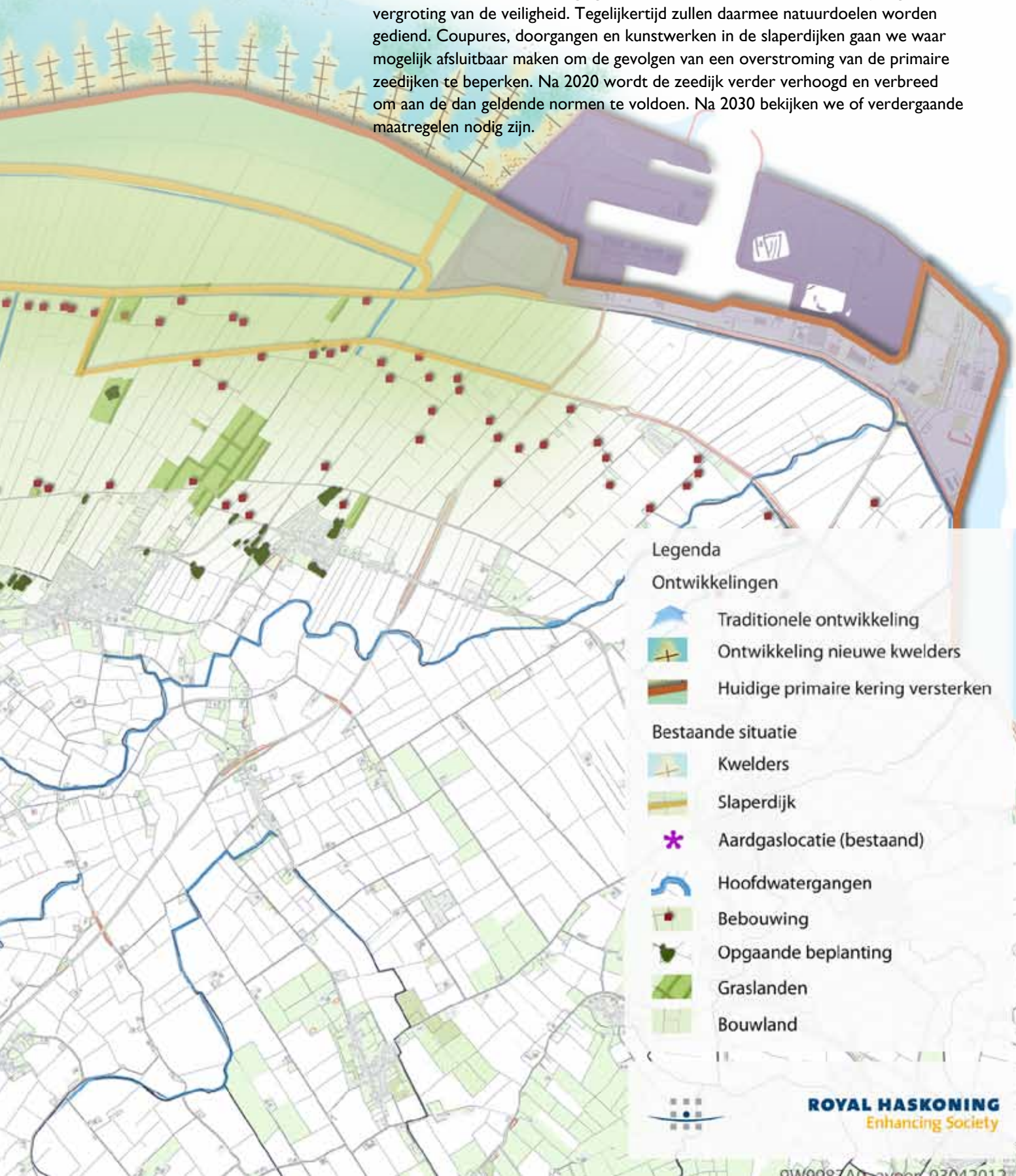
Tot 2020 gaan we de kosten en baten van deze traditionele en meer innovatieve opties bepalen. We nemen binnendijs en buitendijs ruimtelijke reserveringen op. Dit, in de vorm van zoekgebieden voor verbrede kustverdediging en slaperdijken. Daarnaast voeren we 'no-regret' maatregelen uit, zoals het versterken van de dijken, het afsluitbaar maken van slaperdijken (voor zover haalbaar) en het realiseren van vooroevers zoals hieronder voor de onderscheiden kustzones is aangegeven. De ruimtelijke reserveringen zijn er op gericht om daarmee strijdig ruimtegebruik te voorkomen. De landbouwkundige bedrijfsontwikkeling en het agrarisch gebruik van de grond wordt daardoor niet belemmerd. Als er een nieuwe slaperdijk aangelegd moet worden dan streven we ernaar dat die zo glooiend wordt aangelegd dat bepaalde vormen van landbouwkundige exploitatie mogelijk blijven, zoals beweiding.

De kustzone westelijk van de Eemshaven

Aan de noordelijke Waddenkust ten westen van de Eemshaven kan de huidige kustverdediging van groene zeedijken in combinatie met de slaperdijken grotendeels worden gehandhaafd. De slaperdijken zijn veelal hoog en stabiel genoeg om de gevolgen van een overstroming te kunnen beperken. Van een klein gedeelte (800 m) van de zeedijk voldoet de buitenbekleding niet. De stabiliteit van de bekleding voldoet over het grootste deel van dit dijktraject net aan de normen.

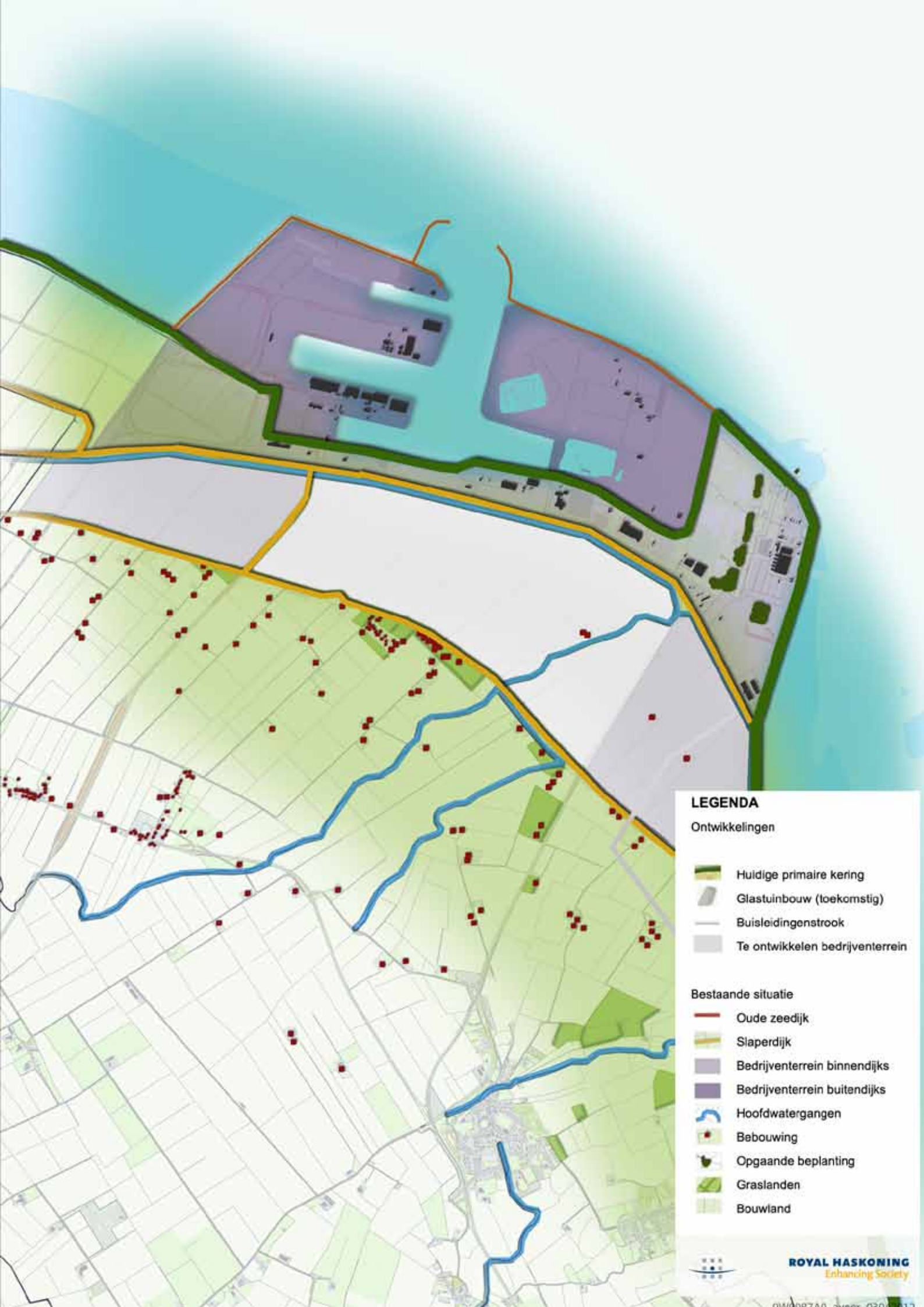

We gaan als eerste stap (tot 2020) de primaire kering verbeteren zodat die weer voldoet aan de toetsingsnormen. We gaan verder het fundament van de zeedijk versterken door voorlandversterking met kwelders en biobouwers. Daardoor wordt de stabiliteit van de dijk versterkt. In zijn totaliteit ontstaat er zo een brede multifunctionele kustverdedigingszone. Het herstel van kwelders zal bijdragen aan vergroting van de veiligheid. Tegelijkertijd zullen daarmee natuurdoelen worden gediend. Coupures, doorgangen en kunstwerken in de slaperdijken gaan we waar mogelijk afsluitbaar maken om de gevolgen van een overstroming van de primaire zeedijken te beperken. Na 2020 wordt de zeedijk verder verhoogd en verbreed om aan de dan geldende normen te voldoen. Na 2030 bekijken we of verdergaande maatregelen nodig zijn.

De Eemshaven

Door de zeespiegelstijging zal het buitendijkse gebied in 2050 eens per 10 tot 40 jaar onder water komen te staan. Dat is 5 keer zo vaak als in de huidige situatie. Om de buitendijkse terreinen droog te houden kiezen wij voor gefaseerde terreinophoging, gebruik van mobiele kades en/of overstromings-bestendige bedrijfsvoering. Dergelijke maatregelen zijn goed in de levenscyclus van bedrijven in te passen. Binnendijks is tussen 2020 en 2030 verhoging van de primaire en secundaire zeekeeringen met circa 80 cm nodig, maar dat lijkt gezien de situatie ter plekke onmogelijk. In het kader van het Deltaprogramma zoeken we naar een effectieve oplossing op maat die garant staat voor een goede kustveiligheid en het bedrijfsmatig gebruik van de grond niet belemmert.

LEGENDA

Ontwikkelingen

- Huidige primaire kering
- Glastuinbouw (toekomstig)
- Buisleidingenstrook
- Te ontwikkelen bedrijventerrein

Bestaande situatie

- Oude zeedijk
- Slaperdijk
- Bedrijventerrein binnendijks
- Bedrijventerrein buitendijks
- Hoofdwatgangen
- Bebouwing
- Opgaande beplanting
- Graslanden
- Bouwland

Gebied tussen de havens

In het gebied tussen de havens ontbreken slaperdijken waardoor de gevolgen van een dijkdoorbraak relatief groot zullen zijn. De zeedijk ligt vrij onbeschut, zodat golfwerking, ook al is die niet frontaal bij noordelijke winden, hier sterk kan doorwerken. De bodemdaling is hier relatief groot. De zeedijk voldoet op veel plaatsen niet aan de normen voor het buitentalud en voor de macrostabiliteit aan de binnenzijde. We willen zo flexibel mogelijk inspelen op de feitelijk optredende relatieve zeespiegelrijzing en de klimaatverandering. Tevens willen we de risico's van een evt. overstroming zoveel mogelijk beperken. Daarom moeten we de kustverdediging aanpakken. We moeten een keuze uit de genoemde opties in de paragraaf over de Waddenkust voor 2020 gemaakt hebben. Dat gaan we samen met het rijk doen in het kader van het Deltaprogramma en het Hoogwater-beschermingsprogramma. We betrekken daarbij ook de mogelijkheden voor verbetering van het estuarium (afstemming met IMP traject). Daarvoor formuleren we daarvoor haalbare doelstellingen.

Tot 2020 realiseren we een vooroever in de vorm van kwelders bij de huidige zeedijk. Daarvoor gebruiken we baggerslib dat vrijkomt bij het onderhoud van de vaargeulen. De omvang daarvan kiezen we zo dat de Bocht van Watum als geul behouden kan blijven. Verder versterken we de huidige zeedijk en bepalen we het tracé van een evt. slaperdijk die dan na 2020 moet worden aangelegd.

Na 2030 wordt, afhankelijk van de gemaakte keuze na 2020, de traditionele variant of de verbrede variant van kustverdediging uitgevoerd. Daarbij behoren zowel landinwaartse- als zeewaartse oplossingen nog tot de mogelijkheden.

Legenda

Ontwikkelingen

- Vismigratie / zout-zoet overgang
- Vooroever
- Huidige primaire kering overslagbestendig
- Aanleg 2e kering (slaperfunctie) tracé nader te bepalen

Bestaande situatie

- Bedrijventerrein binnendijs
- Bedrijventerrein buitendijs
- Gasstation
- N33
- Slaperdijk
- Hoofdwatergangen
- Bebouwing
- Terp(dorp)
- Opgaande beplanting
- Graslanden
- Bouwland

Delfzijl

Er ligt een aanzienlijke uitdaging in het oppakken van de kustverdediging in samenhang met andere opgaven ter hoogte van Delfzijl. We zorgen ervoor dat verbeteringen in de kustverdediging tevens bijdragen aan versterking van het maritieme karakter van Delfzijl. Tevens zullen we de (ruimtelijke) mogelijkheden die de demografische opgave biedt hierbij optimaal benutten. Krimp is in dit geval voor Delfzijl letterlijk een kans. Dit, wanneer we in de transformatieopgave ruimte vinden om waterveiligheid en versterking van het maritieme karakter hand in hand te laten gaan. Dat geldt ook voor het boezembeheer: door ruimte te reserveren voor andere locaties van gemalen en de verbindingen daar naartoe en om barrièrewerking bij spuien en malen te verminderen. De zeesluis is niet lang genoeg om tweebaks-duwvaart mogelijk te maken. Daarom streven we naar een nieuwe zeesluis. Dat betekent tevens dat de recreatiesluis verplaatst wordt naar de plek van de huidige spuisluis en dat het waterspuipunt naar Oterdum verplaatst gaat worden, rond 2030 of zoveel eerder als haalbaar is.

Ter hoogte van Delfzijl-Noord voeren we de primaire kering zoveel mogelijk uit in de vorm van een toegankelijke dijk. Bovenop de dijk is volop ruimte om te wandelen of te fietsen en te genieten van het uitzicht over de Eems aan de ene kant en het wierden landschap aan de andere zijde. Tegen de dijk komen flauwe taluds, zodat het aantrekkelijk is naar de top van de dijk te wandelen en aan de andere kant af te dalen.

Ter hoogte van het centrum en de havens zien wij een belangrijke functie weggelegd voor de scherm-dijk. Door de scherm-dijk te versterken en nieuwe kwelders te ontwikkelen kan de scherm-dijk gaan functioneren als een volwaardige 'golfbreker'. De huidige dijken en damwanden zouden daardoor mogelijk tot 2050 niet verder verhoogd hoeven worden. De effecten hiervan op de hydrologie en morfologie van het estuarium en de natuurwaarden onderzoeken we. Op basis van de uitkomsten beslissen we samen met het rijk of de scherm-dijk wordt gerealiseerd in de vorm zoals hier beschreven of dat voor een traditionele verhoging wordt gekozen.

LEGENDA

Ontwikkelingen

- Huidige primaire kering
- Scherm-dijk verhogen
- Vorming nieuwe kwelders
- Nieuwe gemalen of spuilocaties (zoeklocatie)
- Strandje (zoekgebied)
- Nieuwe waterafvoerverbinding

Bestaande situatie

- Gemalen of spuilocaties
- Industrie
- Hoofdwatgangen
- Bebouwing
- Graslanden
- Bouwland

Na 2020 beoordelen we of de schermdijk zinvol opgewaardeerd kan worden tot primaire kering of dat we moeten kiezen voor verbreding/verhoging van de huidige zeedijk langs het chemiepark. Na 2040 beoordelen we of aanvullend hierop een stormvloedkering nodig is die de schermdijk verbindt met de pier van Oterdum.

Voor de korte termijn nemen we voor 2015 ruimtelijke reserveringen op in het bestemmingsplan van de gemeente Delfzijl. Dit, ten behoeve van aanpassing van de schermdijk, de zeedijk, de zeesluis en extra spui- en gemaalcapaciteit.

De Dollard kust

De bodemdaling is hier beperkt en er zijn slaperdijken aanwezig, zij het minder goed ontwikkeld dan langs de kust ten westen van de Eemshaven. De getijwerking is langs dit traject het grootst. De buitenbekleding van de huidige zeedijk voldoet op enkele plaatsen niet aan de normen en zal na 2020 verhoogd moeten worden om dit wel te doen. En er zijn een aantal zwakke plekken in de dijk, zoals in de Johannes Kerkhovenvolder. Langs de Dollard kust gaan we ervoor zorgen dat tot 2020 de slaperdijken niet verder achteruit gaan in kwaliteit. In de periode na 2020 voeren we de keuzes uit zoals die voor dit gebied in het kader van het Deltaprogramma gemaakt gaan worden. Voor 2015 nemen we ruimtelijke reserveringen in plannen van de provincie en de gemeenten op voor behoud en versterking van bestaande slaperdijken

4.6.2. Binnendijks waterbeheer

Water vasthouden, bergen en afvoeren

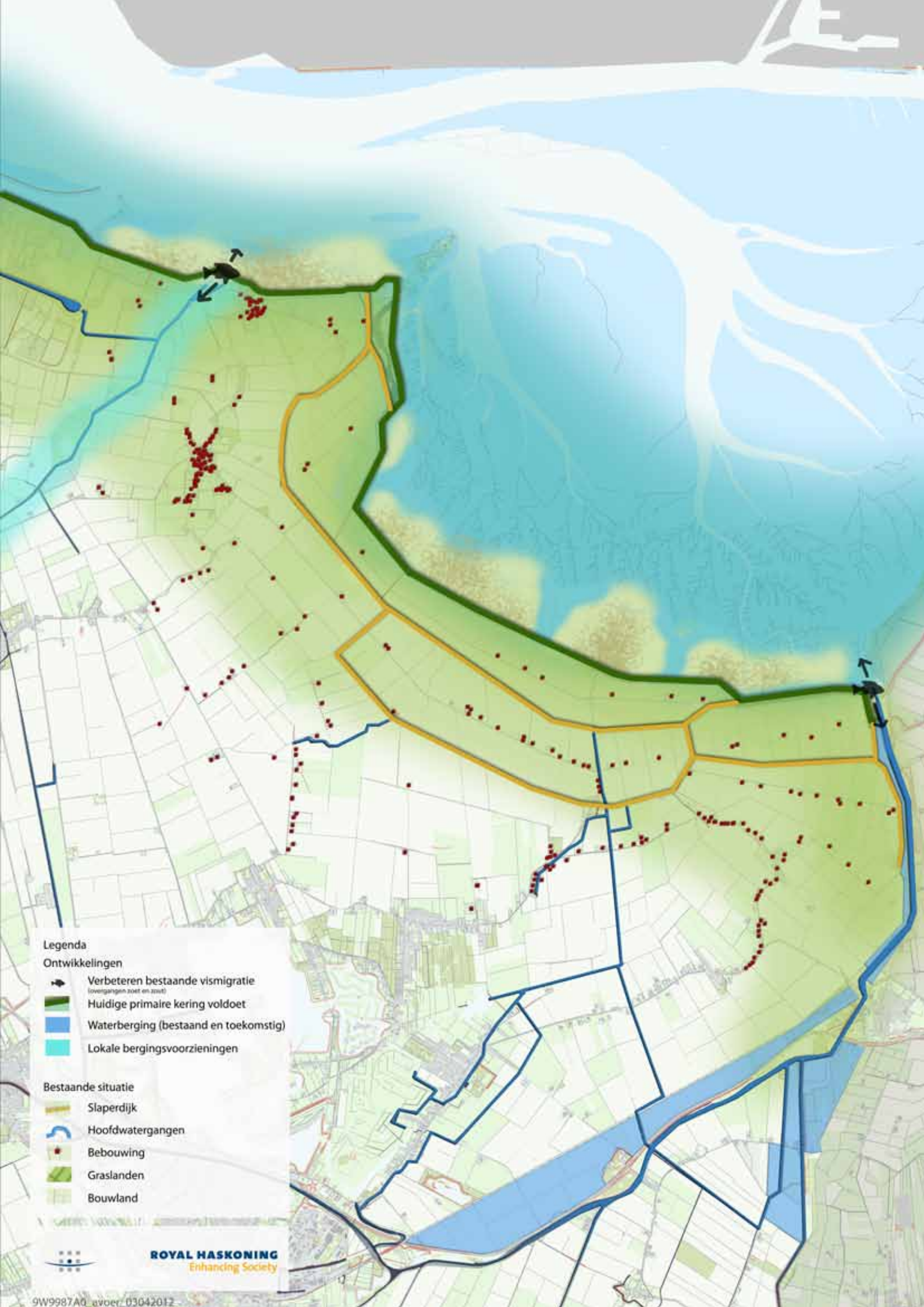
De gemiddelde neerslag in de winter zal in 2050 met 4-14% zijn toegenomen ten opzichte van de periode 1976 t/m 2005. Daardoor zal meer water op de boezemsystemen van de waterschappen worden geloosd. De mogelijkheden om overtollig boezemwater via spuisluizen op het buitenwater te lozen nemen tegelijkertijd af door de zeespiegelstijging en de bodemdaling. Langs bepaalde boezemtrajecten zal o.a. door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen een hogere veiligheid vereist zijn.

De meest voor de hand liggende maatregelen voor een verbeterd binnendijks waterbeheer zijn de volgende:

- een verhoging van de boezemkaden
- het inrichten van waterbergingsgebieden
- het vergroten van spui- en lozingscapaciteit

In het project Droge Voeten 2050 wordt momenteel onderzocht welke maatregelen noodzakelijk zijn om tot 2050 voldoende veiligheid tegen wateroverlast te kunnen bieden. De resultaten zijn in 2014 beschikbaar.

In polders zullen door de toenemende neerslag in de winter de watergangen steeds vaker buiten hun oevers treden. Dit is op te lossen met sterkere poldergemalen en ruimere watergangen. Door sterkere poldergemalen neemt de piekbelasting op de boezemsystemen toe. Afhankelijk van de situatie kan het zinvol zijn om de pompcapaciteit niet te vergroten en zo in extreem natte situaties meer water in de polders vast te houden in plaats van op de boezem te lozen.

De zwaardere zomerse piekbuien zullen in bebouwd gebied steeds vaker wateroverlast op straat en in kelders veroorzaken. Dat is deels afvalwater uit riolen. Door het verharde oppervlak af te koppelen kunnen we een deel van dit probleem voorkomen.

Gemeenten zijn al geruime tijd samen met de waterschappen bezig om hier hun waterbeheer beter op af te stemmen. We kiezen ervoor om regenwater zoveel mogelijk op natuurlijke wijze op te vangen en vast te houden in het gebied. Natuurlijke waterlopen, waaronder het 'marensysteem', willen we hierin een belangrijke rol gaan geven door waar mogelijk aan weerszijden natuurvriendelijke oevers aan te leggen. We nemen ruimtelijke reserveringen op in plannen van de gemeenten en het waterschap voor versterking van de boezemkaden.

4.6.3 De zoetwatervoorziening

In de huidige situatie ontstaat in een extreem droge periode van 20 dagen een zoetwatertekort van ongeveer 0,35 miljoen m³. Onderstaande tabel toont hoe het huidige tekort in de Eemdelta in de toekomst kan toenemen. Dit zijn schattingen op basis van de, in het kader van het Deltaprogramma zoetwater, uitgevoerde knelpuntenanalyse voor Noord-Nederland. De werkelijke toename van het zoetwatertekort (in de genoemde klimaatscenario's) zal onder andere afhankelijk zijn van de ontwikkelingen in de regio zelf (grondgebruik en industrie). Maar meer nog zal een tekort ontstaan door de ontwikkeling van de watervraag in het buitenland en ten gevolge van de maatregelen die in het kader van het Deltaprogramma Zoetwater in het hoofdsysteem genomen worden.

KLIMAATSCENARIO	Toename zoetwatertekort over juli en augustus in extreem droog 2050 (in Mm³)		
	KLIMAATVERANDERING	WATERVRAAG INDUSTRIE	TOTAAL
G	0	1-2,5	1-2,5
G+	1,8	1-2,5	2,8-4,3
W	0	1-2,5	1-2,5
W+	3,5	1-2,5	4,5-6

De verwachte toename van het watertekort ten opzichte van de huidige situatie zou dus aanzienlijk kunnen zijn. Er zijn verschillende oplossingen mogelijk.

- We kunnen grondwater meer benutten of zeewater ontzilten. Dat gebeurt nu ook al maar het is kostbaar en niet erg duurzaam. Daarom willen we deze methoden zoveel mogelijk vermijden.
- We kunnen water besparen. Zowel de industrie als de landbouw werken daar al aan methoden om te besparen. Dat zal echter onvoldoende effect sorteren om de sterk toenemende vraag op te vangen, zeker in de extremere klimaatscenario's.
- We kunnen water vasthouden en bergen. Er is globaal nagegaan in hoeverre de regio zelf de verwachte toename van het watertekort zou kunnen dekken door het vasthouden en bergen van water. De extra watervraag van de industrie zou door de aanleg van een landschappelijk en natuurlijk goed ingepast spaarbekken bij de Eemshaven kunnen worden opgevangen. Daarnaast zou naar schatting 1 miljoen m³ water opgeslagen kunnen worden in oevers van waterlopen in de regio, mits de inrichting daarop wordt afgestemd. In het scenario G en W zou dat soelaas kunnen bieden. In het scenario G+ en W+ zou dan nog circa 800- respectievelijk 2.500 hectare berging in open water nodig zijn. Dat is 1 tot 3 keer de oppervlakte van het Oldambtmeer. Wij vinden dat in deze omvang een onaanvaardbare aanslag op de beschikbare ruimte en het landschap van de Eemdelta. Niettemin gaan we de mogelijkheden voor extra waterconservering die er in het gebied wel zijn nader verkennen.
- We kunnen het resterende tekort na de uitvoering van voornoemde oplossingen en de daarmee gepaard gaande schade accepteren.

In het kader van het Deltaprogramma zullen definitieve keuzes worden gemaakt. We houden tot die tijd vast aan aanvoer van IJsselmeerwater en aan het behoud en zorgvuldig gebruik van het zoetwater-aanvoerstelsel om zo goed mogelijk in de zoetwatervraag te blijven voorzien. Met name voor de land- en tuinbouw is dit cruciaal. Omdat water naast de bodem het belangrijkste productiemiddel is en een randvoorwaarde voor duurzame productie. Dat betekent wateraanvoer in tijden van droogte en waterafvoer in tijden van overlast.

In aanvulling daarop denken we voor de industrie en de landbouw aan de volgende opties. Voor 2015 nemen we ruimtelijke reserveringen (zoekgebieden) op in ruimtelijke plannen van de provincie en de gemeenten voor een buisleiding, een spaarbekken en waterconserveringsgebieden

De industrie

De industrie in de Eemshaven en Delfzijl spant zich al volop in om zo zuinig mogelijk om te gaan met proceswater. Daarbij wordt cascadering van waterstromen toegepast. De toenemende vraag voor de Eemshaven bestaat uit industriewater van verschillende kwaliteiten voor o.a. demiwater, proceswater en bluswater. Afhankelijk van de economische ontwikkeling wordt een watervraag verwacht van ca. 5- tot 10 miljoen m³ per jaar (studie North Water, 2009). In de maanden juli en augustus bedraagt de piekvraag naar industriewater ca. 0,5 tot 1,5 miljoen m³. Dit zou geleverd kunnen worden door middel van een centrale 'multi-client' industriewater-voorziening. Maar voorlopig is die financieel nog niet haalbaar. In een studie heeft North Water verschillende bronnen bestudeerd voor de productie van het industriewater. Hierbij is gekeken naar drinkwater, zeewater, grondwater, effluent van rioolwaterzuiverings-installaties (RWZI) en oppervlaktewater.

Uit deze studie is naar voren gekomen dat water afkomstig uit het Eemskanaal hiervoor het best geschikt is. Dit, vanwege de afstand, de leveringszekerheid en de kwaliteit (een laag chloride gehalte). Het water uit het Eemskanaal dient verder de volgende belangen:

- de landbouw
- de natuur
- de scheepvaart
- het tegengaan van zoutindringing (via het Eemskanaal)

Gezien de diverse behoeften aan water uit het Eemskanaal willen we samen met het rijk, in het kader van het Deltaprogramma, een pilot uitvoeren op het gebied van zoetwatervoorziening ten behoeve van de industrie in de Eemshaven. Voor de korte termijn leggen we een industriewater-distributienet aan en brengen we het effluent van de rwzi Uithuizermeeden/Uithuizen naar de Eemshaven (nominaal 2000 m³/dag). Na realisatie van de buizenstraat kan Delfzijl daar mogelijk ook aan worden toegevoegd. Zo dragen we bij aan het sluiten van de waterketen en wordt het effluent van rwzi's in de regio nuttig toegepast.

De landbouw

De hoogwaardige- en intensieve teelten die in de Eemsdelta plaatsvinden gaan gepaard met een grote watervraag. De agrarische sector doet zelf al veel om de benodigde zoetwatervoorziening veilig te stellen en zuinig om te gaan met water. Binnen diverse projecten spelen o.a. de volgende zaken:

- het aanpassen van de drainage
- het innovatief toepassen van (precisie)berekening
- het gebruik van sensortechnologie
- het lokaal opvangen van regenwater

In aanvulling hierop zal de sector gaan werken aan verbeteringen in de bodemstructuur. Daardoor wordt water beter vastgehouden in de bodem en is meer nalevering mogelijk. Daarnaast- en in combinatie hiermee wordt gekeken naar andere zaaiplannen met introductie van meer droogte-resistente en zout-tolerante gewassen.

Zoetwatervoorziening
industrie Eemshaven

4.6.4 Hittestress

Hittestress kan in uitzonderlijk warme omstandigheden optreden bij zowel mensen, bij dieren als bij planten. Het speelt vooral in bebouwd gebied bij oudere en zieke mensen en in de landbouw.

Bebouwd gebied

Menselijke hittestress treedt vooral op in grote steden en is in de Eemsdelta dus een relatief beperkt probleem. De herstructurering van woonwijken in de regio biedt echter kansen voor meer water en vooral meer groen in de openbare ruimte. Dat kan gecombineerd worden met maatregelen tegen wateroverlast. De transformatie van de bestaande woningvoorraad in de regio biedt kansen om woningen en andere gebouwen energiezuiniger en klimaatbestendiger te bouwen. Een fundamentele stimulans van deze aanpak moet echter op rijksniveau plaatsvinden, bijvoorbeeld via het bouwbesluit.

De Landbouw

De landbouwsector is zelf verantwoordelijk voor het vinden van oplossingen voor hittestress. De sector doet onderzoek naar andere teeltmethoden en processen:

- teelttechnieken met een koelend effect
- het telen van minder voor hitte- en droogte gevoelige gewassen
- het verbeteren van de bodemstructuur

Veehouders zullen in de toekomst meer investeren in de koeling van stallen.

5 ■ Op weg naar de uitvoering

5.1 INLEIDING

Met de Ontwikkelingsvisie Eemsdelta beogen we onder andere het aanjagen van gewenste ontwikkelingen die op korte termijn (binnen nu en 5 jaar) kunnen leiden tot zichtbare resultaten. Het is onze ambitie om te komen tot de daadwerkelijke uitvoering van projecten die inspirerend zijn qua inhoud (win-win situaties) en strategie.

Tegelijk weten we dat de context om dingen voor elkaar te krijgen lastiger is dan voorheen. Sinds 2008 heeft de financiële crisis ingrijpende gevolgen voor de investerings- en financieringsmogelijkheden van publieke en private partijen. Geld voor investeringen of voorfinanciering op basis van toekomstige opbrengsten komt niet meer als 'vanzelfsprekend' beschikbaar. Ruimtelijke planning staat niet langer meer in het teken van groei, maar van ontwikkelend beheren: het stapsgewijs, kleinschalig faciliteren en op gang brengen van ontwikkelingen. Daarbij wordt geïnvesteerd in kwaliteitsbehoud en verbetering van bestaande structuren. Zoals bijvoorbeeld in de robuuste structuur van regionale centra en centrumdorpen, in publieke ruimtes/gebouwen en in landschappelijke structuren. Herbestemming en herontwikkeling gaan in deze benadering voor op nieuwbouw.

Deze aanpak van ontwikkelend beheren kan alleen slagen als alle partijen vanuit hun eigen rol, belang en verantwoordelijkheid met elkaar samenwerken. Zij moeten de verbindingen zoeken tussen sectoren, want niemand kan het alleen. De onderlinge afhankelijkheid van bewoners, overheden en maatschappelijke organisaties in een context van krimp is groter dan voorheen.

5.2 DENKEN VAN KLEIN NAAR GROOT

Om tot uitvoering te komen is het belangrijk te beseffen dat in de aanpak van ruimtelijke ontwikkeling een drastische verandering is te zien. Het gaat om het benutten van kansen die zich op korte termijn voordoen. Zo kan er, tegen de achtergrond van een langere termijn visie, stapsgewijs progressie worden geboekt. Met de huidige financiële- en economische onzekerheden zou zoiets vooral leiden tot het regelmatig bijstellen van de plannen en daarmee afleiden van de kern van de zaak: resultaat boeken. Ingrepen die we wel uitvoeren mogen echter ook weer niet te voorzichtig zijn, want dan kan het effect ervan niet worden gemeten. Durf en duidelijkheid blijven nodig om van de eerste ingrepen een succes te maken.

Cruciaal voor ‘ontwikkelen en beheren’ is dat alle middelen en energie die er potentieel nog wel zijn worden opgespoord en vooral gebundeld. Zo kunnen we een maximaal effect bereiken en (maatschappelijk en financieel) rendement behalen. Daarbij gaat het om middelen die vanaf dit moment beschikbaar zijn. Verder is essentieel dat we gaan denken in termen van waardebehoud en waardecreatie. Er zijn omgevingen met kwaliteiten die blijvend zijn en die soms zelfs sterker worden. Plekken met een identiteit, waarvan de waarde niet (of veel minder) onder druk staat. In die zin kan waardebehoud ook bestaan zonder extra waarde te creëren. In andere gevallen is echter wel degelijk waardecreatie noodzakelijk, om daarmee in een groter gebied voor waardebehoud te zorgen. Een voorbeeld hiervan is het concept van de ‘waardewierde’, zoals dat in het kader van het Woon- en Leefbaarheidsplan is ontwikkeld. De ‘waardewierde’ beschrijft de transformatie van een woonwijk. Een deel van de wijk heeft een sociaaleconomisch, ruimtelijk en woontechnisch hogere kwaliteit, dat is de waardewierde.

5.3 PLANJURIDISCHE BORGING: INTERGEMEENTELIJKE STRUCTUURVISIE

Met deze Ontwikkelingsvisie willen we bijdragen aan passende bovengemeentelijke antwoorden op de grootschalige regionale vraagstukken in de Eemdelta. Daarvoor hebben we in hoofdstuk 3 ontwikkelingsrichtingen geschetst voor de komende decennia. Tevens hebben we in hoofdstuk 4 keuzes gemaakt. Om deze keuzes een formele status te kunnen geven is het noodzakelijk ze vast te leggen in een planjuridisch document. In dit geval kan dat het beste in de vorm van een Intergemeentelijke Structuurvisie (IGS). Opstelling daarvan kan op het moment dat de in de visie gemaakte keuzes voldoende concreet zijn om daar zinvol een mer-procedure voor uit te kunnen voeren. Dat is nu nog niet het geval. Met name de keuzes m.b.t. de kustverdediging, emissiereductiedoelstellingen, verbetermaatregelen voor het estuarium en voor sommige infrastructurele projecten worden de komende jaren concreet gemaakt. Die keuzes kunnen dan mogelijk aanleiding geven tot aanpassing van de Ontwikkelingsvisie op deze punten.

We willen ook in de periode dat de Ontwikkelingsvisie nog niet de status van IGS heeft wel dat de Ontwikkelingsvisie doorwerkt in de plannen van andere overheden. Daartoe sluiten de DEAL-gemeenten en de provincie een convenant met afspraken over de doorwerking van de ontwikkelingsvisie in gemeentelijke structuur- en bestemmingsplannen en in het POP.

Daarmee wordt de Ontwikkelingsvisie dan bestuurlijk zelfbindend.

De gemeenten zullen de Ontwikkelingsvisie als uitgangspunt nemen bij het opstellen van nieuwe bestemmings- en structuurplannen. De waterschappen vertalen de visie voorzover van toepassing in hun beheerplannen, in het bijzonder als ruimtelijke ingrepen daartoe aanleiding geven. De provincie Groningen laat de Ontwikkelingsvisie doorwerken in haar Provinciaal Omgevingsplan (POP) en bijbehorende Provinciale Omgevingsverordening.

Met het rijk is afgesproken dat het in de geactualiseerde Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte geïntroduceerde concept 'Energyport' zal worden uitgewerkt. Onze inzet daarvoor is beschreven in paragraaf 4.4. De Ontwikkelingsvisie is tevens een bouwsteen voor de noordelijke ruimtelijk-economische visie.

Om te bepalen of de keuzes en activiteiten die deel uit maken van de Ontwikkelingsvisie in milieutechnische zin uitvoerbaar zijn hebben we een milieuscan uitgevoerd. De conclusie daarvan is dat de meeste activiteiten en maatregelen uitvoerbaar zijn. Echter, voor een aantal activiteiten en de cumulatieve effecten daarvan, kunnen zich significante milieueffecten gaan voordoen. Dat betreft de volgende zaken:

- de activiteiten rond de Eemshaven en Delfzijl (de veerverbinding en de nieuwe elektriciteitscentrales), de bijsmaak van biomassa, de nieuwe biomassa-centrales en de windenergie-winning op land kunnen significant negatieve effecten hebben op de instandhoudingdoelen van de Natura 2000 gebieden van de Waddenzee en de Eems-Dollard).
- de realisatie van infrastructurele projecten en de hierboven genoemde energieprojecten kunnen voor geluid-, licht- en luchtkwaliteit negatief uitpakken.

In de praktijk willen we deze negatieve effecten voorkomen. Daartoe benoemt de Milieuscan voor de uitvoeringsfase diverse kansen en aandachtspunten met betrekking tot deze activiteiten. Ook kunnen mitigerende en compenserende maatregelen ertoe leiden dat activiteiten wel uitgevoerd kunnen worden. Een gebiedsgerichte benadering in het kader van de Omgevingswet en de Natuurbeschermingswet en daarop afgestemde werkwijze lijkt nodig om in het Eemsdeltagebied ook in de toekomst ontwikkelingsruimte te houden. Daarom hebben we ons samen met de gemeenten Eemshaven en Delfzijl aangemeld bij het rijk voor de status van ontwikkelingsgebied in het kader van de crises- en herstelwet. Doel daarvan is met name om milieunormen in ruimtelijke regels in bestemmingsplannen te vertalen om daardoor een duurzame ruimtelijke economische ontwikkeling van de havens mogelijk te maken.

5.4 INVESTERINGSAGENDA EEMSDelta

We gaan de regionale ambities vertalen naar uit te voeren projecten. Dit resulteert in een investeringsagenda voor de korte termijn. Deze bevat 'stevige' projecten die het lokale niveau overstijgen. Zij zullen effect hebben op de aanpak van de in deze visie genoemde ambities. De projecten zullen gaan fungeren als icoonprojecten die thema's integreren, die gemeentebelangen overstijgen en die binnen nu en 5 jaar uitgevoerd kunnen zijn.

We noemen een aantal voorbeelden van projecten die vanuit hun inhoud als regionaal icoonproject zouden kunnen fungeren:

- een Eemsdelta Green project dat de transitie naar een groene energievoorziening of de 'biobased economy' versnelt
- de eerste fase van de uitvoering van een multifunctionele verbrede kustverdediging tussen de Eemshaven en Delfzijl
- de eerste fase van de uitvoering van het project Marconi. Daarbij kan gedacht worden aan aanpassing van de schermdijk i.c.m. kwelderontwikkeling (vooroever) en aanleg van windmolens op de dijk
- de herstructurering van een krimpdorp in combinatie met aanpassingen in de ruimtelijke structuur en het energiezuiniger maken van de bebouwingsvoorraad
- het uitvoeren van een pilot met betrekking tot de zoetwatervoorziening Eemshaven in combinatie met de ketensluiting rwzi
- de realisering spoor Roodeschool-Eemshaven
- de aanpak van de N360

5.5 FINANCIËLE BORGING

De Ontwikkelingsvisie staat vol met ambities om de regio te ontwikkelen. Daaraan zijn uiteraard kosten verbonden. Met het oog op de financiering daarvan maken we afspraken met de partners over het wegwerken van financiële tekorten en over cofinanciering van bijdragen van het rijk en Europa (bijv. het Waddenfonds, het Deltafonds, MIRT, REP). Dit, om de ambities daadwerkelijk te kunnen verwezenlijken.

De middelen zullen we primair besteden aan projecten die bijdragen aan de uitvoering van de Ontwikkelingsvisie, aan projecten die een maatschappelijke meerwaarde hebben en die zonder aanvullende bijdragen niet realiseerbaar zouden zijn (vanwege bijvoorbeeld een onrendabele top). Daarbij kan gedacht worden aan de volgende onderwerpen:

- de vergroening van de vrijkomende ruimten als gevolg van herstructurering en sloop in de regionale centra (Delfzijl, Appingedam en Uithuizen) en de centrumdorpen
- de versterking van natuur- en landschapskwaliteiten en het beheer daarvan in de Eemsdelta

5.6. MONITORING

De Ontwikkelingsvisie is opgesteld op basis van kennis van nu en een analyse van verwachte ontwikkelingen. In een dynamische wereld veroudert informatie snel en kunnen de inzichten op basis daarvan zich ook wijzigen. Daarom zullen we de ontwikkelingen op de voet volgen en onze koers en keuzes waar nodig bij stellen.

BRONNEN

Geraadpleegde 'bouwstenen':

- Visie Maritieme Zone Delfzijl, gemeente Delfzijl, maart 2012
- Concept Structuurschema Ondergrond, concept versie juni 2012
- Economische visie, stuurgroep Economie, Arbeidsmarkt en Infrastructuur, oktober 2012
- Notitie bouwstenen Economie en Ecologie voor de Ontwikkelingsvisie, augustus 2012-07-02
- Koersnotitie specialisatie en profilering Waddenzeehavens, november 2011
- Ontwikkelingsperspectief platteland en dorpen Eemsdelta 2030, gemeenten Eemsmond en Loppersum, oktober 2011
- Scenario's Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030, de provincie Groningen, december 2011
- Energievisie Eemsdelta, de provincie Groningen, conceptversie februari 2012
- Ecologisch kompas en Koers voor het Eems-Dollard estuarium, Programma Rijke Waddenzee, maart 2012
- Landschapsonwikkelingsplan Noord-Groningen, de provincie Groningen, maart 2006
- Ontwikkelingsperspectief Appingedam-Delfzijl 2030, de gemeenten Appingedam en Delfzijl, mei 2009
- Landbouwactieplannen Hogeland en Fivelingo, LTO Noord, januari 2012
- Havenvisie 2030, Groningen Seaports, oktober 2012
- Convenant en concept Woon- en leefbaarheidsplan, Stuurgroep Woon-en leefbaarheidsplan, september 2012
- Bouwsteen Versterken bereikbaarheid, Stuurgroep E, A en I, september 2012
- Milieuscan Ontwikkelingsvisie; Stuurgroep Ontwikkelingsvisie september 2012
- Meebewegen met de Natuur; visie van de Coalitie Wadden Natuurlijk, december 2010

Overige Eemsdelta literatuur

- Bosch& Slabbers (juni 2007) Waddenkroon; Bid-book ter ondersteuning van Groninger projecten op het gebied van landschap, cultuurhistorie, recreatie en toerisme voor het Waddenfonds, in opdracht van de provincie Groningen en de gemeenten De Marne, Delfzijl en Reiderland.
- Bureau PAU (juli 2007) Toekomstperspectieven voor de Eemsdelta; in opdracht van de provincie Groningen
- CAB (mei 2010) Leven in de leegte; Leefbaarheid in Noord-Groningen anno 2010
- Cnottnerus (december 2005) Fivelboezem, de erfenis van een verdwenen rivier
- Grontmij (nov. 2010) Eindrapport Klimaat en Landbouw Noord-Nederland; in opdracht van LTO-Noord
- H+N+S (2011) Ontwerpend onderzoek naar biomassa vergisters in het landschap; in opdracht van provincie Groningen
- MUST Stedenbouw (mrt. 2008) Energiek Wadland; Ontwikkelingsperspectief Eemsdelta; in opdracht van de provincie Groningen
- Provincie Groningen (2007) Costa Due; Denken, durven, dromen, doen! Concrete Stappen naar een Duurzaam Eemsmond

Externe Literatuur:

- Centraal Planbureau (november 2011) Groene groei: een wenkend perspectief?; CPB Policy Brief 2011/12
- Ministerie I&M (oktober 2011) Agenda Duurzaamheid
- SER (maart 2011) Bevolgingskrimp benoemen en benutten

Bronvermelding foto's

- blz.9 1.2 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw ;concept juni '12
- blz. 10 1.3 Ontwerp Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte; Ministerie van Infrastructuur en Milieu
- blz. 17 2.2 Studio Kees Nuijten i.o.v. programma "Naar een rijke Waddenzee"
- blz. 20 2.3 Eemsdelta Green
- blz. 21 2.3 LTO Noord
- blz. 24 2.4 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw concept juni '12
- blz. 26 2.5 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12
- blz. 34 3.3 DLG (Martin van Dijken)
- blz. 36 3.3 DLG (Martin van Dijken)
- blz. 39 3.4 DLG (Martin van Dijken)
- blz. 40 3.4 LTO Noord
- blz. 41 3.4 SBE
- blz. 42 3.4 Copyright R.F.Granaada/RFG Art photography
- blz. 43 3.4 Dollard Herman Verhey
- blz. 44 3.4 Gert Jan Swaving
- blz. 47 4.2 Regio Eemsdelta, Visie op Leefbaarheid, 2012
- blz. 48 4.2 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw concept juni'12
- blz. 54 4.2.3 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw concept juni'12
- blz. 55 4.2.3 Woon- en Leefbaarheidsplan; Eindrapport pionierprojecten.
- blz. 57 4.2.4 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw concept juni'12
- blz. 58 4.2.4 Maritieme zone Delfzijl en de Ruimtelijke Visie; gemeente Delfzijl
- blz. 59 4.2.4 Woon- en Leefbaarheidsplan; bureau EZstedenbouw concept juni'12
- blz. 60 4.2.4 DLG (Martin van Dijk)
- blz. 62 4.3 Ecologie & Economie in balans in de Eemsdelta; provincie Groningen
- blz. 71 4.3.2 DLG (Martin van Dijk)
- blz. 79 4.3.2 Waddenkroon; Bureau Bosch en Slabbers; 2007
- blz.75A 4.3.2 Studio Kees Nuijten i.o.v. programma "Naar een rijke Waddenzee"
- blz.75D 4.3.2 Ontwikkelingsperspectief Platteland en Dorpen Eemsdelta gemeente Eemsum & gemeente Loppersum, oktober 2011
- blz. 79 4.3.2 Studio Kees Nuijten i.o.v. programma "Naar een rijke Waddenzee"
- blz. 81 4.3.3 Kwaliteitskaart LOP Noord; Bureau Bosch en Slabbers '07
- blz. 85 4.4 Offshore windpark Siemens Lillgrund
- blz. 87 4.4 Project Eemsdelta Green
- blz. 93 4.5.5 Studio Kees Nuijten i.o.v. programma "Naar een rijke Waddenzee"
- blz 96 4.6.1 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12

- blz. 97 4.6.1 R.F.Granaada/RFG Art photography
- blz. 98 4.6.1 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12
- blz. 99 4.6.1 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12
- blz. 103 4.6.1 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12
- blz. 106 4.6.2 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12
- blz. 108 4.6.2 Integrale Klimaatadaptatie; Royal Haskoning; april '12

ADDENDUM BUIZENZONE

De koppeling tussen de Eemshaven en Delfzijl via de buizenzone zal de synergie tussen beide industriële parken versterken en het maakt ze aantrekkelijker. De buizenzone is noodzakelijk om er voor te kunnen zorgen dat nieuwe leidingen allemaal hetzelfde tracé volgen. Hierdoor blijft het ruimtebeslag beperkt én wordt verstoring van de (bovengrondse) waarden en functies geminimaliseerd. Er is een keuze gemaakt uit 4 tracés. Uitgangspunt daarbij is dat de initiatieven voor de aanleg van buisleidingen van zowel het rijk als de provincie onderling worden gebundeld en dus hetzelfde tracé volgen. Provinciale Staten hebben op 2 juli 2013 gekozen voor het tracé langs de rijksweg N33 (zie onderstaande kaart). Deze zone moet planologisch nog worden ingepast. Voor het realiseren van de buizenzone is het belangrijk dat het bedrijfsleven daarvoor ook de (financiële) verantwoordelijkheid wil nemen.

COLOFON

Deze Ontwikkelingsvisie Eemsdelta is in juni/ juli 2013 vastgesteld door de Provinciale Staten van Groningen en de Raden van de gemeenten Delfzijl, Eemmond, Appingedam en Loppersum.

UITGAVE

Provincie Groningen
Sint Jansstraat 4, 9712 JN Groningen
Postbus 630, 9700 AP Groningen
Tel. 050 3164911
www.provinciegroningen.nl

FOTO'S

Alex Wiersma, Hans van Hilten, Gert Jan Swaving,
Herman Verhey, R.F. Granaada, Martin van Dijken (DLG),
Studio Kees Nuijten, LTO Noord, Royal Haskoning,
Bureau EZstedenbouw, Bureau Bosch en Slabbers, Lillgrund

VORMGEVING, FOTOBEWERKING EN CARTOGRAFIE

Grafisch centrum (Jan van der Huizen), provincie Groningen

DRUK EN AFWERKING

WM Veenstra Druk BV, Groningen

Oplage: 500

©2013 provincie Groningen

